

MONTPELLIERTŐL BUDAPESTIG VELOCIPÉDEN

IGALI SVETOZÁR-TÓL

(A SZERZŐ ARCZKÉPÉVEL)

**BUDAPEST
AIGNER LAJOS**

PALLAS RÉSZVÉNYTÁRSASÁG NYOMDÁJA

TARTALOM

Igali Svetozár életrajza

MONTPELLIERTŐL BUDAPESTIG VELOCIPÉDEN

Dél-Francziaország. - Velocipéd-viszonyok. - Hazatérésemnek eszméje. - Indulás.

Rousseau. - Marseille. - Versenyünk. - Elutazásom.

Genua. - Piza. - Róma.

Róma. - Elutazás.

Elutazás Rómából.

Velence. Elutazás.

Elutazás Laibachból. - A Krajnában élő párisi «pschutteuse». -

Utazó cigányok. - Rudolfsverth. - Landstrasse. - Száva folyó.

Stájer-Horvátország.

Magyarország.

IGALI SVETOZÁR

MÉLTÓSÁGOS

BÁRÓ BÉZSÁN JÁNOS ÚRNAK

TISZTELETE JELEÜL

A SZERZŐ

Igali Svetozár életrajza

Lehet, hogy van sok oly sportsman Magyarországon, ki szebb versenyeredményeket tud fölmutatni, mint Igali Svetozár; de olyan szeretetreméltó és irodalmilag is képzett sportsman, mint ő, valóban kevés van.

Magyarországon a testedző sport maga is nehezen terjedt, de a nyugodt európai szellem és a - betű még lassabban és nehezebben terjedt a sportsmanek bizonyos rétegében.

Annál is inkább meg kell tehát becsülnünk Igali Svetozárt, ki a nyugat-európai culturát ennek emlőin szívta magába s ki a sportszellemet Franciaországban fogadva keblébe, a betű cultusát itthon igazi sport-szenvedélylyel terjeszti saját irodalmi munkásságával is.

Igali Svetozár Montpellier-ből velocipéden jött haza Magyarországra; ez oly jeles testedző munka volt, melylyel nevét az erős magyar fiatalság emlékébe véste; de én sokkal nagyobb érdemének tartom, hogy ez útját oly eredeti humoros zamattal s annyi megfigyelő tehetséggel le is tudta írni.

Igali hírét a sportvilágban velocipédjén szerezte, de nagyon tévednénk, ha őt az egyoldalú testgyakorlat hívének tartanók. A testedzésnek alig van neme, melyet kora ifjúságától kezdve ne gyakorolt volna.

Modorában, megjelenésében s stílusában szerény, egyszerű, nemes. Igazi «jó gyerek» s igazi lelkes sportsman. Élete eddigi történetéből a következő adatokat közölhetjük:

Igali 1859. ápril 13-án született Sombereken, Baranyamegye egy háromnyelvű falucskájában. Atyja a középosztályhoz tartozó jó módú birtokos még ma is, 65 éves korában a vidék legügyesebb vadászai közé tartozik. Szülői házában Svetozár csak 7 éves koráig maradt s ez időtől kezdve szülőitől távol járt iskolákba. Hogy gyermekkorában mily veszedelmes kalandokon ment keresztül, s serdülő éveiben mily tanulmányokkal foglalkozott s mint férfi mily célokra tört, ezt mind megírta ő nekem egy humoros levélben, melyből meg nem állhatom, hogy ne közöljem az alábbi részt, csak hogy jellemezhessem ezzel is egyszerű szerénységét.

Ime a részlet, melynek indiskrét közléséért ezennel bocsánatot kérek tőle:

Hat éves lehettem. Öreg atyám, ki még élt, ez időtájt a házban tartózkodott, egy fiatal vizsla és én voltunk kedvencei. A kutya apportírozott s én a 80 éves aggnak vánkost hoztam, ha a ház előtti lóczára akart ülni. Ijedezve láttam, hogy a kutya mindinkább nagyobb chance-okkal kezd birni öreg atyám szeretetének elnyerésében. Meg gyűlöltem, e gyűlöletnek veszekedés lett a vége - s ennek órák hosszáig eltartó steeple-chase árkon-bokron keresztül. Egy eszeveszett versenyfutás után, a kutya kilógatott nyelvvel menekült egy teli szénásszekér alá, melynek szénáját épen akkor kezdték lehányni. Én a kutya után, az a kerekek közé menekült, lehajtom fejem egy kerék alá, készülök karom kinyújtani, hogy a kutyát elérjem. A szekér elé fogott ökrök abban a pillanatban megindítják a kocsit, a kerék megmozdul s keresztül megy a fejem! Öreg atyám még hetek után is azt bizonyígtatta, - a mint csontos ujjaival végig simította az állkapczámon hegedő sebet - ha csak egy körömfeketényt idább jön nyakam felé fordítva - megfojt. Ugyanez időben tanultam a cзыril és a szegletes német betűket megfelelő falusi felekezeti iskolában.

Hogy San-Remoban csontjaimat ki nem törtem, annak úgy hiszem, következő oka lesz: 6-7 éves koromban elégett egy gabona-pajtánk, másnap délután, midőn idősebb bátyámmal a szerencsétlenség színhelyére mentünk, az elégett épület padlására másztunk. Bátyám észre-

veszi, hogy a gerendázat lábaink alatt keresztül égett, de azért engemet küld előre járható útat keresni, mint ki könnyebb voltam. Előre megyek s zumsz! A keresztül égett gerendájú mennyezet leszakad alattam s én zuhanok le a - mosókonyha kövezetére. Az épület magas volt, 10 m. magasból eshettem, a gerenda-darabok is szépen hullottak rám. Fölkeltem s tudattam bátyámmal - kit elrémülve találtam - hogy nincs bajom!

Itt szokhatta meg csontom az egészséges nagy eséseket.

Mohácsra küldtettem normáliskolába, már most több sem kellett! Duna mellé kerültem. Fürdeni nyáron milyen jó lesz! - A hatost, mit a néni fürdésre adott, elkörtéztük s a sóház mellé jártunk fürdeni - szabadba. A prépost úr nagy boszankodására, ki a plasztikai gyermek-alakokat csak márványba vésve szerette nézni. Úszni keveset tudtam, de bemerészkedtem, azaz elragadott sokszor a mélybe! Gabonás hajónak először az orra alá sodort s néhány pillanat alatt koponyám már a hajó szeges fenekével jutott durva összeütközésbe. Ittam sok vizet. Az ár a hajó hátsó részén felvetett - de én *magam* úsztam partra. Ez iszonyú jelenetnek még ma is élnek tanúi, kik akkoriban - mint kis gyerekek - a parton lélekjelenlétüket veszítették el.

1870-ben Bajára kerültem egy reál commercziál iskolába, nosza neki a felséges korcsolyázásnak! Itt történt az említett év január 4-én (emlékezetes nap) a következő dolog: Akkoriban még baja alatt a Sugovitza folydogált, - korcsolyáztunk rajta eszeveszetten. Ez a kis Duna-ág egészen befagyottnak látszott. Egyszerre oly helyre érek, hol a jég először zin-zan-t suttog s azután Krrr! Nyakig szakadok a sebes folyású folyóba. - Lábaim nem érik a talajt. Az áradat a jég alá sodor. Volt annyi eszem, hogy nem azon irány felé akartam szabadulni, merre az ár folyt, hanem vízfolyással szembe - oldaldást akartam a jégdarabok közül kimászni. A hová kezeimet kikapaszkodás céljából jégre tettem, az leszakadt kezem nyomása alatt. Segélyre még csak gondolni sem lehetett. Egy tábla-darab végre elbirta testem súlyát. Kimerülve vánszorogtam ki a hideg fürdőből. Mind a két kezemről foszlányokban lógott le a hús, a vér patakozott belőle; a jégtáblák egészen összevágták.

Ez a két incidens arra készítetett, hogy e két sportot elsajátítsam.

Pécsre kerültem a reáliskolába, itt tanultam földrajzot, történelmet, természetrajzot, de miután francia tanárom meg akart buktatni, Temesvárra mentem. Ott Kubik Bélával megalakítottuk a «temesvári szomszédságot», eljártunk «garasos Bierhalle»-ba, (hogyne, 8-ik osztályosak voltunk!) Sakkoztunk s engem a francia tanár szerencsésen meg is buktatott a francziából. Ez elkésérített, ott hagytam a temesvári iskolát, elzarándokoltam Nagyváradra. Miután ott V.... igazgató a f... nagy rumuny kalappal, mit viseltem, kibékült, 1878. júliusában szerencsésen keresztül estem az érettségi vizsga keservén.

A következő évben Pestre mentem technikusként. Nem volt hozzá kedvem. Magyar-Óvárra indultam tehát a következő évben, mert végre is - gondoltam - azt végezve, kenyerem majd csak megnyerhetem apám kis somberekéi birtokán. Eljártam Sporzon papa előadásaira, megalakítottuk a «torna- és vívó-egyletet», újjá szerveztük a csónakázó-egyletet. Május 1., 2., 3-án Pozsonyban megtartott lóversenyekre meg elgyalogoltam Helvey Bélával. Örültünk neki, hogy a 40 klm. távolságot 6 óra alatt meg tudjuk tenni. Az 1881-ik tanév végén báró Miske kocsiján a Magyar-Óvár-Székesfehérvári útat jártuk be gyönyörű eredménnyel. 5 perc alatt 1 kilométer! Abonyi Károly sokat mesélhetne róla.

Idő közben atyám somberekéi birtokán túl adott, - csak kis részét tartva meg, hogy azon műkedvelő mezőgazdasági experimentumokat tegyen. Hazakerültem, míg valami potya-állás elnyeréséért eljárt s visszajött folyamodványom a pénzügyminisztérium földművelési osztályától, - addig én átvettem Ollendorf tankönyvét s megtanultam belőle francziául. Mulatásom is volt, hogy küldtem sakkfeladványokat a «Magyarország és a Nagyvilág» meg a

«Vasárnapi Ujság» számára. Jártam a buzavetést s a szőlőt nézni. Majd 83-ig br. Bésán uradalmában figyeltem meg a praktikus mezőgazdaságot.

Ekkor történt, hogy az atyám nagykorú fiainak kiadta anyai jussát. Ekkor elhatároztam, hogy megyek Grignonba és Montpellier-be gazdasági iskolát látni. Ugy is tettem, egy évi kint lételel elég volt arra nézve, hogy lássam e nagy nemzet mezőgazdaságát, megismerjem nyelvét, jellemét s nem tagadom, hogy megismerkedjem sportvilágával is.

Igali bár nagyobbrészt atyjánál Duna-Szekcsőn tartózkodik, a sport érdekében nem szünt meg munkálkodni. Agitációt indított Mohácson egy csónakázó-egylet alakítására, részt vett a «Magyar Velocipéd Club» megalakításában s nemcsak a «Herkules» magyar testgyakorlati közlönynek jeles munkatársa, hanem a francia velocipéd-lapoknak is.

Porzsolt Kálmán,
a «Herkules» szerkesztője.

**MONTPELLIERTŐL BUDAPESTIG
VELOCIPÉDEN**

Viszontagságos Pestre érkezésem alkalmával több oldalról szólítottam fel: irjam le úti élményeimet. Megtagadtam, mert a pihenésnek akartam magam átadni s mert talán a sanyarúságoknak s nélkülözéseknek hű leírásával csak azt a szenvedést okozom magamnak, mely alól csak az imént - a megérkezés pillanatában - mentém fel magam. Igaz ugyan, hogy utazásomnak kellemes oldala is volt; hej! de az nem volt elég édesség a sok keserűségre. Most, mikor egy bizonyos időköz választ el az átélt eseményektől, a 14 R°-os szobában ülve, higgadtan írom le útamat, egyrészt, hogy legyen késő vénségemben valami olvasni valóm, másrészt, hogy szolgáljak némi útbaigazítással azoknak, kik tán ugyanez úton szándékoznak öreg napjaikra emlékeket gyűjteni.

(Dél-Franciaország. - Velocipéd-viszonyok. - Hazatérésemnek eszméje. - Indulás.)

Nem hiszem, hogy volna Európában szebb s termékenyebb vidéke Dél-Franciaországnál. Stanley, a berlini kongresszuson kalandjait beszélve, melyeket átélt, Livingstone-t keresve, elmondja, hogy oly szép vidékeken ment keresztül, melyek Dél-Franciaországhoz hasonlítottak. Termékeny földje életet ad pálma, citrom, olajfának, kaktusznak, a mellett a mi honunk gazdasági terményei is nagyszerű talajt találnak.

Ezelőtt mintegy tíz évvel a délvidék volt az, mely az ország pinczéje gyanánt tekintetett; most bizony ebbeli tulajdonát elvesztette. A phylloxera ebbeli tulajdonától megfosztotta, e vidék többé bortermő vidéknek nem mondható. Igaz ugyan, hogy itt-ott árulják még a frontignani és luneli borokat, de a békés fogyasztó meg lehet róla győződve, hogy az mindenhol való - csak idézett helyekről nem. Élelmes borkereskedők a chemia összes, a borászatba vágható kérdéseivel tisztába vannak. A távol Levantból elhozzák a mazsolát s kevés időre rá elárasztja a külföld piacát jó délvidékivel. Vidéke festői. Hatalmas hegyoldalok váltják fel egymást, melyeknek tetején szent Lajos korára emlékeztető várromok hirdetik a régi Languedocia multját. Tudvalevőleg a Rhôna, a földközi tenger, Spanyolország s az északi hegyek által határolt - jelenleg megyékre felosztott vidék hajdan Languedoc-nak neveztetett s szent Lajos, bátor Fülöp és IV. Henrik által csatoltatott az anyaországhoz. Climája jellemzésére elég annyit mondanom: tele nincs, - a helyett olyan tavasza van, mint nekünk, midőn a csalogány hallatja éjjeli dalát. A statisztikai hivatal meg csak 33 napi esőzést konstatált egy évre.

Kár, hogy a tavasz és őszi idejében a szél (északi) méltatlankodik; északról jön; reggel 6 órakor veszi kezdetét, dühöng déltájt s lecsillapodik este 6 óra tájt. A lakosság Mistrálnak nevezi. Marseille-ben néha annyira dühöng, hogy a gázlámpák oszlopát dönti ki, utcánjárót meg 60°-nyira előre görbülve kényszerít haladni.

A mi köznépét illeti, dolgos, jó módú, józan nép.

Ime egy vonás mezőgazdasági rendszeréből: reggelenként a gazda előveszi talyigáját s kihajt az útakra, azt összesepri s a nyert trágyát viszi ki a földjére.

Nem tagadom, hogy e trágyakeresési manővert szereti ünnep- vagy vásárnapokon végezni. Kettős munkát végzett, utat tisztított s földjét trágyázta. Nem feledhetem el megemlíteni, hogy ennek mennyire ellenkezőjére bukkantam itthon Paks és Kömlöd között, hol az úton elszórt trágyába elakadt gépem.

Visszatérve előbb említett francia-vallás nézetre, megjegyzem, hogy ünnepnapon szántó, boronáló parasztot egyáltalán nem ritkaság látni. Falvakban, ha a kovácsot sorsa közvetlen a templom mellé kvártélyoztatta, az egy csöppet sem genirozza magát - az alatt, hogy bent a

hívek zsolozsmájukat végzik, - hatalmasan kalapálni. Igenlő feleletet kaptam, midőn kértem, a hatóság megengedi-e? Most a republika idejében szabad - a császárság alatt tilos volt, felelők; s a vallás dolgába is beavattattam.

Igen sajtáságosnak fogják találni az olvasók, midőn azt mondom, hogy a köznép fele nem érti és nem beszéli a francia nyelvet. Zagyva beszéde (patois) spanyolból, régi francziából (Rabelais idejébeli) s olaszból áll. Csodás keverék biz ez, a melynek nem értéséből akár-hányszor majd hogy meg nem esett, hogy a tradiczióális gigot de mouton-t nem élvezhettük volna velocipéd-kirándulásaink alkalmával.

Heves vérű, kíváncsi nép. Kaputos ember észre veszi kiejtésemen idegen voltomat, megkérdezi, miféle nemzetbeli vagyok, megtudja, hogy magyar. Kétkedve rázza fejét, majd gyanakodva néz clubtársaimra, végre kirukkol vele, hogy bizony a magyaroktól ő fél, mert azok őt meglopják. Ő «en garde» rakja magát velök szembe.

A quiproquo természetesen kiderül - ő cigányainkat értette, kik csakugyan utaznak is arra medvéjükkel Spanyolország felé. Én *Gólában* (magyar határ) találkoztam egy medvetánczolatóval, ki tiszta francziasággal mesélte el toulousi, algiri és oráni kalandjait.

Majdnem minden délvidéki város 2 városrésze volt felosztható, régire és ujkorira. Vegyünk elő egy középkori utcát ábrázoló rézmetszetet s azon felismerjük, teszem fel a még ma is meglevő régi Montpellier vagy Marseille-t. Utczái keskenyek, hogy két ember alig mehet egymás mellett s a mellett 4-5 emeletes házak conglomeratiójából áll a régi városrész. Már most képzelhető, hogy micsoda bűz van a rosszul szellőzött utcákban.

Különben az utcáknak szűk volta egész Franciaországban otthonos. Emlékszem rá, hogy Párisban a Père-Lachaise-ból jőve, majd rosszul lettem a Route de la Roquette-en.

A pesti király-utca fokhagyma illata nem versenyezhet a francia régi városrészek penetrans szagával. Senki, ki ezen építési modort ismeri, nem fog elcsodálkozni, hogy ez a vidék volt a most kitört kolera bölcsője.

Ime még egy francia életkép: Montpellier-ben a Rue de Grande St.-Jean utcában egy tisztességes családnál 45 frankért birok hónapos szobát. A ház 3 emeletes volt, mi az elsőn laktunk. Átjártam hozzájuk «tailler des bavettes», mint a hogy ők mondták. A konyhán keresztül haladva, pogány szag üti meg mindig szaglási érzékemet, kérdést intézek s nagy hüledezésemre megtudom, hogy ott a cabinet balra; a tűzhely, hol főznek, jobbra; egy és ugyanazon konyhán. Visszajövet, szobámban gratuláltam magamnak, hogy nem vagyok náluk koszon. Francziáknak, kiknek az esetet elpletykáltam, nevettek rajta; - az angol megbotránkozott s küldött Londonba, ott nincs olyan!

Nincs ország, mely annyi gondot fordítana útjai jó karban tartására, mint Franciaország. Három útfélét különböztetnek meg: ország-, megyei és viczinális utakat. Olyan mind a három, mint az aszfalt; az útkészítés módja is elüt a többi államok útkészítési módjától: az országutat kiássák egy lábnyi mélységre, alul durvább s felül finomabban tört kavicsot szórnak rá. - 20 ló által vontatott hengerrel végig mennek rajta, megnedvesítik - 2-3 cm. vastag földréteget szórnak a lehengerezett kavics fölé, ezt ismételve lehengerezik, jól megsöprik s akkor átadják a kétkerekű, vastag keréktalpú taligák közlekedésének. E taligák a helyett, hogy rontanák az utat - a mi 4 kerekű kocsijaink módjára - javítják.

Egyébiránt a nagy terhek szállítása folytán származott lyukak foltozására, minden 10-12 kilométernyire útkaparó (cantonier) lakik. Azt, hogy lelkiismeretesen végzik feladatukat, minden ez utakon járt velocipédista tanusíthatja. Ily körülmények között világos, hogy ma-holnap ott gyalogjáró nem lesz, kitűnő út, örökös tavasz, a velocipédek árának viszonylagos olcsósága hozzájárul a sport e nemének nagyfokú elterjedésére.

Minden valamire való városnak van velocipéd-egylete, a tagok a vasárnapi vagy csütörtöki napokat használják fel a heti kirándulások eszközzésére. Ily kirándulások alkalmával a 70-80-kilométernyi útát 6-7 óra alatt szokták megtenni. A helyi lap egy-két nappal előbb közli, hogy a tagok hol fogják reggelijüket, vagy ebédjüket elkölteni. Az idézett helyek vendéglőse 5 frankért kitűnő étkeket ad a jókedvű kirándulóknak. Azt hiszem, nem szükséges megemlítenem azt a jó kedvet, mely 6-7 délvidéki francziában van ily velocipéd-kiránduláskor.

Mikor Párisban a velocipéd-sport e nagyfokú s praktikus elterjedését láttam, kedvet kaptam azt magamévá tenni. Igaz, hogy e kedvemhez az az óhaj is hozzájárult, hogy Páris környékét olcsóbb módon megismerhessem. S sikerült. - Velocipéd ismerése nélkül a Szajnamegyét, a boulognei s vinczens-i erdőket soha sem ismerhettem volna meg.

Délre kerülve, mi sem volt természetesebb, mint hogy siettem magamat a montpellier-i egyletbe felvétetni. Már most mint tag bejártuk a vidéket, délre ellátogattunk Cette és Palavasba, nyugatra egész Toulouse-ig s keletre Marseille-ig.

Nem akarom elmulasztani néhány vonással a francia club-életet leírni.

Képviselve volt abban a társadalom majd minden tisztességes alakja; volt ott marquis s tőkepezéses gentilhomme, kézműves és a tudomány embere, diák és katonatiszt. Midőn a club uniformisát magukra öltve, kirándulásunkra indultunk, nem tudtam többé különbséget csinálni az egyesek társadalmi állását illetőleg. A társaság összeségét képezte a kifogástalan műveltségű és nevelésű embereknek. Az a gép-lakatos dehogy árulta volna el valami szólásmóddal csekélyebb műveltségét. Megjegyzem azt is, hogy gyerek korában nem mulasztotta el reggelenként megvenni kis ujságját egy sou-ért s inas korában szerszámos ládjában ott tartotta Hugó Viktor és Dumas père műveit, melyeket este, ha ráért, szorgalmasan olvasgatott.

Adja Isten, hogy a mi iparosaink is ilyen irányban művelődjenek! Ez talán a leghathatósabb szer lenne az anarchisták, szocziáldemokraták stb. elpusztítására. Valaki azt találná mondani, azért van azoknak kommunisztájuk? - Van! De az 1870-ben gyökeredzett beléjük!

Január hó közepe táján történt, hogy Barisien hadnagy egy este hozzám jön s abbéli óhajának ad kifejezést, hogy kedve volna a holnapi napot a Velocipéd-Istennek áldozni. Elmondá, hogy M*** barátunk szinte hajlandó ugyanazt tenni, tartsak velők, holnap reggel 8 órakor Marseille-be indulnánk, ők francia tengeri hal paprikást akarnak enni. A távolság 170 kilométer. Tíz órai hajtás után könnyen odaérhetünk. Engem a paprikás (bouillabesse) nem igen csábított, mert a helyett, hogy mint nálunk paprikával volna elkészítve, az bizony sáfránnyal van preparálva, mely e keveréknek furcsa sárga színt s egyáltalában nem magyar gyomorba való zamatot ad. Gondoltam, majd kielégítem leendő határtalan éhségemet kitűnő marennes-i osztrigákkal, gigot de lapinnal, holmi más pecsenyével, mint a marseille-i Hôtel de Genève-ben oly pompásan tudnak elkészíteni. Rá álltam!

Számításunk szerint érkeztünk oda, de M***, ki fáradtnak érzé magát, nem igen tudott Barisien-nak segíteni az annyira istenített «bouillabesse» elköltésében. Én osztrigáimat, sülteimet Lucullus száz ebédjéért sem cseréltem volna fel.

Megtréfálom M***-et - gondolom magamban - hogy ily csekély útban el tud fáradni s megígértem, hogy a tavasszal történő hazameneteletem, a mennyire a korai időjárás meg fogja engedni, velocipéden fogom megtenni.

Bár hallgattam volna?! nem érezném most előre az időváltozásokat, nem birnék ma ezen csálhatatlan, de fájdalmat okozó barométerrel, melyet san-remoi és laibachi eséseimnek köszönhetek.

A francziák szavamon fogtak. Visszatérve, egy pár nap után a «Le petit Meridionale» utazásomnak tervét hozta. Ismerőseim szélteben-hosszában beszéltek róla, becsülettel többé

meghátálni nem lehetett. Megadtam magam sorsomnak s átadtam magam a naponta teljesítendő trainingnek. - Naponta a délutáni órákban 50 kilométert futva be - e mellett nagyon természetesen szigorú anachoreta életet élve.

Egyletünk havonként kétszer tart club beléletet tárgyaló gyűlést. Február hó 15-én tehát az egylet ebbeli funkciójául szolgáló helyiségében összejöttünk; a Café de Montpellier hátsó kis termében. A club-tagok valamennyien megjelentek, sejtették, nevezetes kérdés felett lesz döntve. Elnök megnyitván a gyűlést, felszólít, nyilatkozzam a tagok előtt, tervezett utazásomat akarom-e véghez vinni s mikor? Határozott hangon mondtam igent s indulás napjául márczius hó 2-át tűztem ki. Helyeslő «hurrah» kiáltásban törtek ki. E naptól kezdve nem tudom mily érzés lepott meg. Egy részről örültem a távol haza viszontlátásának, másrésztől a kedves pajtások, az örökké mosolygó tavasz, a gyönyörű vidék elhagyása tagadhatatlan fájdalmat okozott. Aggodalmakkal útam iránt nem voltam eltelve, tudtam, hogy a liguri alpesekben, az appenineken, a Karstban lesz mit szenvednem a korai idő folytán; azonban nem hittem még sem, hogy oly óriási akadályaim legyenek, mennyi volt.

Február végén egyletünk a marseilles-i egyletet értesíté s ez meg értesítette mindazon amateur-öket, kik a délvidéken tartózkodnak. Márczius 1-ét Briët elnök tudtomra adta, hogy egyletünk Nimes-ig fog elkísérni, hol a Hôtel Louxembourg-ban délben bankettot rendeznek számomra bucsúzó pajtásaim. Tudtam már előzőleg, 3 nappal előbb közölték a helyi lapok.

Nimes Montpellier-től 52 klm. távolságra fekszik. Kijelentém nekik, hogy 2-án 8 óra tájt indulhatok csak, miután holmimat a vasúton feladtam, megkértem őket, ők csak induljanak 7 órakor, mert nagy részük tricyclista volt, én a bicyclistákkal, ha dolgom végeztem, utánuk megyek s utólérem őket. Csalódtam számításomban, vasúti ügyeim csak 9 óra tájt tudtam elvégezni, dacára annak, hogy már reggeli négy órakor keltem a kis savoyárd gyerek ébresztésére. 9 órakor indultam tehát a club helyiségétől Barisien által kísértetve. A montpellieri Esplanadon, mely promenade gyanánt szolgál, nagy embertömeg várt ránk, kik rokonszenvesen bucsúztak a hazájába visszainduló magyartól. Egy utolsó «adieu!» a tömegnek s én kitűnő símaságú úton csakhamar eltűntem a «Vive la Hongrie» kiáltások lőtávolából. Szótlanul haladtunk, keblem elszorult, nem mertem útítársamra nézni, ő respektálni látszék fájdalmam... Egy óra után Lunelbe értünk, a 25 klm. távolságot tehát egy óra lefolyása után futva be, a város északi oldalán felállított gendarmerie poston az előre ment tricyclisták után kérdezősködve, tudtukra adták, hogy már egy félóra óra elmentek Nimes felé. Lunel-ről szólva, lehetetlen meg nem említenem annak híres muskotály-borát. Említettem ez irat elején, hogy Languedoc-ban és Provance-ban ez idő szerint a bortermelés majdhogyan zerusra van reducálva. A filoxera elpusztította ezelőtt mintegy 10 évvel az összes szőlőket, s jelenleg az alááztatás és szénsavval való kezelés útján akarják a férget kipusztítani s a régi jó hírnevű szőlőket visszavarázsolni. Ez szelid óhaj, s az lesz még hosszú ideig. De az bántott pokolilag, midőn utam végezve, egy jó pohár bort akarok inni, Lunelit tesznek élelem. Hiába vitatkoztam, hogy ott szőlő nincs - a bor nem kell! Kapacitálni nem lehetett a hotelliért, bort meginni, a fáradt testet ezáltal erősödni érezni, 7 deczis palaczkért 5 francot fizetni. Ez volt a jelszó. Oh azok a lombikok!! 11 óra tájt Uchaud-ban voltunk. Leszálltunk, hogy egy nyers tojást, pohár bort, darab kenyeret vegyünk magunkhoz, folyton éjszaknak haladva mistrál ellen, melyik hatalmasan fűjt, bizony kifáradtunk a 40 klmnyi hajtásban. Ennek bekebelezése után az utcán lézengő sok kutya nagy ugatása közben felültünk s ½ 12-kor Nimes előtt voltunk. Luquet clubbtárs egy kilométernyire elénk jött, elmondta, hogy a többi már tíz percz óta eljött, a gépek a «Hôt de Louxembourg»-ban vannak letéve, ők maguk a néhány perczet az Amphiteatrum ismételt megbámulására fordítják, oda várnak minket is. Gépeinket tehát a többiek közé állítva, mi is elfutottunk az etrusk és római csodának megbámulására, mely a világon az egyedüli, mely ilyen épen meg tudta magát tartani. Láttam 3 amphiteatrumot; Nimes-it, Arlesit és a római Collisiumot. Bátran mondhatom, hogy a nimes-i a legjobb karban

van, mert még napjainkban is minden nyáron a spanyol bikaviadalokat az összes délvidék nagy örömeire megtartják benne. A nimesit a történettudósak állítása szerint Hadrián császár építette volna, Arles-i állítólag Diocletian és Constantinnak köszönheti léteét. Nimesi kívülről kétemeletűnek látszik, belül a 4 társadalmi osztálynak megfelelő 4 elkülönített osztály van, tetején állva, - ott, hol hajdan a plebejusok helye volt; lenézve a Dante pokla gyanánt, mindinkább szűkebbülő colossális épület egész fenségében tárul a szemlélő elé. - A lector benevole engedjen meg egy kis történelmi dissertatiót, ígérem rövid leszek. Az amphiteatrum kerülékének külső nagy tengelyének hosszúsága, úti jegyzeteim tanúsága szerint 132 m. A kerülék külső kis tengelye 110 m. A tulajdonképeni arena, a küzdőtér, nagy tengelye 69 m. hosszú, s ugyan ennek a kis tengelye 38 m. Az épület falvastagsága 31 méter. Az arena 2092 négyszeg méternyi felülettel bír. Ime az épület, hova Ovidius oly szorgalmasan küldi a római gavallérokat, vigyázzák meg szívök választottjának izlését, gondoskodjanak kényelmökről - s elérik vágyuk netovábbját. Itt folytak le a gladiátorok élet-halál harcrai. Az épület földalatti építkezménye világosan mutatja, hogy a nimesiben is történtek vízi viadalok. Valószínűleg itt is lejátszódtak, mint a Collisiumban az ember és krokodilusok drámája. Nimesről beszélve, meg kell még említenem egy épületet, mely a római korból maradt fenn, s melyet ez idő szerint Maison carrée-nak neveznek. Azt, ki Párizsban járt, rögtön meglepi e kis muzeum formájú épület. Ez «en miniature» szakasztott mása a párisi Madeleine templomnak. Ciceronem később meg is erősített e hitemben, tudtomra adva, hogy Páris monumentalis templomának ez szolgált mintájául. Egy ritka szépségű mozaikot mutogatnak benne, melyet ezelőtt három évvel egy nimesi pék fundusának ásatása alkalmával találtak: «Achilles, Hectornak véres hulláját kocsija után vonszolja». A falak hosszában egy sereg etrusk váza és sarcophage. A város északi oldalán Diannának szentel templom romjai s kert van - mai napság azonban a terrenum istennőt cserélt s a platánus fák árnyában inkább Vénusnak áldoznak, tehát nem vezetem oda olvasómat. - Fél 1-re járt, mire visszajöttünk a «Hôtel de Louxembourg»-ba; kitűnő ebédünk végeztével, nagyon természetesen, egy csöppet még a szomszédos kávéházba is ellátogattunk, egy mazagran bekebelezése céljából. Kiültünk a terrasra sütkérezni a meleg márciusi napsugárban, még oly sok mondani valónk volt s az idő szorított. Terv szerint nekem még az nap Salonba kellett érnem, még 100 klm. útát megtennem. Már fél 3-ra járt. Indultunk, a tagok Nimes utcáin kikísértek a város utolsó házáig. Mellettem a 8 club-tag, s előttem a Marseille-be vezető országút, melyik arra kelet felé húzódik messzire - egész Magyarországig! Általános kézszorítás s néhány csók után bal lábamat a gép felhágójára téve, kértem őket, induljanak ők is, én kelet, ők nyugat felé. A galambszelíd tekintetű öreg Suquet lépett elé, könnyes szemekkel kért, üljek fel, ő látni akar eltűnni. Elszorult kebellemmel, szótlankul ugrottam fel, néhány másodperc s talán örökre eltűntem montpellier-i barátaim tekintete elől.

Két órai hajtás után a bellegarde-i tavat balkéz felől hagytam el, a kis Rhône-t elhagyva, Fourques-ben a parasztok megismernek, üdvözlnek, majd a Rhône fahídját átléptem (rossz veloce út). A mint a híd tulsó oldalán fel akarok ülni gépemre, egy suhancz oda ugrik, karom fogja meg: vigyek üzenetet X. Y.-nak Marseille-be? Én nem akarom elfogadni, észre veszem, hogy egy pajtásának int; az út néptelen, két kilométernyire vagyok Arlestől, fegyverem nincs! Sebesen felugrom gépemre, ő lábamba kapaszkodik, a gépről sikerült rúgást intézek arczára, ordítva bukik fel. Pajtása ökölnyi köveket hajigál utánam. Megfogadtam egy revolver vételét, meg is tettem, a nélkül nem menekültem volna Zágráb előtt.

Mire Arlesbe értem, 5 óra volt, már sötétedni kezdett. Képzeltetni, nem igen mentem most Amphiteatrumot nézni, melyik különben tökéletesen olyan, mint az előbb leírt. Csak azt sajnálom, hogy nem vehettem magamnak időt, egy arles-i gróf kastélyának megnézéséért, hol az egyik teremben Durandal-nak, Roland kardjának csonkját mutogatják. De Salon még 50 kilométernyire volt, le sem szállva, folytattam utamat, a szél, mely eddig kínozott, miután

folyton északnak haladtam, most segítségemre volt, délre utazva. Egyedüli baj a sötétség volt. Arlest elhagyva egy végtelen sivatag, a Plaine de la Crau választott el Salontól. - St.-Martinba érve, tökéletesen beállt az éj! Lámpás nem volt, nem is kellett, az csak az orvvadászok figyelmét vonta volna magamra. Megittam 3 pohár grockot s indultam; az út, mely előttem állott, oly egyenes volt, akár vonalzóval húzták volna. Indultam, egy fehér sráfot láttam, vagy inkább gondoltam magam előtt - 25 klm. sebességgel rohantam a sötét éjbe! 7 óra tájt világosságot vettem észre - ugyan távol volt még, de leszálltam, mert jól esett egy kissé gyalog járnom. Valószínűleg jó csillagom akarta leszállásomat. Nem mentem még 10 lépést, vasútvágányra értem, melynek barrière-ja, miután valahonnan vonat jött, elzárta az utat. Ha le nem szálllok, gépem és nyakam ott törik! Salonban voltam, annyira fáradtnak éreztem magamat, hogy alig tudtam gépemet vonszolni. Egy mellettem elhaladó embertől vendéglő után kérdezősködöm. Gázlámpa alatt álltam. Az idegen útba igazított s nevemet kiejtve, kérdé, én vagyok-e? Igent mondtam. Németül kezdett beszélni, elmondta, hogy osztrák, hogy engem már 4 óra óta várt. S hogy örül... Jaj, én is! Csak hogy enni akarok?! Honfitársam készséggel kísért el a «Hôtel de la Poste» éttermébe, hol én csak egy óriási tál rizsleves és szép dimenziójú borjúszelet elköltése után kezdtem felocsúdni. Kérdezősködtem a város nevezetessége után, azt felelték, innen kitünőbb olajat árusítanak, mint Aixről. Nem érdekelt a dolog, fél óra múlva már az álmok üdítő országában velocipédeztem.

Másnap, 3-án reggel 7 órakor keltem, reggelim elfogyasztása után Rousseau-val a marseille-i egylet elnökével távirati úton tudattam, hogy déltájt hozzájuk érek. Fél 9 volt, mire útra keltem. Lancontól kezdve az eguilles-i hegycsoport megmászása vette kezdetét. Itt kezdtem az Eötvös által említett «Provance hótakart tetői» közé érni. A 300 méternél magasabb hegyek csúcsán hó volt, lent a völgyekben a nefelegts virágzott. A táj sziklás, magányos, elhagyatottnak látszék. Hegyek fel le kellett szállnom, fent azután felülve, szédítő sebességgel robogtam le a meredek kígyózó úton. Agneau községnél elémtáruult Vaine tava, 11 óra tájt Notre Dame községhez érve, hol a Salon-ból érkező út egyesül azzal, a mely Aixből jön, egy üveg sör megivása céljából leszálltam. A körém csoportosult tömegtől értesültem, hogy a marseille-i velocipédisták ott voltak ugyan, vártak rám - de nem tudják, hova lettek.

Azt hittem, utat tévesztettek; sörömet elfogyasztva, felültem, hogy a halotti beszédek nagymesterének, Mascaronnak, a szobrász Pugetnek - a kolerának szülővárosába hajtsak: Marseille-be.

Északi oldaláról jöttem a városnak, vagy 6 kilométernyi az út, mely St.-Antoine külvároson vezet keresztül, az út vagy 5° alatt lejt, a mennyire csak megengedte a sűrű közlekedés, sebesen haladtam. Találkoztam ugyan egy tricyclistával, de miután jelvényt nem láttam rajta - folytatám útamat. - Pedig az az ember vitte Rousseau-nak az én táviratomat, ő még mindig várt rám Notre Dame-nál; hogy nem találkoztunk, csak onnan jött, hogy ő bent volt egy vendéglőben reggelijét végzendő. Én egyenesen Prado 20-ba mentem, Rousseau lakására, az egylet székhelyére. Gépemet a többiekhez állítva, a helyiségben volt emberrel a vasútra mentem, kézi táskám, melyben városi ruhám volt, kiváltására. Rousseau és az említett tricyclista oda jöttek, alig voltunk ott néhány perczig. A quiproquo hamar kiderült. Elkísért a «Hôtel de Genève»-be, hol elhagyott, megígértette velem, ha megebédelttem s ruhát változtattam, rögtön keressem fel, ő vár reám - a mit meg is tettem.

(Rousseau. - Marseille. - Versenyünk. - Elutazásom.)

Jean Rousseau, ez idő szerint 30-32 éves megnyerő külsejű úri ember. Megjelenése a telivér francziát árulja el; nem tudom, hogy van, de a lehető legjobb benyomást gyakorolja az emberre! Ez idő szerint Marseille-ben, Prado 20. velocipédekét készíti, melyeket neve után keresz-

telt. Már ezelőtt mintegy 10 évvel a lehető legjobb délvidéki bicyclista hírében állott! Átutazó turisták által ugyan sokat lehet zaklatva, mint a hogy említém is ezt neki. Persze, hogy a legsimább udvariasság hangján erősítgeti a «szentség» nem tudom mely passzusát, «utasoknak szállást adni». Ő, mint sportlapok tudósítója, egyeslet elnöke, velocipéd gyáros, a «Thouring Cyclist Club» délvidéki konzulja, tanácsot, útbaigazítást ad. Cziczerone, míg a turista a városban van. E helyt is köszönet neki. Este volt már, mire meglátogattam, épen 6 órakor kezdett ebédjét költötte el. Azt végezve, rendelkezésemre bocsátá magát. Megmutatta Marseile-t a gázlámpák által világítva. Víg kompánia volt! nem tudom, akadok e ahhoz hasonlóra életembe. 11 óra felé járhatott az idő, midőn Bosc-al a délvidék championjával a «Cristál Palais»-ban találkoztunk. A chansonette-ek élvezése, a bock-ok absorbeálása mellett Bosc megkérdez, hamis szemhunyorítás kíséretében, akarnám-e a marseille-i szépeket egy csoportban együtt látni? Istenem! hisz a felelet nem lehet igenlőnél egyéb. Azt kérdém csupán tőle, nem esem-e a szent Antal kísértésébe? Vous le verrez! - felelé ő. Rousseau, ki mindig jelen volt, fülét hegyezé. S proponálja, hogy másnap a Chateau Borely-n velocipéd-verseny tartassék köztem s Bosc között. Megjegyzém, hogy 170 klm. hajtása a lábaimban van, versenygépem nincs, Surrey-m 20 kilós útigép, megerőltetni magam most, midőn útban vagyok, nem akarom - összegezve kijelentem, miszerint Bosc könnyen leverhet. Kinevettek: hisz az egész csak heczcz! c'est our vous montrez nos «pitchotetés» (nos «petites filles»). Vagy úgy, nagyon szívesen! Másnap az összes marseille-i lapok telve voltak az én match-emmal. L'enjeu est 200 francs!! - kürtölték a lapok.

Mi ketten hüledeztünk. Rousseau a tréfát azért követte el, hogy mentől több publikumot oda csődítsen. Fura képet vágunk hozzá!

A víg estélyt követő szabad napomat a phoenecziaiak által épített Marseille szemlélésére fordítottam. A ki ott volt olvasóim közül, bizonynyal fog rá emlékezni, mennyi a nézi való Európa e nagy kikötő városában. Bosc ajánlkozott cziczerone-nak, reggel 8 órakor ígérete szerint nálam volt.

A Cannabiére-n haladtunk lefelé a kikötő felé, majd jobbra fordultunk, vezetőm nevetve mutatja a dombos helyen épített ősrégi Marseille-t, piszkos, szűk, garádicsos utcájával, a karókon lógó száradó ruhákkal - s megjegyzi, hogy mikor a matrózok jönnek, már Gibral-tárnál, Szicziánál örülnek annak, hogy fognak itt maguknak jó esti mulatságot szerezni. Tánczolnak, verekszenek s itt iszszák vermouthe-jukat. C'est le Quartier des vièrges folles! Gyerünk odább. A mistral, a régi kikötőből, hova a város csatornája szájadzanak s e Paphosból borzasztón dögletes levegőt hozott. A tengerparton tehát északnak menve a Port de la Joliette-hez érünk. Neve ez az új kikötőnek, mely kiterjedésénél s szilárdságánál fogva bátran nevezhető a modern tudomány remekművének! Felmentünk a védfalra, mely a kikötőt a nyílt tengertől óvja meg s istenem, mit tegyek? Megállt az eszem, bámultam. A fal magassága mintegy 20 méter, 6-7 a szélessége, 3 kilométernyi hosszú. - A nyílt tengerbe épített! Mekkora munka! mennyi pénz!

100 meg 100 hajó a kikötőben, árboczok erdeje, süketítő zaj, nyüzsgés-forgás, láрма, sok sergeant s még több gyanús külsejű ember. Matróz minden nemzetbeli - s legpiszkosabb közülök a görög. Ahhoz értők azt mondták, hogy azok t.....k s hogy lopnak is. Nem tudom. Ime a kikötő.

Lóvasútra ültünk fel, végig mentünk az utczákon, semmi különös. Ott, hol lóvasút jár az utcának, bármely országbeli legyen a város, körülbelül egy typusa van, ott hol nem jár, az más. A Chateau d'eau megsemlélésére indultunk. Megjártam vele, mint Nimes-ben, szólok Bosc-nak, hogy ily formájú épületet láttam már, megálljon csak s rövid idő alatt kisütöm, de hisz ez szakasztott mása a párisi Trocaderonak, jobb és balszárnny lent a kert, a vizet okádó fenevadak egyébiránt sokkal ismertebbek, sem hogy leírjam. Bosc azt állítá, hogy a párisiak

csakugyan innen mintázták kiállítási palotájukat. Elhittem, de miután Bosc marseille-i, kérdém magamtól, nem-e Gascon? Az az egy bizonyos, hogy oly pompás kilátást - városra le - mint innen, csak a juliusi oszloptetejéről lát az ember. Elénk tárul egész Marseille, kikötőjével, hajóival, a semmibe elvesző tengerfelülettel s hátunk mögött a dal teli Provance havas hegycsúcaival. A délutánt arra használtam fel, hogy Dumas père által megörökített Chateau d'If-ben tegyek látogatást. A vár 4 kilométernyire fekszik bent a tengerben, csakhamar fogtam egy sajkást, kinek vitorlásán csakhamar kiértünk a régi kikötőből, a mint a Fort St.-Nicolai rémséges ágyútorkai előtt elhaladtunk. A szél kedvezett, fél óra múlva kikötöttünk azon szigetre, melyről Monte Christo oly csodás módon tudott megszabadulni.

Kicsiny, alig fél hold területű, kopár sziklahát ez. Kúp idomúlag nyúlik fel, tetején If várával. Sajkásom és elmaradhatatlan kutyája bent maradtak a csónakban, én, utasítása szerint a várudvarba érve, balra tértem egy földszintes épülethez. Kapus már a kulcsokkal felém jött s megindultunk a «vár» felé. Biz az inkább egy négy szögbe épített egy emeletes háznak volt mondható, melynek felvonó hídja, erős fala van s mely a sziklahegy tetejére van építve. Belépve az udvarra, emberem egy földszintes czellába vezetett, az ajtóval szemben. Oltármaradványt vettem észre. Ez volt temploma a raboknak. Egy pergament füzetet mutatott, kitetszett belőle, hogy a várba már a 16-ik század óta zártak be állam, vagyon s életbiztonságra veszélyes egyéneket. A register kimutatja, mit tettek, hány halt ott, hányat guillotinoztak s hány ... szökött meg. Majd bevezetett egy szomszédos sötét, csak az ajtó által világított helyiségbe, ez volt a római szék ellen aspiráló abbénak anti-chambre-je, Monte Christo rabtársának nappali helye, odább egy 2 lépés széles és 6 lépés hosszú, pinczegádorforma helyiségben aludt. Sziklába vájt üreg. A két fal hosszában padka formára kiálló kőpárkány, erre volt ágya - az üregen keresztbe - helyezve. A Monte-Christo által vájt nyílás, melyen keresztül bujt, még ma is meg van sértetlenül. Az első emeleten, a híres szónok Mirabeau-nak czelláját mutogatják, ugyanebben a czellában a fal hátul egy méternyire ki van vájva, ott őrizték két éven át a Heliopolis hőségnek, Klebernek hulláját. Ugyancsak az első emeleten a templomnak szolgáló helyiség felett tartatott fogva a «l'homme aux masque de fer» egyénisége. A meglevő alacsony roppant nagyságú asztalon, bicskájával kivájt sakktábla látszik - a rabok munkája. Majd a fedélre mentünk, honnan gyönyörű kilátást élveztünk a tengerre s a velünk szembe levő Lazarethre, Port Joliette-re, Marseille felett a N. D. de la Garde-ra - s távol bent a tengerbe Freycinet compagnie füstölő s lassan elvonuló óriásaira. A városba való visszatérésem bizony keserves volt, északi szél kerekedett, bárkásom már öreges legény lévén, magamnak kellett 2 órai vesződség után a régi kikötőbe eveznem. Délután a Napóleon kastély megismerésére fordítottam figyelmemet. - E kastély tudvalevőleg hosszú ideig per tárgyát képezte Eugenia császárné és Marseille városa között, miután az ex-császárné megnyerte a pert - a kastélyt oda ajándékozta a városnak. Chic!

6-án délután kimentünk a Chateau-Borely promenadra, versenyünk hírére a szépnem nagyszámmal képviselteté magát. Bosc-nak botrányosan feszes ruhája van, megjegyzem. Felelete, melyet adott, azóta divatossá vált: *Que voulez vous, que j'y fasse? quand il fait chaude le veloceman peut aller tout nu, puisque les pedales à billes!!* szójátéknak sikerült!!

Versenyünk előtt egy elegánsan öltözött úr lép elé, s *magyarul* megszólítva, csodálkozásának ad kifejezést, mert Bosc-cal oly sok pénzbe fogadva versenyez. Rousseaut ugyancsak ezért veszi elő. Megtudjuk, hogy consulunk, sietünk őt felvilágosítani. Én a magam részéről örültem, hogy találhattam embert, ki kifogástalanul beszél magyarul. Visszaemlékeztem rá, midőn Párisban a Las-cases utczai palotában jártam, ügyes-bajos dologban, úgy szólítottak, hogy M. *Que desirez vous?* Magyarul felelek. Ő nem érti. Kérdez németül, azt meg én nem akarom érteni. Végre francziául végeztünk.

Versenypályánk egy 1200 m. kerületű kör volt, 1 óra alatt 22-szer körülnyargaltuk. Bosc 30 méterrel előzött meg. Este Rousseau társaságában a reggel 7 órakor történő elutazás elő-

készületeihez fogtunk. Kitűnő 9 mm. «Bull Dog»-ot vettünk. Visszaemlékeztem az arlesi hídra. Meg kell még említenem, Rousseau műhelyében, két fiatal ember által bemutatott monocycle-gyakorlatokat: Egy létrát fektettek le, s az egykerekűs örült sebességgel rohant végig a létrafokok felett. Asztalon forogni, arról leugrani és szemhunyorítás nélkül folytatni az utat, bliktri volt. Igazán meglepő gyakorlatok. Kár, hogy nevezetesebb művelocipedistánk V. L. nem gyakorolja. Ő is felvinné oly tökélyre. - Másnap 7-én reggel 7 órakor a marseillei clubb 6 tagja által kísérve elhagytam Marseille-t.

Utunk a «La Capelette»-ten vezetett keresztül. Ködös, nedves idő volt, az út a legkitűnőbb simaságu volt. Félórai hajtás után Aubagne-ba értünk. Frugális reggeli élvezése után, utitársaim a keleti oldalon levő vasúti hídig kísérték, Rousseau még egyszer szívemre kötötte, barátjának, a «Le petit Var» szerkesztőjének Toulonban történő meglátogatását, ovatosságra int a hegyoldal roppant meredeksége miatt Cugesnél s elváltunk.

Utam a legfestőiebb fenyőfa-erdőn vezetett keresztül. A vidék hegyes, - utam kigyózdó volt, az erdő csendjét csak a távoli fejszecsapások és a madarak éneke zavarta meg. A levegő saturálva volt a fenyő kellemes illatával. Cuges egy mély völgy fenekén tűnt elő, az út bele 30° hajlás alatt hajlott le. Délután 3 órakor Toulon sánczai előtt voltam, miután 90 kilométernyi utat befutottam s az olaj-, citrom-, gyümölcs-kertekben gazdag vidéknek szemlélésével jóllakhattam.

Toulon egy kilométernyi távolból tekintve oly képet nyújt, mint Temesvárunk. Csupa sáncz, leeresztő híd, várfal és ezek felett a város tornyai látszanak. A várfalon alkalmazott kapun akarok bemenni, midőn azt veszem észre, hogy valóságos közáport zudítanak utánam. Egy diónagyságu csipőmre kaptam, dühösen ugrom le, hátra tekintve egy sereg suhanczot látok. Gépem egy fa törzséhez illesztve már-már boszúm kielégítésére akarok indulni, midőn a járda tulsó oldaláról egy tekintélyes III. Napoleon orcájú öreg úrnak hangját hallom, ki ugyancsak hangoztatta a «Cré polisson!» kifejezést, suhanczaimat nádbotjával fenyítve. Feléje fordulok, szidva a gaminokat s a «Petit Var» szerkesztőségéhez vezető utat kérdezem. Öreg uram, kinek gomblyukában az ismeretes piros szalag fityegett, visszafordul s elkísér a városba. Végre egy egyemeletes házra mutatva, szívélyesen elbúcsúzik. A szerkesztőt iratai halmaza között letem, mire elolvasta Rousseau levelét, felkelt, felvette redingot-ját s eljött velem, hogy elszállásolásomról gondoskodjék. A «Croix d'or» hotelba kísért, megigérve, hogy 5 órakor meglátogat, eltávozott. Alig hogy ebédem végeztem, visszajött; én természetesen siettem kifelé Toulon megszemlélésére, mert másnap 7 órakor indulni akartam. A tengerpart felé irányoztuk lépteinket. Az utcák igen rossz kövezésűek voltak. Az ország első arzenálja (tengeri) mellett elmenve azon ohajomnak adtam kifejezést, hogy szeretném látni. Sajnálkozását fejezte ki, hogy az nem lehet, miután a parancsnokságtól előző nap arra engedélyt kell szerezni, s a fegyvertár megnézése csak a délelőtti órákban engedtetik meg. Miután másnap indultam, nem is láthattam. Kiérve a kikötőbe, a kellemes tavaszi estét élvező nagy néptömeget találtuk ott. Annyira, a mennyire a szürkület megengedte az explicatiót, megmagyarázta azon csatának helyrajzát, melyikben I. Napoleon mint hadnagy kitűntette magát. Megemlíti a «La Malue» nevezetű erődöt, honnan kitűnő kilátás nyílik a város délkeleti oldalára. S végre faggat, maradjak ott még holnap, nézzem meg nappal Dél-Francziaország nagy erősségét és kikötőjét. Lemondtam róla, megelégettem a rövidleges megszemlélést is. Útközben eszembe jutott, jó volna ha a híres bagno-t nézhetném meg vezetése alatt. Sajnálatomra tudtomra adja, hogy a «l'année terrible» óta ott többé nincs bagno, ha akad arra való legényük, hát azt egyszerűen elküldik Uj-Caledoniába. No, ha azt sem láthatjuk, azaz, ha a lánczcörgés andalító zenéjében nem gyönyörködhetünk, mint tegyük? Hamar készen volt propozíciójával, elvezet a kikötő mellett fekvő utcákba, hogy megmutassa az angol matrózok tánczát - mondá - soha ilyen bachanaliát! Láttam e tánczot színpadokon egyes személyek által tánczolva, itt 30 is járta egyszerre, a pipafüst és a lárma, z sivaj közepette verekedő ördö-

göknék néztek ki. 10 órakor hôtélomba menve, egy sültnek közösen történt elfogyasztása után elváltunk, hogy reggel ismét összejöve örökre elbúcsúzzunk.

7 órakor nálam volt, én már felöltözködve vártam, azonnal indultunk. Utunkat észak-keleti irányban vettük, az utóbbi colerajárvány pusztítása által híressé vált La Valette külváros felé. A tengertől távozva, utam természetesen emelkedett, gyalogló ugyan nem igen veszi észre, de velocipedistáink tudni fogják, hogy gépjük, illetőleg térdeik megérzik az 1 kilométerre eső 1 méternyi emelkedést is. Toulonból kiérve szívélyes búcsút vettem szívélyes ciceronemtől, hatalmas pedálozáshoz fogtam. Sollies, Cuers, Carnoules csakhamar elhagyatott és én egyszerre csak azt vettem észre, hogy benne vagyok a maures-i erdők közepében, 200 kilométeren keresztül csupa fenyő-, nyárfa-erdő. 50-60 méter magasság között váltakozó dombok, szerencsére az út, mint eddig mindenütt kitűnő. Délután úgy 3 óra tájt *Vidau* és *Le May* között voltam. Az idő egyszerre elkomorodott s hatalmas zápor kezdett esni. Első malheuröm! Az út annyira sárossá vált, hogy velocipéden ülni többé nem lehetett. *Le May* még 15 kilométernyire volt tőlem. Este 5 órára, miután bőrig áztam s különböző zsandár-posztok előtt szégyenkezve eltoltam gépemet, beértem a fenti községbe. Kutyagolásom alatt eszembe jutott mindenféle Ponson du Terrail esze által kigondolt gyilkos Rocambole história, igaz, hogy e brigand víziók táplálására lényegesen hozzájárult a táj ultra vadsága.

Le May kis falu, sok utánjárás mellett kaphattam szobát az első emeleten, de velocipédemnek sehogy sem akartak a szobában lakást adni. Nagyon sáros, mondták, aztán úgy is ló, istállóban a helye, - ott is maradt. 9-én kora reggel, miután gépem s magam annyira a mennyire ki tudtam suviczkolni, bokáig érő sárban indultam Fréjus felé, hova déltájt elértem. Hála istennek 190 kilométerrel ismét kevesebb. Café Bonasse-ban erősítő táplálékot vettem magamhoz, a Cannes felé vezető utat mutattattam meg magamnak, s hajrá! Fréjus északi oldalán, a mint Cannes felé megyünk, az országút közvetlen mentében, már a városon kívül római aquaduc és Julius Czézár által épített forum romjai látszanak. E romok mintegy 3 kilométernyire huzódnak el és azután az eruptikus hányódások szüleménye következik s az *Esterelle* erdeje. Kiterjedése 50 kilométer, a hegydomb illetve az erdő közepén a legmagasabb, itt 400 méternyire emelkedett a tenger színe felé. 30 kilométernyire *folyton* kigyódzva emelkedik - velocipédre épen emelkedése folytán - daczára annak, hogy a veres porphyrból készített út asfalt simaságu - nem való. Bizony oda a gépet fel kellett tolni. Az út baloldalán óriási sziklatömeg meredezett az égnek, jobbkéz felől 100 méter mélységű erdő borította völgy s lent a fenekén egy patakocska ezüst hullámocskái verdesik vissza a tavaszi nap sugarát. Körülöttem a siket magány!

Az erdő fő alkatrészét a fenyőfélék képezik, ezek alatt a forró nyárban kiszáradó gallyak, gyanták, állítólag sok tüzesetet okoztak. Az utat, melyen oly egyesegyedül toltam gépemet, Aureilán császár építtette; most persze a franczia kormány luxus-utat csinál belőle. Így a természet szépségének, utam jóságának bámulásához azon ohaj járult, bárcsak a tulsó oldal 20 kilométerje is, a mely lejtő, ilyen jó karban volna, bárcsak a tetőn fönt egy korcsmát vagy mit találhatnék, étvágyam kielégítendő, mert 30 kilométert felfelé tolni, rá bőjtölni, sok!!

Szégyenemre be kell vallanom, hogy amint ily gondolatokkal eltelve ballagtam, egy fényes úri fogat által érettem utol, egy öles elegánsan öltözött úri ember kiugrik belőle, mellettem gyalogol s egy elragadó szépségű nőt - utitársnőjét - a hintóban hagyja. Angolul szólít meg. *Comprends pas!* feleletre rossz franczián tudtomra adja, hogy ő is velocipedista egy londoni clubból, feleségével kocsisport-útra indul, és sajnálkozik rajtam, hogy az Esterellának tulsó lejtő oldaláról is csak így kell letolnom a gépet. Ott most beszórták az egész utat, útpárkányon az út meredeksége folytán nem mehetek. Ő ismeri a vidéket!! Rábizom velocipedista pajtásaimra, találják el, mikép éreztem magam e tudósítás után. 50 kilométernyire gyalogolni, - tolni!! Fájdalom, angolomnak igaza volt. Mire Cannesbe értem, este lett!!

Mire felértem a hegy tetejére, észrevettem egy nem épen bizalmat gerjesztő vendéglőfélt. Gyermekkoromban ilyennek mesélték a Rinaldo Rinaldini-k kastélyát. Valami 20 lépésnyivel odább a «Gendarmerie Nationale» feliratot viselő ház mégis kibékített. Két óra tájt egy óriási tál rántottát ettem a közös vendégszobában. Miután szíves házigazdám kiszámította az ujján, mit fizetek, elindultam. Hej, angolomnak igaza volt! Az út frissen volt kövezve, s az oldal lejtője néha 45° alatt lejtett. Toltam tehát és az elragadó Golfe de napoule-t bámultam, mely ezen magasságból szépen látszott. 10 kilométernyire Cannes előtt felülhettem, akkor meg a csinos kis francia demoiselle-eket bámulhattam, kik Cannesból egész idáig kijöttek, zöld pléhtáskával a hátukon, Linne rendszereit tanulmányozni. Majd meg amint jobban közeledtem a városhoz, az úton jobbra két a tizennegyedik századbeli csonka torony romjait néztem. Majd tovább hajtva, az utat ellepő fehér, piros szárnyu, kacsza nagyságu tengeri madarakba öntöttem ijedelmet, melyek a zajtalan velocipédet nem hallva meglepettek, zajongva felriadtak és száz méternyire ismét leszállva, végtelen buta képpel néztek az elsikló vasparipa után. Este lett, mire Cannesba értem.

Cannes-ban egyenesen az «Ad'Esterelle»-be szálltam. Vendégfogadásom fia, ki fogadtatásomra mutatkozott, tudni látszik ki vagyok s honnan hova megyek. Rövid discursus után tudtomra adta családjok életrajzát: Montpellierből származnak; s miután én onnan jövők, quasi honfiának tekint; lesz tehát cziczeronem Cannesban.

Elhelyezkedésem után Cannes felületes megismerésére indultunk; két főutczája a tengerparttal párhuzamban halad, a tengerparti boulevard «la Course» nevezetű téren végződik, hol gyönyörű növényzetet s szökőkútakat vettem észre. Lent a tengerparton a csónakda épülete fölött egyleti zászló lebegett.

A városban tudvalevőleg a mellbetegek s a tavaszi klíma után áhítózó angolok adnak egymásnak találkát. Utóbbiak különösen a város nyugati oldalát lakják.

A mellbetegek osztálya a mellett, hogy a városban magában képviselteti magát nagy számban, a Cannet nevezetű faluban tartózkodik, mely északra 3 kilométernyire fekszik s a északkeleti szélről inkább meg van kímélve. Persze, istenem! e klimatikus hely bizony csak a nagy tárczák tulajdonosának való!

Reggel 10-én, miután 7 órakor bucsút vettem új barátaimtól, csakhamar eltűntem Cannes Reléf felé vezető útján. Az országút közvetlen a tenger partja mellett vezetett, az út kitűnő s a reggeli levegő citrom- és narancsvirág szagával telített. Balkéz felől az ezereket jövedelmező plantatiák, jobbfelől a csendes földközi tenger, melynek habjai enyelegve játszanak a reggeli szellővel.

Csakhamar elérem a Cap de la Croisette nevezetű földnyelvet, melynek végén csupa narancs-ültetvényeket látok, - s mely háromszög földcskét a lakosság a hesperidák kertjének nevezte el.

Bent a tengerben két kilométernyi távolságban a szent Marguerite szigete s ezen Monterey erősség körvonalai tűnnek elő, melyben Bazaine extábornok töltött egy évi fogságot s melyből - miután átlátta, hogy Spanyolországban saját kastélyban lakni okosabb dolog - 1873-ban okos dolognak látta megszökni!

Bizonnyal érezte a puskaapor szagát; a versaillesi «Trianon»-ban hozott határozatok talán 6 lányira rakták volna a föld alá. Adieu Ile St.-Marguerite!

11 óra tájt Golfe Jouan nevű kis falun vágattam keresztül. Az országút, a mely átszeli, képezi egyetlen utcáját, köröskörül milliomosok villája. Az országút mentében egy piramisszerű oszlopot látok, fehér márványból van, leszállok, elolvasom mi van rajta? A felírás tudatja

velem, hogy I. Napoleon Elba szigetéről megszökve, e helyen kötött ki s e helyen - árok mentében - töltötte éjszakáját.

Minden helyen, a hol csak e nagy ember elvonulását jelző dologgal találkoztam, a genie irányában tápláló tiszteletem nyilvánulását nem tudtam magamban elrejteni. Így jártam Győrben a «Hotel l'agneau blanc»-al szembe levő épületben s az «Invalidusok» palotájának kupolája alatt.

De nem veszíthettem időt, veloce-omra felkapaszkodva, a tengert, villákat, hálófejkötős asszonyokat bámulva, hajtottam kelet felé. Dél lehetett, mire Antibes mellett betértem az útszéli fogadóba ebédelni.

Antibes-be nem mentem, az út a vár sánczai előtt ketté ágazik, az egyik a városba vezet, a másik, az országút balra tér el, s később észak-keleti irányt véve halad Nizza felé. Igaz, hogy azért sem akartam bemenni, mert ismerve a régi városok rossz kövezetét, gyalogolni nem akartam. Minaretszerű világító tornya, mely a fényt 37 kilométernyi távolra veti, gallo-román templom tornya már a városon kívül is meglátszik.

A talaj egyenes volt, balra gyönyörű rétség terült el. Vagy 10 kilométer után csúfosan elázott útra értem, előtte való nap zápor volt arra s a mai nap melege nem volt képes a sarat felszárítani. A hajtást tetemesen kellett lassítani.

Majd *Cagnes* tűnt elő a bejáratnál, a Grimaldi család ősrégi, már romladozó kastélyával.

Félóra után a heves folyású *Var* hídján vágattam keresztül. Jobb kéz felől 200 lépésnyire vaspálya száguldott tova, rávitt az unalom versenyezni vele 10 percnyi egyúthajtás után, - túlságos fáradtság kerülése szempontjából feladtam a versenyt. Még 20 kilométernyi távolság választott el Nizzától s a hasonlíthatlan kellemű narancs, citrom illatot, melyet a szél kelet felől hozott, elárulta már, hogy a föld e kis paradicsomához közeledem!

Tengerészek azt állítják, hogy midőn még 100 kilométernyire vannak Nizzától, - nem látnak tehát szárazföldet, megérik - illetőleg megszagolják a nizzai illatot.

Var folyó 1860-ig a francia-olasz határt képezte, persze a solferinónál elesett francziák vére kárpótlást követelt, a kárpótlást Nizza Franciaországhoz történt csatolása képezte! Szép kárpótlás! Fájdalom, a mi vérünk...

Délután 3 óra tájt Nizza előtt 10 kilométernyire F. Terront francia futóval találkoztam, Rousseau azt értesítette, tehát kijött fogadtatásomra; - derék francia! Két napi nizzai időzésemet ugyancsak segített kellemessé tenni. Félóra után, miután a nizzai Promenade des Anglaises-n végig mentünk, Terront-nak a rue Massená-n levő lakásán szálltunk le gépeinkről. - Hála istennek, a 600 kilométernyi útban eddig semmi bajom nem történt!

Este 5 óra tájt a «Hôtel de la Lune» éttermében voltunk, hol tápdús ebéd fogyasztása közben beszéltük meg nizzai tartózkodásomnak programját. Elhatároztattott, hogy első napot vezető kíséretében a város és a másodikat az akkor tartott kiállítás nézésére fordítsam. F. Terront, ki a Howe-gépek ügynöke volt s így a kiállítástól nem mozoghatott, a város megmutatásában nem segédkezhetett. Igaz, pótolta e kellemetlenséget este, - akkor együtt lehattunk.

Másnap reggel 11-én már 6 órakor talpon voltam, siettem Európában e híres szép városát megismerni. A Paillon patak - akkoriban akkora volt, hogy nem velocipédista is könnyen átugorhatta volna - kettészeli Nizzát: Régre s a modernre. A réginek szűk, sötét s rosszul kövezett utcái, a folytonos boltozatok azt a benyomást kelti az idegenben, mint ha egyik pinczéből a másikba haladna. - Az új városrész, oh az túl tesz Párison!

Melyik európai városnak van a Promenades des Anglais-hez hasonló sétánya? Ékítve tavaszi napsugárral, illatos léggel, hatalmas pálmafa sorával s nyüzsgő aristokratikus publikumával, andalító tenger mormogással, melyet Mikes hallgatott - egyedül.

A város a tengeri alpesek előkapujában fekszik, vidéke hegyes, az északi szelek méltatlankodása elől elzárt, milliomos mellbetegek Eldorádója. Bölcsője Rivoli hercegeknek, Massena tábornoknak s Garibaldinak itt ringott. Eucalyptus avenue-i extazusba hozzák az idegent. Góth stylusba épített Notre Dame temploma ritkítja párját.

Reggel 11 óra tájt a *Chateau* megtekintésére indultam. Az északi oldalról felkanyarodó út választottam felmenetelül - gyalog! Hisz csak 100 méternyi magasságot kellett emelkednem. 20 perc alatt a tetőn voltam, azon a kis négyszögű plateau-n. Az idő rendkívül szép volt. Olvasóim közül azok, kik szinte fent voltak, gondoljanak vissza s vallják meg, hogy életükben soha szebb kilátásban nem gyönyörködtek, mint ezen XIV. Lajos által leromboltatott váromok mögül. Nyugatra ellátott a szem az antibes-i fokig, délre egész Corsikáig, keleten az olasz appeninesek, északról a Mont-Chauve, mely az isteni pompájában ragyogó Nizzát mintegy ölébe tartja. Micsoda panoráma! Mennyire érdemes tárgy egy Salvator Rosa ecsetére!

Másnap a kiállítási palotát vettem vizsgálat alá. Az épület maga, némileg hasonlított a Trocadero épületéhez. A Boulevard Gambettán alkalmazott főbejáraton bemenve, a tengerparti francia városok pavillonján haladtunk keresztül. Majd bent az épületben, miután az ékszerészek, kocsigyárosok, bútórárusok, ruha és lábbeli kiállítások osztályán végig mentünk, hazám kiállítási osztályát keresem. A belgiumi és spanyol osztályok között rá akadok, ha szabad azt mondanom, hogy rá akadtam, a felírás: «Autriche» volt. Gondolunk egyet; más semmi? Sójaj... hát nézzük, mi van bent?

Egy sereg «articles de Wienne» szíjgyártó munkák, cseh üvegek, Fix-féle bécsi bútorgyár, Messenichnek veszekedő medvéi.

Magyart nem láttam semmit, se a herendi, se a pécsi gyárak termékeit nem láttam. Kár!

Az épület bal oldalán kijöve, bámulva láttam e felírást «Czarda, Restaurant Hongrois». Képzeltetik mennyire siettem beugrani, délután 5 óra felé járhatott az idő, a tér kongott az ürességtől. Egyik sarokban látok egy kredenczet, mellette 3 kisasszony; magyarul szólítom meg őket, hogy ne, hisz ez magyar csárda. Jó napot! - A kisasszonyok szeme a rémülettől majd kidagadt. Olyan baragouin-nal feleltek, hogy most meg én néztem körül, nem-e az arabs kocsmába tévedtem. Egy signor tűnik elő, - megkérdez mit akarok - csehül! Fersteh nix! Ugy sem tud. Végre elmeséltetik francziául, hogy ők itt magyar konyhát, bort s személyzetet tartanak.

Magyar személyzet, de hát hol van?! - Hjah, azok a cigányok, azok este a Carabacel negyedbe itt és itt játszanak. Kíváncsi voltam tokajjára, kértem egy kupiczával; komisz löre volt, két frankját boszankodva dobtam asztalára - odább álltam.

A XIV. Lajos styljébe alkotott kertbe mentem, rossz kedvemen túlalandó. Este megszólítottam Terront, jönné s vezetne engem a cigányokhoz. Nem a legnagyobb jó kedvvel tette, mert útközben váltig azt bizonyígtatta, - zenészeink előadásairól beszélgetve: Ça vous amuse? mais c'est toujours la même chose! - Ne neked «Ritka buza...» neked ugyan beadtak!

Az illető helyiségbe lépve néhány perc után meggyőződhettem, hogy igazi cigányainkkal van dolgom. A terem bizony üres volt! Sajnáltam, hogy Nizzában a magyar csárdás lelkesülöket nem nyerhetett.

Korán mentünk haza, hogy holnap 13-án folytassam utamat, mi meg is történt. Reggel 7 órai indulásunknál fájdalom! finoman permetező esőt konstatálhattunk. Terront egész Monacóig

kisért. A Paillon baloldaláról - a régi városrészből indultunk s a francia kormány által épített új - tengerparti úton haladtunk, Terront tanácsára azért nem mentünk az országúton, mert ez kevesebbet hegyes s bájosabb kilátást enged, a 30 kilométernyi távolságot 2 óra alatt tettük meg, mert gépeink a sáros úton csúsztak.

Megkerültük tehát a Mont-Boront, elnéztük a tintahalászok munkálkodását, majd az anjoui II. Károly által épített s takaros fekvésű Villafrankán haladtunk végig.

Ez út egyike volt a legszebbeknek; óriási sziklafal balról, melynek teteje felhőkbe van burkolva, 10 lépésnyire a zúgó tenger s egy pár kilométernyire előttünk Monacónak sziklaparkányra épített, lovagkorra emlékeztető vára.

Már Charles III. Honoré hercegségében hajtottunk, az eső szakadni kezdett, de az út keménysége szép hajtást engedett, legfőleg a kis kerék föcsögése csúfságos állapotba hozta hátam s sapkámat. Szépen volt tehát alkalmam elgondolkodni, hogy ilyen maroknyi hercegségben hogy eshetik ilyen nagy eső?! Hamarosan megvigasztalódtunk, 10 óra tájt már a Hôtel de la Paix-ben voltunk. Terront el lévén foglalva, vissza sietett. Én a 13-át a hercegség tanulmányozására fordítottam.

Siettem reggelizni s átöltözködni, ezt végezve, felmentem a vár megnézésére. Nem voltam szerencsés bejuthatni, mert abban az időben az uralkodó herceg volt odahaza, tehát a termek frescóiban nem gyönyörködhettem. Kárpótolva lettem azonban, a kert szépségét bámulhatni.

A sziklahegy, melyre az épület s kert építve van, 200 méter magas lehet s merőlegesen nyúlik a tengerbe. A fal mellé épített kőpadra ültem s gondolkodtam, mire, magam sem tudom, hallgattam a hullámok morgását, elmélkedtem Schiller «Taucher»-ja felett. Istenem! hogy el lehetne azt itt játszani?!

A kastély udvarán sok s különböző dimenziójú ágyú, pyramis alakba rakott ágyúgolyók. Egy pár szörnyű parádéba vágott testőr.

Szép kilátás nyílik a keleti oldal felől is! Lent a völgyben Monacó városának 25-30 házikója, a Herkules kikötőben a hercegség hadihajói, velünk szemben az ország fő-fő kincstára, Monte-Carlo büszkélkedik, ugyancsak sziklafokra építve, mely azonban nem olyan magas.

Átsiettem, 8 perc múlva ott voltam. A híres bank a kaszinó épületében tartatik, maga az épület gyönyörű parkkal van körülvéve, a «London News»-ben már láttam egyszer lerajzolva, a képen egy öngyilkos hevert a porondon.

A kert most sem változott semmit, én csak a holt embert nem láttam, másképp az eredeti egészen hű volt a képhez. A kaszinó előcsarnokában két szobor vonta magára figyelmemet: Sahrah Bernhardt «Táncza» és Doré «Zenéje».

Itt találkat látszék adni egymásnak a világegyetem elegáns nyerni vágyó publikuma. A roué-k, a «horizontales de grande marque» - s a kíváncsiak. Ah a kártya és cocotte nem nekünk való társaság. Féljük a tentatiót, holnap még a «route de la Corniche»-t kell megmászni - ebédeljünk s aludjunk.

14-én reggel a szokott időben indultam, az idő ugyan kellemes, de az út sáros s roppant hegyes. Majd 200 m. magasságba kell tolni a gépet, majd 300-at leszállni, volt útamban minden, merészen kimagasló sziklák, melyekbe a sasok is csak gondolkodva csinálnak fészket, nagy úri villák minden oldalról, a növényzet tavaszi pompában, Roquebrune mellett elhaladva, régi vár s város romjai, valószínűleg római maradvány, olajfa erdő, de már észrevehető egy idegen ország közelsége.

Midőn szédítő hegyoldalról rohanok le, midőn minden érzékünkkel a gépre kell vigyáznunk ép a leszállás veszélyessége miatt; hangot hallok: «Signor! Soldi!» az individuum esdeklőleg

nyújtja felém kezét. Ez bosszantó volt; leszálljak én azért?! Sokat úgy sem adhatok, kevéssel nincs rajta segítve. En avant!

Említettem, hogy az út sáros volt, lassú menésbe jártam. Már Menton, az utolsó francia város előtt voltam, néhány kilométernyire. Őszvéreken lovagoló férfi- és nő-társaságot látok felém jönni. Nagy mulatságot okozott a kis «demoiselles»-ok sikítása, midőn észre vették, hogy csacsijuk megijedt gépemtől s készül Jeanne D'Arc-ját compromittáló helyzetbe juttatni. Ezt elkerülendő, minden untalan le kellett szállnom, a bájos Dorotheák és Ágnesek bájos mosolylyal s fuvolaszerű «Merci M'sieu!»-vel köszönték meg figyelmemet.

Mentonon keresztül kellett vágtatnom, egy gyalázatos bulldog vett üzőbe s ha nem sietek, kiharap a lábikrámból egy csomót. Csak a városon kívül hagyott el a gyalázatos bestia! Hol is leszálltam kifújni magam, tolva magam előtt egy meredek hegyen fel kitünő Surrey-met.

2 kilométernyire tolhattam így, midőn az olasz-francia határhoz értem. A határt egy merész ívezetű híd képezi, a pont St. Louis, mely egy 60 m. mélységű árok felé van vetve. Bal kétről a híd mellett egy kő-oszlop, arra ökölnyi betűkkel rá van vésve: «La France 1860.» Igen, ettől az időtől kezdve, innen számíttatik a határ. Még egyszer vissza néztem, nagyon búsan, nagyon... Egyedüli vigaszom a hazatérés eszméje volt. Útam folyton emelkedett! Alig haladtam azonban 5 lépést, már handgreiflich volt az országcsere: az úton szanaszétjével kavicsok hevertek, tehát már más útkészítési mód! Jézus! micsoda sisiphusi munka, hegynek feltolni, hegyről letolni a gépet.

Keseregre haladtam tova.

Az út egy merész fordulásánál jobb kéz felől egy földszintes sárga házat veszek észre, körülötte sok kocsi, olasz egyenruhás emberek, olasz beszéd. Egy katona felém jön, értésemre adja, kövessem. A hivatalszobában levő vámtiszt tudtomra adja, ha a gépet tovább akarom Olaszországba tolni, fizetek érte 33 lírát. Nevezem meg a vámhivatalt, hol az országot el akarom hagyni, ott visszafizetik azt nekem, ha egy hónapnál hosszabb ideig nem leszek olasz területen. Zsebemet kikutatva 21 líránál nincs több pénzem. Vintimigliába küldtem vasúton - olasz első állomásra. Igen, de az 9 kilométernyire volt oda. Pénzt többet Rousseau tanácsára nem vittem magammal, ki azt állítja, hogy a vidéken, melyen keresztül megyek, valahol úgy is megkoppasztanak, vámot illetve, ily gépért Franciaországban 10 francot fizetnek, Ausztriában meg 3 frt 50 krt. Tehát nem számíthattam ily nagy vámösszegre.

Vége a dolognak az lett, hogy Vintimigliába kellett gyalogolni pénzt hozni, visszajönni, gépet kiváltani s az utat még egyszer megtenni. 27 kilométert hiába tenni meg és gyalog! Estefelé értem Vintimigliába végtelen rossz kedvvel, a vám kérdése nagyon lesújtott, olasz út eddig kétségbe ejtett.

Vintimigliába másnap nagy dolgom akadt; a Franciaországból jött bagázsiamat kellett Triesztbe szállíttatni. Kinek olasz vasútasok pedantériájával, lassúságával volt dolga, azt tudni fogja az nap micsoda megpróbáltatáson mentem keresztül.

Franciaul, németül nem tud, követeli, beszéljen az utas olaszul. Déltájt, mire 3 csomagot el tudtam expediálni, örülhettem csak szerencsémnek, hogy ez emberektől megszabadulhattam. Ebéd után kissé széjjel nézhettem, már bejövetelem alkalmával észrevettem, hogy a nyugati oldalon szörnyű nagy építkezések folynak, hát megtudtam, hogy az olasz kormány határt erősít. No lám, lám!

Csinos látványt adott a Roja folyó, a mint a tengerbe ömlött, egy hosszú sárgás sráf húzódik végig a tenger égszínké felületén. A heves folyású folyó nem keveredik azonnal a tenger vizével.

Délután fél kettőkor gépem jól megtisztogatva, olajozva, elhagytam Vintimigliát, hogy velocipéd-útam legkeservesebb promenádját tegyem!

Egy óra után Bordigherá-nál voltam. A táj örökösen sziklás, az út is ugyanaz - köves olasz út - az ugynevezett Strada Romana, Aurelius császár műve. Itt-ott datolya-ültetvények látszanak. Bordigherában Morens pálmakertjének szemlélésére félórát fordítok, mert Európa legszebb pálmakertje gyanánt nevezetes. A délvidéken elszórt pálmafákat e kertből nyerték, mint csemetéket.

Útamat folytatva, 45 foknyi szeg alatt hajló, annyira kigyózó utakat talállok, hogy a kanyarulatok miatt csak 10 lépésnyire látok magam előtt. Megúntam már a sok tolást, elhatároztam magamban, hogy ez után minden hegyről le fogok hajtani.

Délután 4 óra felé lehetett az idő, heves nyugati szél fújt, San Remo faluja, egy mosolygó mély völgy ölében élém tűnt, a hegyoldal, melyről leereszkedni szándékoztam, 200 m. magas lehetett. Nagyon vágytam a faluba érni, egy pohár olasz bort inni; előérzet-féle súgta, hogy e leszállásom végzetes lesz! Ah, előre! Lefelé hajtok. Féket ugyan erősen szorítom, de az út gödrös és kavicsos, a leszállás útja 4 kilométernyi, a gép mindinkább nyer sebességben. Oly meredek az út, hogy pedálok visszatartásával a sebességet nem lassíthatom, egyszerre egy nagyobb kavics elé jutok, lábam pedált veszít s a gép lesz a helyzet urává! A pedált többé nem nyerhetem vissza s a gép örült sebességgel kezd lefelé vágtatni. Csak annyi figyelmet fordíthatok, hogy a gépnek irányt adjak, egyszerre egy jobbra történt fordulásnál az egész út durván van bekavicsolva, a gép egy fél méternyire a magasba ugrik s én, a röperő törvényének hódolva, először felvettem a magasba s az után a leggyönyörűbb «fejet» csinállok, mit valaha velocipédista csinálhatott. Baloldalamra estem, halántékom, balvállam s csípőm tönkre volt téve. Nagyon sóhajtottam s egy pillanatig elterülve, az országúton maradtam. Köszörűsök segítettek fel, kéz-fejem gyalázatosan vérzett, nem volt erőm járni. Velocipédem még 20 lépésnyire szaladt s csak azután borult fel. Kormányrúdja és forgantyúja égnek állott, mikor oly keservesen, a hogy megnézhettem.

A segítségemre jött emberek összekötözték sebeimet széjjelhasogatott zsebkendőimmal, egyik a gépet, másik engem kísért San Remóba.

A Genua felé menő vonat 4 óra tájt jött; - 8 óra után Genuába vitt, hol a legnyomorultabb, szánandóbb, rongyosabb állapotban nyitattam magamnak szobát a «Hôtel de Italie» második emeletén.

(Genua. - Piza. - Róma.)

Ugy a hogy felvászorogtam szobámba. A pinczerek hűledező pozával báméskodtak a szörnyen megvertnek látszó emberre. Másnap, midőn velocipédem - annyira összeroncsolt állapotban szintén - észre vették a hôtél előcsarnokában, megértettek mindent: ahá - suttozták egymás között - a póruljárt bicyclista. Éjjel még csak a szememet sem hunytam be, borzasztó fájdalmat éreztem egész balkezemen, csípőmön, egész oda voltam. Szürkület felé orvost hozattam, kezdtem belátni, hogy a burogatások nem sokat érnek. Az orvos megjön, ágybanmaradást, flastromot, burogatást rendel s kifejezi nézetét: legalább egy hétig nem ülhetek velocipédre. Fájdalom, igaza volt. San-remói emlékemet még hónapokra rá is éreztem. Egész nap ágyban maradtam tehát, további útitervet készítettem s roppant sajnálkoztam, hogy Pegli mellett elmentem s a Pallavicini kertet nem láthattam! Kárpótoltam magamat Miramaren!

18-án úgy a hogy feltápáskodtam, balkezemet kötőben hordtam, még mindig roppant dagadt és kék, sebes volt. Jobb kezemben egy hatalmas trique-re támaszkodva, indultam Genuát

látni. Beláttam azonban, hogy így nem igen sokat láthatok, egy francziául beszélő egylovas automedon fogása után láttam. Foghattam egyet - nagy nehezen megalkudhattunk.

A tengerparthoz hajtottunk - ott egy sajkást kerestem, ki átvigyen a nyugati oldalon levő világító toronyhoz. Nagy nehezen beleegyeztünk az átmenet költségébe, 3 franc. Útközbe megnéztük a «Re d'Italia» nevezetű legnagyobb olasz gőzöst, a mely néhány nap múlva készült Indiába. Félőrai evezés után a világító torony alatt voltunk. Kifizetem emberemnek a 3 frankot, olaszul válaszol, hogy nem elég - (most már nem tudott francziául, dacára annak, hogy egész úton francziául beszélt) - még hármat követel. Mert - tudatá velem - 3 frank igen az eljövétért - de 3 frankot tartozom fizetni a vissza menetért is = 6 franc. Igen - mondtam - de én más úton megyek vissza. Semmi, menjen másfelé, de a visszamenetelt fizesse. Ez volt az első brigandéria, melynek áldozatul estem. A világító torony 125 m. van a tenger felett, lépcsőinek száma 375, a városra s vidékére gyönyörű kilátást nyújt. A tenger térdhajlás alakjába nyúlik a szárazföldre s ez képezi a város világkereskedelmi kikötőjét. Genua, Pizának hajdani hódítója, Velenczének elkeseredett vetélytársnője amphitheaterszerűleg van az Appeninek ölébe építve. A középkorból fennmaradt s művészi izléssel épített paloták a gibelin-ek és a guelfek versengését juttatják eszembe. Köröskörül az egyes várak, erősségek - várfalak. Nagyszerű kilátás! Lejőve a «terrasse de Marbre» felé hajtottam. Ez egy emeletes ház magasságú művészileg alkotott töltés, teteje promenád gyanánt szolgál. Hogy szerettem volna velocipédezni e széles négyszegletes kövekből alkotott pályán. Ugy látszik, abból a célból alkottatott, hogy a kikötőt a várostól elválaszssa. - Szép kilátást ad az öbölben feltornyosuló árboz erdő! Gyalog járva többet látunk, kinosan bár, de valahogy csak haladva, egy mellettem elhaladó fiatal embert, ki tisztességesen van öltözve, kértem, merre van a Columbus-szobor - az annyit megbeszélte műremek, mivel Genua nagy fia emlékének adózott. Készségesen elkísér. Miután eleget bámultam a márványdarabon, mely Columbust egy horgonyra támaszkodva a lábainál Amerikát tünteti elő. Kocsira szándékozom ülni, útam folytatandó - el akarok búcsúzni szívélyes idegenemtől. Csodálkozva veszem észre, hogy alamizsna nyerése céljából felém nyújtja kezét. Szent Isten! hát ez ciczerone volt. Genua, úgy mint a többi olasz nagyobb városok, a szűk utcák, a templomok s a régi arisztokracziák palotáinak városa. Alig fordítottam félórát étkezésem végzésére, kocsin ülve, egyik nevezetességről a másik megismerésére fordítottam figyelmemet.

A 12-ik században épült s jelenleg goth, román s renaissance stylusokat mutató cathedraleből jöttem ki, midőn egy suhancz által felhivatom, menjek vele a templomba, ciczeronem lesz. Most jövök belőle - láttam már! - Én is - felelte vigyorogva s odább áll. Ez épület környéke is, mint a többieké, nyüzsög a sok ciczeroneszkodni akaró individuumtól.

Miután az egyetemi palota udvarát s lépcsőházát, az oda rakott első genuai dogének emlékoszlopát láttam, miután a Doriak palotáját láttam, talán a legszebbet s az ott levő Ráfaelről származó freskókban eleget gyönyörködtem, a városon kívül épült Campo-Santóba hajtottam. Micsoda csínnal s izléssel épített Nekropolis! Képzelden az olvasó egy 500 négyszögméternyi tért; köröskörül egy csupa sirokból álló csarnok vezet. A falak négyszögű osztálykákra vannak osztva, felül számja s alul neve annak, ki ott aluszsza örök álmát. Bemenet balra, a domb tetején, egy majdnem villaszerű sírhely, a falak el vannak árasztva látogatók által bevakart, oda czeruzázott nevekkal. Az Mazzini sirja, előtte néhány lépésnyire anyja sírhelye.

Este a fogadóba visszajövet, velocipédemet már megjavítva találtam, egy ügyes gépész-lakatos helyrehozta - a holnap történő elutazás előkészületeihez fogtam.

Másnap a postahivatalba mentem, abból a szándékból, hogy az olasz kormány által létesített egy okos intézményből hasznot húzzak. Ez intézmény abból áll, hogy a postahivatalnál bizonyos összeget letéteményezve, az e letéteményt bizonyító könyvecske (libretti, di

ricognizione postale) előmutatása mellett Olaszország bármely postáján kisebb összeget kivehetjük, az intézmény felment a nagy összegek magunknál hordásától.

A postahivatalt publikummal telve találom, a hivatalnokok oda sem hederítenek rá, pipáznak, egymásközt csevegnek s a tömegben lévő egy donzellával kaczerkodnak. A tömeg békésen tűri ezt - tehát nekem, mint idegennek, nincs szavam. Midőn a sor reám kerül, megmagyarázom, mit akarok. - A pénzt, 1600 lirát letéteményezem - s a nyugtakönyvet - ismételt biztosításokra, hogy az az a könyv, bárhol, bármely olasz postahivatal kívánt kisebb összeget ki fogja fizetni - zsebre vágom s békésen elmegyek.

Egy hétre rá Rómában - erélyes fellépés nélkül - e könyvecske birása mellett éhen halhattam volna. Postai takarékpénztári könyvet adtak. A tévedés természetesen abból származott, hogy én olaszul nem tudtam, a hivatalnok meg, kinél a pénzt letéteményeztem, bizonyítá, hogy nem tud francziául. - A velocipédet Rómába akarom feladni, a vasúti tiszt 1 és fél óra hosszát várakoztat. Ugymond: hadd menjen előbb a vonat Francziaország felé. A dolog úgy vette ki magát, mintha nem merte volna addig felvenni, míg a vonat arra el nem ment, mert hát ha oda küldte volna azon szállítmányokat is, melyek Róma felé indulnak.

Genuából délután 1 órakor indultunk. A vasút vonala folyton a földközi tenger partján halad, a coupéból bizony a táj szépségéből majdnem semmit sem látni a minden untalan következő tunnelek a legszebb vidéket fátyolozzák el. Nerói mellett sajátságos a sok pagodaszerű villa. A vidék még mindig délszaki növényzetet mutat. Sazzana után a táj termékeny, balról, a hegység között a carrarai fehér márványbányákat veszszük észre, jobbról gyönyörű kilátás nyílik a speciai öbölre, a tengerpart hosszában a régi Sazzana (Luna, az etrusk időben) maradványai, mely tudvalevőleg a XII. században az arabok által romboltatott széjjel.

Márczius 19-én este Pizában voltam.

A «Hotel de Londres»-be szálltam s daczára a késő időnek, az ebédlőben szép számú, főleg angolokból álló társaságot találtam a table-d'hôte-nál. Izletes vacsora elköltése közben gondolkodtam, mi a kő hozhatja ide ezt a sok angolt? Betegek voltak, kik Pizának nedves klimájába jöttek asthmájukat, catharusukat, s idegbajukat gyógyítani. Reggel már 7 órakor talpon voltam. Égtem a vágytól, látni a híres ferde tornyot. Mielőtt azonban oda vezetném olvasómat, engedjünk meg magunknak egy történelmi visszatekintést, általános városleírásra.

Piza északról Pusau hegye s magas fala által, mely a várost félkörbe körülfogja - az északi szélről meg van kimélve - télen tehát szép számú betegek által látogatattik. Az Arno folyó által két részre osztatik s ez idő szerint egy végtelen csendes falusi képet nyújtó városka. - Hajdanában persze máskép volt, Hadrian császár óriásiilag építkezett benne, maga a város a XI., XII. században, mint önálló hatalmasság, győzelmes csatákat vívott szaraczénok ellen, szép szerepet játszott a keresztes hadjáratokban. Genua által azonban megveretik - elveszi Corsikát, majd Florencz hatalma alá kerülve, nem szabadulhat a járom alól. A jelenleg is meglevő székesegyházat tudvalevőleg a Palermónál kivivott csata emlékére építették s ezzel Olaszországban az építészet csíráját vetik el. Minden idegen, ki csak megfordul Pizában, első lépteit rögtön a Place de Dôme felé irányozza. Magányos, impozáns tér közepén eléje tűnik a XI. században s toskán stylusban, csupa fehér márványból épített székesegyház, északi oldalán a Campanillával (ferde torony), nyugatról a Campo szantónal (temető) s délről a bazilika (a keresztelő medencze). Olyan tér, mely műkincsei folytán ritkítja párját. Igaz, hogy más nagy nevezetessége a városnak nincs is. A templom hossza 95 m., szélessége 35 m. Transeptje 3 hajós s a ferde toronytól ellenkező irányba elliptikus kupolája van. A tér maga nyüzsg koldusoktól s cziczeronektól, «soldi» az elsőnek s 3 frankot kialkudunk az utóbbival. En avant cornac! Én a campanillát akartam látni, kértem tehát vezetőmet, vezessen fel. - Nem lehet - ugymond - az újabb időben egy rendőrségi passus korlátozza a felmenetelt. Annak értelmében a felmenetel csak 3 tagból álló társaságnak engedtetik meg, - a sok öngyilkosság

elkerülése végett. Képzelve csak, a múlt héten is itt volt egy florenczi festő, ha én vissza nem tartom... Kézmozdulataival gestikulálta a magasból lefelé történő gurulást. Várni kell tehát, míg jön valaki, - addig időkimélés szempontjából nézzünk be a székesegyházba.

A templom bronz ajtója a XVII. században kerültek oda, ugyanis egy tűzvész az eredeti bronz-ajtókat megrongálta, a déli oldalon levő ajtó még az authenticus régi, művészileg vésett 24 bibliai alakot mutat. Beléptünk. Első tekintetre a sok márványoszlop (több 60-nál) tűnt fel, vezetőm megmagyarázta, hogy azt a pizaiak még fénykorukban, az egyes népektől mint hódolati jelet kapták, ez egyébiránt napjainkban is megesik. Hisz az angolok is megkapták Cleopatra tűjét, a Concordia-téren díszelgő obeliszk is a khedive ajándéka! Az oszlopok görög s római eredetűek. Hogy különböző népektől való, bizonyítja a talapzatnak különböző magassága, - egyiknek 1 méternyi, másiknál alig 20 cm-éternyi. Hajdanta temetkeztek is e székesegyházba, miután azonban a holtak tetemeit a Campo Santóba helyezték el, ez idő szerint csak kevés volt érsek aluszsza ott örök álmát. Sajátságos, hogy az elhunytaknak nagy kerek kalapja a mennyezetről lóg le, - a sír felett körülbelül 30 méternyire. Alulról tekintve, furcsán veszi ki magát az a nagy lógó kalap.

Az egyháznak 12 oltára van, valamennyi Michel Angelónak a vésője alul került ki. - Belépve jobbról, Falconinak egy szép frescója látszik, ez «Jézust az asszonyokkal» tünteti elő. A főhajó közepéről lóg az a híres bronz-lámpás, melynek ingását figyelte Galilei s az inga törvényének ismeréséhez jutott. - Akkoriban, midőn Pécsen e törvény ismertetésével boldogítottak, nem gondoltam, hogy ily közel lássam e nevezetességet.

Az egyház faragványainak anyaga csupa kararai márvány s lazurkő, fentemlített művész által faragva. A régiek alkotó ereje iránt megfelelő tisztelettel adózva - távoztunk az átellenben levő Baptistère (keresztelési hely) látogatására. Ez egy köralakú szintén csupa márványból álló, 50 méter magasságú épület. Az alap átmérője 30 méternyi lehet. Négy ajtó vezet be, azon, a melyen mi mentünk be - szembe levő a székesegyházzal, szép, XII. századbeli fél domborművek látszanak. Az épületet kúpalakú tető fedi.

Bent köröskörül márványoszlopok, a közepén egy kis emelvényen, a piros márványból készült s mozaikkal gazdagon ellátott 8-szögletű keresztelési medence van, a hol még manapság is Pizától 4 mérföldnyi területen szült valamennyi gyermeket keresztelik. Balról a 7 oszlopra emelt gyönyörű szószék áll, kár azonban, hogy féldomborművei az idegenek által - vezetőm különösen az angolokat gyanúsítá - lekapartatnak. Ez épület visszhangja csakugyan páratlan, vezetőm tapsolni kezdett s ím, majd 5 perczig tartó tengerormogás felel rá, de oly hűségű, hogy én, ki egész napokat közvetlen a tenger mellett haladva töltöttem, ugyancsak hozzászóltam, - bámulatomnak alig tudtam kifejezést adni. - Türelmetlen voltam már; a «ferde torony»-ba akartam feljutni. Kiértünk s im még sincs semmiféle társaság, hogy végre az előirt szabálynak megfeleljünk, 50 centimen kellett egy pajtást fogadni. A torony köralakú, nyolcz emeletes, s a 12. század szüleménye. Valószínűleg függőleges irányu volt, de jelenlegi ferdeségét a földrengés befolyásának tulajdonítják. Az eltérés a merőleges iránytól 4 méter és 30 cm. Összes magassága 54 méter. A felvezető lépcsők száma 294, ezek csigavonal alakjában húzódnak fel a tető plate-forme-jára. Felfelé haladva a torony dülése igen észrevehető, északnak haladva mintegy felhágunk, délfelé - a merre az épület dől - mintha leszállnánk. Vezetőm öreg ember lévén, a középtájon fáradni látszék, megigérttem tehát neki, hogy nem csinállok salto mortale-t, ő csak maradjon ott, üljön le s várjon ránk.

Ketten tehát felmentünk, - néhány percz után a 12,000 kgr. súlyú harang alatt állottam. A tájra a kilátás pompás, nyugatról a tenger 10 kmnyi távolságról szépen kivehető, északról a kékelő hegyek, délre az Arno által ketté hasított Piza. Harang összesen 7 van, az előbb említett a legnehezebb, - igen okosan az - a hajlással ellenkező oldalra van rakva. A vasrácsozatba belekapaszkodva lenéztem, az emberek, kocsik, kicsinyeknek látszottak; eszembe jutott, hogy

a 16. század nagy számolója, Galilei szintén ide dőlhetett kísérleteit megvagyázandó, midőn a föld vonzerejéről és az esés törvényei felől elmélkedett. Ha innen valaki legurul, brrr!!

Lejőve az Ubaldo érsek által épített Campo Santóba (sírkert) mentünk. Ez négyszögű épület, hossza körülbelül 120 méter, szélessége 40 m. Két bejárata van, a középén mentünk be, mely udvarfélét tüntet elő. A négyszögű kövek, melyek a kövezetet képezik, sírkövek, 3 m. szélességű csarnok vezet az oldalakon köröskörül, a tulajdonképeni udvarnak földje a Szentföldről hozatott a Kálvária hegyéről 59 tengeri hajóval, mert belátták, hogy a Szentföld a pogányok birtokába megy át. Az oszlopcsarnok belső fala a 12., 13., és 14-ik századbeli freskókkal van ékítve, kár, hogy a nyugatról jövő nedves tengeri lég sokat ártott nekik, a fal hosszában etrusk, római s középkori edények, szobrok, sarcophage-ok vannak. Vezetőm a nyugati sarokban állt meg és átszellemült arczczal fordult hozzám, mondva: Uram! higgye el nekem, sehol a világon nem láthat oly megható képet, mint ez oszlopcsarnokot, sírhelyet szemlélve holdvilágnál. Nem tudom; lehet - igaza volt!! Az egyes részek ismerésére indultunk.

A déli oldal falán két freskó-csoportozat ragadta meg figyelmemet; az egyik Dante poklát tárja elénk borzalmaival, a másik a szerencsétlen Jób viszontagságait tünteti elő. Igen meghatók, kár, mint említém, hogy az idő vas foga itt is öröl.

Az északi falon látható a «Cham átka», a «Babeli torony» építése, a «Paradicsomból történő kiűzetés» sat.

Majd az előttünk a falhoz állított síremlékek és sírokra fordítottuk figyelmünket, itt volt előttünk luxenburgi VII. Henrik sírja, lejjebb ugyancsak a nyugati sorban Cavour gróf jól sikerült mellszobra.

A falon felfüggesztve látok egy ódon vastag lánczot, megkérdem mi az, tudtomra adatik, hogy a régi Pizának kikötőjét elzáró láncza az volt; az általános leveretés után a genuaiak és a florencziek birtokába került diadaljelvény gyanánt, de e század közepe táján visszaadatott Pizának, azóta most itt őrzik kegyelettel. Eszembe jutott, hogy Párisban az invalidusok palotájának udvarfalán ugyancsak ilyen monstre láncot láttam köröskörül paprikafűzér módjára felaggatva, ott kérdezősködve, azt adták feleletül, hogy ezt Napoleon vette el a bécsiektől, ott azt a Duna elzárása céljából használták. Különbség a dologban tehát az, hogy Bécs még ma sem kapta vissza lánczát, valamelyik muzeuma számára. Az összevissza rakott, minden időbeli síru emlékek végre is kifárasztottak, lábamra már sántítani kezdek s éhes vagyok, elválok tehát vezetőmtől és a Piazza del Cavalieri egyik vendéglőjében megebédelek. Furcsának találom, hogy a jó édes bort tartalmazó palaczk is a ferde torony symbolumára van asztalra téve.

Fentnevezett tér nevezetes, a 12. században itt emelkedett az «éhség tornya», melyben Ubaldini érsek éhen veszejti el Ugolint, mit olyan szépen mesél el Dante, poklának 33-ik énekében.

Ebédem végezve az Arno partján haladok fölfelé, egy kis fiút szólítok meg, mondaná meg jól megyek-e erre Galilei szülőháza felé? A legtisztább francziát beszélve ajánlkozik a kis olasz az elkísérésre, végre jobboldalra fordulva, egy egyemeletes házra mutatva felkiált: Voilà monsieur! Kis polgári lakocska, hajdan sárgára lehetett festve, de az idő e festéket barnára változtatta, a kiaggatott cím után most szabó lakása lehet. Megelégedve sántikáltam visszafelé. Láttam a nagy tudós szülőházát!

A nap fáradalmai után kitűnő vacsorát fogyasztok és még jobb ágyba rakom magam, 21-én a reggel induló vonattal Rómába indultam.

Még alig szürkült, már a váróteremben voltam. 5 órakor reggel a Róma felé induló coupéban ültem. Még három utitársam akadt, 2 fiatal angol legény, kik ugylátszik az érettségit végezve

hazájukban, a költészet s a régiség hazájába jöttek tanulmányi útat tenni s egy benszülött, ez utóbbi borzasztó utitárs volt, szörnyen megkínzott Rómáig mind a hármunkat; majd a falu, város nevét kérdezte, majd kikiabált az ablakon narancs vagy süteményért, majd a foga vagy a hasa fájt, majd aludni akart s nem birt. Minden állomáson ismerőst vél látni egy valakiben, kiált nekik, de azok nem akarják ismerni, végre bevallja fél francia-angol-olasz nyelven, hogy most azért meg Rómába, mert berukkol oda - azt ő nem szereti. Mi hárman megegyeztünk abban, hogy borzasztó utitársunk van!

Pizát elhagyva, terméketlen, sivár vidéken haladunk keresztül, majd ismét a tenger partjához közeledünk s majdnem Rómáig folyton a mellett haladunk. A vidék a lehetőleg legegészségtelenebb a talajnak mély fekvése folytán. A betegség lázas állapotban nyilvánul, melyet a lakók malariának neveznek s a poshadó víz kigőzölgésétől származik. Plinius maga e vidéket - a tengerpartot végig egészségtelennek nyilvánítja. A lakosok sárgás arczán egyébiránt a hely e baja leolvasható. A tehetősebbek május kezdetével a vidéket elhagyják s a toskánai hegyekbe menekülnek s csak október táján jönnek vissza. A szegényebb néposztály maradásra van kárhoztatva, télen állattenyésztéssel foglalkozik, nyáron meg faszenet éget. Ott, a hol a vasút robog jelenleg, annak idejében Aurelián útja vezetett Galliába, most a vasút ablakából látszó út is nyomorult állapotban látszik lenni. A robogó vonat majd Cecinát hagyja el, az eget felhők kezdik eltakarni, mintha esőre akarna dűlni, de ez azért nem akadályoz, hogy a távolban a tengerben kiemelkedő Elba sötét-kék körvonalaiba ne gyönyörködjünk. Majd Piombino után a táj egészen terméketlenné - pocsolyásnak, gyenge legelőjűnek látszik.

Az etrusk-időben e vidék nevezetes volt gondos mezőgazdaságáról. Virágzó etrusk városok terültek itt el, pl. Papulonia, az általános pusztulás idejében - majd a középkor kezdete táján a földművelés egészen elszatnyul, a területet miazmás lég, pocsolyák lepték el. E század elején a toskánai nagy herczegség a csatornázási rendszerrel annyit a mennyit segített a bajon, de tenni való - az van még szépen.

A vonat olasz lassúsággal robogott, az angolok figyelme minden csekélységre kiterjedt, majd előttünk volt Fallonica kohóival, hol Elba vasát olvasztják.

5 percznyi időzés után - fütty! S mentünk! Majd Grosseto előtt vagyunk, baloldalunkról egy mélyedő völgyet veszünk észre, az egy régi kiszáradt tónak ágya. E régi tavat Cicero is említi Lacus Prelius néven. Ez a tengerpartig elnyúló posvány fészek ez időszerint, - a malariának bölcsője gyanánt tekintetik, az olasz kormány segít a bajon, úgy a hogy, apró patakok- s folyókkal csatornáztatja. A folyók alluvionja emeli a talajt, ily mesterséges úton nyertek is már vagy 25-30 km. kiterjedésű, most még sovány legelőt. Majd előttünk Falamone, csinos kis kikötőjével, hol a római legió kötött ki annak idején s a Rómát megszállni akaró gallusokat verik széjjel. Montalto után a táj hegyes - erdős lesz, majd előttünk Cornetó gyönyörű kertjeivel, hol a cziprus s pálma, balról a La Tolfa hegye kékellik, mely ellátja Európát timsó s kénjével. - Reggel 11 óra tájt a Traján által épített s Róma kikötője gyanánt tekinthető Civita Vecchia előtt állunk. Oly gyorsan a hogy lehet, megebédelünk, boszankodunk a permetező esőre, a mely különben nem sok kárt okoz, mert jobbról a tengert s balról a kopárságot már úgy is megúntuk. Palóba érünk, hol vonatunk jobbra fordul. Ez utóbbi helyen az Odescalchiak kastélya látszik s közvetlen a vonal mellett Antonius nyaralójának romjain elmélkedhetünk. Az egyik angol kezét kinyújtva, egy kikelő stráfra mutatott: a Tiber volt. Jártam sok városban, meghatottságot nem éreztem; de Rómát ily közel magamhoz tudni, az szívdobogást okozott. Oh még talán egy negyed óra s az «örök város»-ban leszek.

A vidék szelíd dombok változatából állott, azokon itt-ott marhagulyákat látunk s a kék bluzos olasz pásztoruk tilinkóját fújja őrzésüket teljesítve, balról a távolban a sabini hegyek s jobbra a frascati kis fehér házikók csoportja látszik. A gőzgép is mintha osztaná vágóinkat, zúgva törtet keresztül a Tiber vas hídján s élénk tünteti a fallal bekerített Rómát! A város felett itt-ott

a különböző stylusnak hódoló templomtornyok. Sokat ront az illúzió, hogy egész modern zöldségkerten megyünk keresztül, itt-ott egyes őrházaknál s a nápolyi vágányoknál megállunk. De türelem, azonnal ott vagyunk, már keresztül mentünk a várost bekerítő falon, Minervának most romba fekvő templomát is elhagytuk - egy éles fütty! s a Diocletianus által épített colossális épület romjai előtt állunk meg. Rómában vagyunk! - All right!

Róma. - Elutazás.

Rómánál, bevallom, elfog a habozás. Hogy is bocsátkozzam én az annyiszor és annyiszor s oly jeles tollak által már leírt Rómának leírásához.

De félre az aggodalmakkal, írjuk le a két napi tartózkodást úgy a hogy van s azután távozzunk el a Piazza del Popolo kövezetén, gépünkre ülve.

A coupéból kiszállva, a «Hotel d'Orientbe» szállító omnibuszra szállok. Társaskocsink a kis olaszok egész raja által támadtatott meg, kik violát, ibolyát, virágcsokrokat akartak elárulni. Érdekes a dologban csak az volt, hogy épen olyan ruhában voltak öltözve, milyenbe a «Kikeriki» rakja az olaszokat, mikor csúfolni akarja őket. A nemzeti ruha egyébiránt jól állt a legénykéken.

Egy másodemeleti udvari szobát kaptam 8 liráért. Az előre történő kialakítás szükségét az előbbi két városban igen tapasztaltam. Velocipédista honfiaiimnak meg nem kívánom, hogy ugyanoda szálljanak; a poloskák majd megették a két éjszakán, melyet ott töltöttem.

Az utiport lerázva magamról, egy elsőrangú restaurációba mentem éhségem csillapítandó. Kellemetlenül hatott rám a csemegénél szivarozó emberek társasága; furcsának találom, hogy levesbe porrá tört sajtot raknak, a mitől az nyúlós lesz, akár a telivér makaroni. Sajátságos! Később Horvátországban nem törődtem bagózó s attól hegyeset köpködő kosztoló kompániával, örültem, ha nem kértek «passe port»-t.

Ebédem hamarosan végezve, a «Pizza Venezia»-n levő követségünkhöz szaladtam, hogy a holnap és holnapután megtartandó nevezetesség nézésére engedélyleveleket kapjak. Illetékes hivatalos személyzetet a második emeleten fogok, németül mutatom be magamat, egy öreg ember fogad, tudtomra adja: beszéljek vagy olaszul vagy francziául - másképp nem ért! Szent Isten! ez is osztrák-magyar követség! E bajtól eltekintve, 10 percznyi ott időzés után elláttak vagy 20 darab «permezzá»-val. A nap hátra levő részét a Tiber jobb és balpartjának begyalogolására s a térparancsnokságnál kieszközlendő engedélyek nyerésére fordítottam. Másnap a jobb parton épült szent Péter templomát s az Angyalvárat siettem meglátogatni.

Van-e utazó, ki Rómába menve, a katolikus egyház legnagyobb templomát megismerni ne sietne? Hisz akármily pogány valaki, Bécsbe menve, a szent István tornyára kapaszkodik, Strassburgból nem távozik addig, míg a Münster kakasát nem hallotta kukorikolni s Párisból, míg a Notre-Dame kincseit nem látta.

De itt vagyunk szent Péter székesegyháza előtt.

A templom előtt a Piazza di St.-Pietro terület. A tér négyszögű, a bejárat felőli oldala ovális térre nyílik. Összes hossza 340 m. Az ovális tér tengelye 240 m. hosszúságú. Oldalai négy-soros doriai oszlopok által képeztetnek, melyek között két szembe jövő fogat szépen kikerülheti egymást. A kerülék központját egy Caligula által Heliopolisból hozott obelisque foglalja el, állítólag az egyedüli oszlop, mely Rómában soha sem döntetett le. A jelenlegi helyre a XVI. században helyeztetett, súlya 326,000 kilot mülja fölül. - Az oszloptól jobbra, balra 14 m. magasságra vizet lövellő szökőkútak. - Ugyancsak az oszloptól a szélrőzsa irányában fehér márvány stráfok vonulnak széjjel.

A székesegyház előcsarnokait számtalan cziczerone lepi el, bajos dolog szabadulni tőlük. Az idegent mintegy megszagolják. - Un guide? M'sieu! - kérde az egyik. A kérdés már nagyon sokszor ismétlődött. Türelmetlenül mutatok Baedekeremre; Merci, j'en ai un - felelém. Irez pas loin avec - feleli, mintegy önérzetében sértve.

Belépek. Itt vagyok tehát azon a téren, hol hajdan Néró czirkusza pompázott s a hol szent Péter szenvedett vértanúi halált. A Constantin császár által épített templomban, melynek emlékéhez annyi világrendítő esemény fűződik! - Adjuk lehetőleg rövid leírását:

Az építése majd Raphael, majd Michel-Angelo által vezetetik. A XVII. század végén az építkezésbe fektetett összeg meghaladja már a 235 millió frankot, ezek után, ha a világnak nem is a legszebb, de bizonyos legnagyobbat templomává fejlődött. Fölülete 21,000 négyszög-méternél több. A hosszúsága 194 m., magassága a kupola keresztjéig 132 m. A főhajóba vezető ajtón belépve, egy köralakú porphyrt lapot találunk - itt történt a császárok koronáztatása. Az oszlopok, melyek a boltozatokat tartják, fülkékkel birnak s ezekben a szerzeteket alapított szentek szobra áll. Jobbról, balról óriási szenteltvíz-tartók. A kupola előtti jobb oldali oszlop mellett szent Péter bronzszobrát veszszük észre, lábai a látogató hívek csókjaitól majd hogy el nem koptak már! A kupola alatt Orbán pápa által emeltetett mennyezet van, melynek magassága 29 méter, ez alatt egy oltár, melyen csak a pápa misézhet kiváló nagy ünnepek alkalmával. Ez oltár alatt van szent Péter sírja. Elöl a sír bronz ajtaja látszik, e körül az örökké égő 89 lámpás s a közepén VI. Pius pápának imádkozó Canova által készített szobra! Hátról szent Péter bronzból készített trónusa.

Hosszas volna mind elősorolni az ide gyűjtött műkincseket, elősorolni a pápákat, császárokat, kiknek tetemeit a szomszédos oltárok mellett őrzik.

Visszafordulok s a kupolához vezető ajtón zörgetek; elszedik a «permissiómat» s felengednek. Széles csiga-alakú lépcső vezet a plate-forme-hoz, a falak az épületet megtekintett nagyságok neveit viselik, végre a lapos tetőre érek. Bámulom az apostolok s a Megváltó óriási szobrai, melyek a homlokzatra vannak rakva. Észre veszem, hogy Pál apostolnak kívülről óriásinak látszó 15 méteres keresztje - pléhből van. Majd a kupola felé menve, a belső karzat mozaikjait csodálva, felérünk a kereszt alá - 94 m. magasságban a plate-forme-től számítva. Keletről a világ legnagyobb palotája a Vatikán - kertjével - északról s délről a római hegyek Róma látképével - nyugatról a tenger tűnik elénk. Lesiettem, mert a Raphael csarnokát s a vatikán muzeumát akartam még e reggel látni.

A vatikán muzeumban esett meg velem, hogy Rómában magyar szót hallottam. Egyik csarnokból a másikba haladva, piros ruhába öltöztetett kis papokkal találkozom. Praxiteles nőalakjait vették bírálat alá - magyar nyelven, hogy senki meg ne értse. Nem árulom el mondott véleményemet, mert az a rózsákat is pirulásra készítené.

11 óra tájt az Angyalvárat akartam látni. Visszautasítanak, mondván, jöjjenek 3 órakor. A mondott időben odajövök, azzal fogadnak, hogy elkéstem; - 3 óra 10 percz lehetett. A két csillagot viselő individuum előtt téptem össze belépti jegyemet. Meg kellett elégednem azzal is, hogy Hadrián császár temetési helyét - a nevezetes börtönhelyiséget - nem láthattam belülről. Kívül kis citadellának látszik.

Hátat fordítok a jobb partnak, hogy a bal parton, a tulajdonképeni Rómában folytassam excursiómat. A Via del Coronari-n végig haladva, a Pantheon elé érek. Rómának ez az egyedüli épülete, mely majdnem tisztán, a régi rómaiak korából teljesen megmaradt. Falainak szélessége 6 méter. Homlokzatát 16 korinthusi gránit oszlop képezi, melyeknek átmérője 4 méternyi. Belseje csupán a kupola tetején alkalmazott 9 méternyi átmérővel bíró nyílás által világítatik meg. - A templomot tulajdonképen VI. Bonifác pápa szentelte fel a kereszténységnek, ugyanekkor a Mindenszentek ünnepét november 1-re helyezve. Jobbra a főoltár

mellett ott van az egységes olasz királyság létesítőjének sírja, Viktor Emánuelé. Az ott őrködő gyászruhás ur udvariasan szólít fel, irjam nevemet az ott letett vendégkönyvbe. Szívesen! Balra a 3-ik oltárnál Raphael sírja van, latin, olasz dicsérő felirattal. De nagyon sok még a látni való, sietve elhagyom Agrippa építményét.

Majd nyugatnak kerülve, Traján forumához érek. Jelenleg ez egy száz méternyi hosszúságú teret képez, szélessége 30 méter lehet. Északon Traján oszlopával, mely 43 m. magas lehet, a tér 4 sor, különböző magasságú gránit oszlopokat mutat. Útam folytatva, a Forum Romana előtt állok. Száz meg száz munkás ásóval kezében megfelelő felügyelet mellett ásnak. Az első perczre míg ki nem igazodunk e sok heverő oszlop, szobor darab a pusztulás szörnyű képét mutatja, valóságos Ischia-Lissabon a földrengés után. Csak azután némi megfigyelés után ismerjük ki magunkat azon a helyen, hova a római nép vitái megbeszélésére, vagy szabad idejét ment tölteni. Ezen a téren vívtak egymás ellen elkeseredett csatát Romulus és Titus Tatius emberei. Ok: Cherchez la femme! A szép sabinus nők! A hely mélyen fekvő, a Maximus Cloákája által még ma is ketté hasított. Délen a palatinus-hegy mellett ott van még a Vesta szűzek templomának nyoma, északon a Sept. Severus diadalkapujával és a szent kövezettel, mely összekötötte a Capitolt a Palatinussal, távolabb Cezár templomának romjait. A tér ma kihalt, köröskörül kovácsok, kádárok, ácsok ütöttek tanyát, a régi fényt jelenleg a szegénység, a pusztaság váltotta fel. Kár, hogy helyszűke folytán nem beszélhetünk róla.

Odább egy pár lépéssel Vespasianus császár építménye, a Colisium tűnik elő. Az épület belseje 87,000 látogatónak tudott helyet adni. Az ő Róma gladiátorai itt vívták viadalaikat. - A XIV. századtól kezdve az épület nem tekintetett egyébnek egy kőbányánál, honnan a paloták építésére szükséges anyagot szállították. XIV. Benő pápa volt az első, ki a végromlástól megmentendő, vette pártfogása alá. A többi utána következő pápa követte előbbi példáját. IX. Pius pápának jutott eszébe az északi oldal kijavítása, lépcsők elhelyezése stb. De a déli oldal, az rom. Ásatások és javítások még ma is folynak benne. Fő jellemvonása, hogy a nimesinél vagy háromszor nagyobb, tehát a legnagyobb a világon. A kerülék nagy tengelye 180 m., a kis tengely 155 m., magassága 48 m. ott, hol azt utóbb nevezett pápa kijavíttatta, tehát egész a 4-ik emeletig. - Az alsó hely a «podium», mely a császároknak, szenátoroknak s a vestáknak volt szánva, még manapság is ép, a társadalom többi osztályainak helye romban hever.

A látható földalatti czellákban a viadalokban részt vett vad állatok voltak elzárva. Az egész épületnek mai napság csak egyharmadrésze áll fenn. A század elején egy építész a még most meglevő anyagot megbecsülve, annak értékét 8 millió frankra becsülte.

Nem volt tehát igaza a VIII. századbéli zarándokoknak, midőn azt mondták: «Mig a Colisium áll, addig Róma is áll s ha az elpusztul, akkor elpusztul Róma s vele a világegyetem.»

Lépteinken visszajöve, Constantin császár diadalíve alatt állunk. Egyike ez azon íveknek, melyek egyedül megmaradtak a mai kor számára. Constantin abban a korban emeltette, midőn a keresztény vallást felvette. Az egész a császárok diadalmas csatáinak fél domborművével van ékítve.

Este volt, mire visszatértem hôtelembbe, a Titus építményeinek látogatásától.

A másnap egész reggele a Palatinus hegyen lett eltöltve. A hegy körülbelül 35 méternyi magasságban emelkedik Róma felszíne fölé. Rom, rom és ismét rom! Az egyes feliratok tudatják a látogatóval, hogy itt emelkedett hajdan Cicero és Catilina háza. Itt emelkedett Caligula és Tiberus császár építménye, itt volt Caligula hídjá, mely a Capitoliummal volt összeköttetésben. III. Napoleon császár itt ásatott stb.

Tizenegy óra tájt hagytam el e dombot, hol minden porszem az ó-korról tudna beszélni, hogy a «Pincio»-nak nevezett sétányt lássam.

E sétány I. Napoleon műve, alkotásra nézve megegyez a nagyvárosi sétányokkal, - nevezetessége, hogy hajdan Lucullusnak kertjei itt voltak s Madame Messaline e helyen engedte át magát féktelen lumpolásainak. Most katonai zenekar s körülöttem a legutóbbi párisi divat szerint öltöztetett bella donná-k! Hanem a kilátás innen, oh az fölséges! - Tiberen túl van szent Péter temploma óriási kupolájával, a Vatikán nagy anyaghalmaza. Az Angyalvár sánczaival, az épület tetején a bronzangyallal, jobbra Róma 20 m. magas fala, északon a cziprusokban bővelkedő kékelő hegyek. Balra a Tiber mentében a templomok s házak chaosa!

Eleget láttam az örök városból; megebédeltem s hozzáálltam a holnap reggel történő elindulás előkészületeihez.

Csuklóim s a könyökizülésben éreztem még fájdalmat, de remélhettem 15 kilométernyi haladást. Vasútra siettem s gépem 1 óra után már a szobában volt elhelyezve, megvizsgáltam minden srófot, megolajoztam, a szerszamos táskát ráillesztettem. - Szobámból távozva, meg voltam győződve, hogy a Surrey Companie 4687-ik számú bicyclije tökéletesen útra készen áll. Postára siettem, alig volt zsebemben egy pár lira, estére elfogyasztandó vacsorámat sem tudtam volna kifizetni. A Genuában kapott könyvecskét előmutatva, álmélkodva hallom, ha pénzt akarok kapni, várnom kell kerek 14 napot, mert ez így meg így van! Ellenvetem holnapi utazásomat, inséges állapotomat. Ellenvetésük az ő részükről; csak utazzam a hova akarok - pénz lesz utánam küldve, ha inséges vagyok s nekem nincs több pénzem! Tant pis! Hosszas hercze-hurcza következik. Majd a titkárhoz fordulok, majd a postaigazgatóhoz, összejárom az épületet, felső emeletről a pinczelakásig; - ügyem csak akkor fordul jobbra, midőn biztosítom őket, miszerint követségünk útján szerzendem meg útiköltségemet. Ez hatott; kétszáz lirát kaptam s a könyv tökéletes metamorphozison ment keresztül. Még egy fél éjszakán képeztem a poloskák táplálékát s 24-ikének reggelén a corson akartam gépemre ülni.

(Elutazás Rómából.)

Akartam gépre ülni, mert egy rendőr a gérockos, czilinderes s ezüstbotos, már a milyenek az olasz rendőrök, alig hogy ez inteniómat észrevette, felém közeledik s tudtomra adja, hogy toljam csak ki azt a kereket a városon kívül, ha kívül leszek, akkor tetszés szerint mehetek. Ez a borzasztó rendszabály minden olasz városban divik, néha egy község-féle 5-6 kilométernyire feküdt az országút mentében - a rendőr botjával intve leszállást parancsolt - végig kellett szégyenszemre - mert az út jó volt - a gépet tolnom.

Nem tagadom, hogy néha kifogytam a türelemből, a parancs daczára nem szálltam le, végig száguldoztam a főutcán, a policzáj kiált és szalad utánam, én meg kérlelhetetlen halált okozok kis libába, kacsába, kis kutyába, melyeken végig nyargalok. E cselekedetemért csak azok a velocipédisták dobjanak rám követ, kik ugyan így nem cselekedtek volna? Mennyire boldog e tekintetben a pesti, magyarországi s francia velocipédista! Fogadja hatóságunk érte itt is hálás köszönetünket, mi a mi részünkről igyekezünk mentül kevesebb accidens szerzői lenni.

Kiérek gyalogolva a Piazza del Popolo-hoz, a tér jó gránit kövezetű, velem szemben a kivezető kapu. Felülök s a középben levő obelisket egyszer körüljárom. E monolith Augustus császár által hozatott Heliopolisból, a kapun meg tudvalevőleg a vasút keletkezése előtt a hivek jutottak Rómába - én ezen jutottam ki Rómából. Jobbra a villa Borghesát, balra egy kis templomot hagyok hátra, s en avant! a nélkül, hogy visszatekintenék. - Elhagytam Rómát.

A via Flamina, mely Rómából kivezet, jó úttal bír, az út mellett villák kertjei, kerítéses konyhakertek s kis templomok vannak építve. Néhány percz múlva a Tiber hidjához érek, mely helyen Cicero Catilinának hiveit fogadta, mely hidnak anyaga régi, de a rajta levő Jézus és nep. szent János oszlopokat VII. Pius pápa rakatta oda. A hídon túl az út ketté ágazik, azon folytatom útam, mely balfelé tart. Örülök a kitünő tavaszi időnek, gyenge déli szél csak segített előhaladásomban, a mennyiben tolt, fájdalmat csupán csuklóban s könyökben éreztem akkor, midőn útam kissé göröngyös kezd lenni. Hanem fájdalom! utána folyton emelkedett! Stortában, alig 100 klm. távolságra Rómától már 100 méternyire emelkedett a tenger feletti magasság. A táj erdős, hegyes, az út jó, folyton kigyózó. Lent a völgy rétjei mocsárosak, a mély árkok szakértő csatornázási rendszerről tanúskodnak.

Sok bajom van a Rómába induló társaskocsikkal, melyek elé fogott lovak borzasztóan félnek gépemtől, én a késedelem miatt boszankodom, a kocsisok káromkodnak, őt tudják, miért. Baccanónál már 300 m. tengerfeletti magasságba érek, visszatekintek még egyszer Róma felé, de nem látni belőle, vagy is inkább csak gondoljuk látni a Péter temploma kupoláját. Adieu! A levegő sajátságos fanyar dögleletes szagú, később balra vagy 20 klmnyi posványos tavat fedezek fel, annak tulajdonítottam e borzasztó szagot. Bámulva veszem azonban észre, hogy gépem a legnagyobb könnyűséggel hajt fel a merész ívhajlású dombokra, a nagy munkában észre se veszem a változás okát, egy perczre én is mint Servadac Hector, azt hiszem a föld elvesztette vonzó erejét, de hogy a kis szellőből valóságos sirokko lett az én percznyi előnyömré.

Ronciglione előtt balra az út mentében régi etrusk város romjai, Impostától balra egy kedves kis tó látszik, mely az előtt mintha egy vulkánnak lett volna kratere, a táj mindjobban kihalt, magasabb tengerfeletti helyet foglal el.

Impostát elhagyom, miután egy kis bort, néhány nyers tojást tudtam kapni s repülj!

Alig hogy a városból kiérek, az út a viterboi hegynek vezet, magassága az 500 métert haladja meg, nincs mentség, nem segít se kedvező szél, se pihent lábikra, 4 kilométernyire tolni kell felfelé a gépet.

A viterboi hegy tudvalevőleg a régi világban mint Etruriának fő védbástya gyanánt tekintetett, Fabius konzul megmászta s az etruskok rövidet huznak. Igaz, hogy a tulsó oldalon a leszállásnál ugyan úgy vigyáztam, hogy Viterbo előtt is San Remot ne csináljak.

Déli 12 órakor értem a városba, 7 óra óta 80 kilométert tettem meg. Rövidesen megebédeltem. Egy francziául beszélő olasz, ki asztalomhoz ült, szives volt a város nevezetességével megismertetni. Székesegyházuk, melyet bejövet láttam, egy gyilkosság színhelyeül szolgált, melyről Dante poklának 12-ik énekében beszél, a téren meg IV. Adrián pápa kengyelét - jobbagysága jeléül - I. Frigyes császár tartotta.

Ebédemet végezve, arra a nevezetes templomtérre léptem, ott ültem fel, ámbár egy vikszos kalapú nem épen udvariasan szólítgatott le alkotmányomról.

A várost elhagyva, sívár, kietlen meszes vidék következik. Minden jó, csak a táj kétségbe esett képe s a boruló láthatár sirásra késztető. 20 klmnyi jó út után Montefiascoret hagytam el, miután kitünő muskotály borával megöblítettem száradó torkomat. Majd előttem a bolsenói tó, melynek kerülete 46 klméternyi s nem kell senkinek kiérdemelt geologusnak lenni, hogy beismerje, hogy ez csakugyan egy kihalt kráter. Angolnai még a «purgatorium»-ban is megvannak dicsérve, a 24 ének alatt. Érdekes képet nyújt e tó felülről a hegy oldalába vágott útról tekintve, apró szigetkék látszanak rajta, ezek egyikén fojtatott meg tudvalevőleg Nagy Theodorik leánya Amalasunthe.

A mint így elbámultam a tó szépségében, a szép idyllen, melyet a síkra épített etrusz faluk képe nyújt, nem veszem észre, hogy egy óriási zápor szakad rám! A bazalt kövekből kirakott út ellentállott a lágyulásnak, utána kemény maradt, rólam csorgott a víz! Bőrig áztam.

Délután 3 óra tájt értem Bolsenába. Az első kocsmába vetődtem, szótlanul ültem egy jól égő kandalló elé s nagyon elbúsultam magam, de rossz pálinkát, azt ittam - sokat! Testemen egy szikrányi száraz nem volt, az ivóban piszkos képű emberek sugva-búgva dugták össze fejüket, a mint sandítva reám tekintettek. Az ereszről locsogva zúgott a zápor.

A vasúttól 20 klmnyi távolságra vagyok. S ez emberek nem értenek engem - én nem értem őket! Mit tegyek most, ha az eső eltart egész éjjel, eláznak az utak, nem fogok elindulhatni három napig. Itt rekednem nem szabad! - Eszembe jutott az alelnöknek mondott ígéretem: «megteszem ez utat velocipéden, annyira, a mennyire az idő megengedi, ha más járművet használandok, kilométerről kilométerre tudatni fogom önnel.».

Megittam 50 centimes ára rossz rumot s a parasztok nagy hüledezésére kimegyek, gépre ugrom, Orvieto felé menendő.

Tollam gyenge azon jeremiádák leírására, melyeket elmorzsoltam e 20 kilométer gyaloglása, bukfenczelése, négykézláb mászása, tolása, húzása, vonása közben.

Isten bocsásd bűnömet, sokat káromkodtam márczius 24-ikén, majd az évfordulóján e napnak le viaszgyertyázom!

Orvietói vasútállomáshoz érve 5 óra tájt, az eső még folyton szakadt. Beültem a restaurációba s vártam az első Florenczbe induló vonatot. Gépemről s magamról a sarat lapáttal hányhattam volna! Ez a mizerábilis állapot még nagyobb bajt zúditott a nyakamra.

Tudvalevő dolog, hogy a szerencsétlenség duplusan, triplusan jár. Nem magamra vonja sáros állapotom az olasz zsandárság figyelmét? Ők nem beszélnek francziául, én nem értek olaszul - egy a vonatot váró olasz-franczia tanár von ki a hinárból.

Bizony, midőn reggel a Piazza del Popolon felültem, nem hittem, hogy ily csúfosan végződjék nappalom!

Este 11 óra tájt Florenczben, a «Hôtel de la Ville» első emeletén volt szobában, puha fehér ágyon volt bőven alkalmam elmerengeni a velocipéd-utazás kinos élvezetéről.

Ugy a hogy elértem tehát Florenczbe (Firenzába), régente Toskánának s a 60-as években Itáliának fővárosába.

A mi hajdanta Romája volt a világnak, az lett Florencz a modern korszakban Itáliának: a nyelv, az irodalom, a tudomány, a művészet bölcsője. Hiszen Dante, Boccaccio, Leonardo Bruni (alias Aretin) bölcsője itt ringott. A XVI. század elején az olasz művészetek három corypheusa itt dolgozott együtt: Leonardo da Vinci az «Úrvacsorája» halhatatlan szerzője, Michel Angelo és Raphael. A város maga a XIII. században virágzó kereskedelemmel bírt, melynek lendülete még inkább nő az arany «florin»-ok verésével. A XIV. században lakói sokat szenvedtek a polgárháború által okozott bajoktól - ekkor történt, hogy Dante, mint Gibelin-párti száműzetik szülővárosából, majd meg a Boccaccio által leírt pestis sanyargatja őket. A XV. században újra virágzásnak indult, igaz, hogy e felvirágzást nagyban a hatalomra vergődött Medicis családnak köszönhette.

A város az Arno által hasított ketté, az Appenninek utolsó láncolatai félkör alakban veszik körül.

Vándorlásomat Florenczben és Florencz körül igen természetesen a város közepén kezdém, miután reggeli gyanánt sok csokoládét bekebeleztem.

A Piazza del Signoriáról jöve, betértem a góth izlésű Loggia dei Lanzi szobor művét megtekintendő, «Polyxena elrablása» szobra előtt állok, midőn egy gyanús külsejű fráter közelik felém, vegyek tőle florenczi tájképeket? - Nem kell nekem, hisz már minden zsebem tele van vele! - No abban az esetben vegyek tőle más fajtájúakat - s ezzel egy méter hosszúságú, tenyér szélességű papírt fejt ki. - Vagy 20 darab obscenus fénykép volt rá fotografirozva.

Olyanformán manőviroztam, hogy a tőlünk 3 lépésnyire álló rendőrnek a commerce-t okvetlenül észre kellett venni. Igen közönyösen viselte magát, daczára annak, hogy mindent látott. - Párisban az ilyen üzlettel foglalkozó fráter a 100 frank pénzbírság s a két évi fegyház alul nem szabadult volna. - Florencz utcáin nyíltan gseftelhet. - Utálattal zavartam el magamtól a brigandot!

Majd egy negyedórát szántam a jelenlegi városházára (Palazzo Vecchio), a melynek külseje régi lovagvárnak tetszik, lőréseivel és majd 100 méter magasságú tornyával.

Majd a Galleria degli Uffizi képtárába mentem.

Ezen, a Medicis-ektől eredő képtár tudvalevőleg gyarapodva a lotharingiai hercegek képtárával, egyike a világ leggazdagabbjainak. A flamand és holland iskola is képviselve van Rubens és Rembrandt remek művei által. Majd a szomszédtermekbe haladva, ott találjuk a régi szoborművek között a Medici Vénus szobrát, mely Tivoli mellett találtatott, odább Raphael és Tizian remekei. Majd odább Salvator Rosanak látjuk tájképeit a venetiai és lombardiai iskolában.

Oh, mennyire emlékembe hozták e remek a «route de la Corniche»-t!

A következő teremben meg Rubens «Vénus és Minervá»-ja mennyire eszembe juttatta némely hazánkbeli szépet!

A nagyon sok szép látása végre is kifárasztott, kiéheztetett.

A gyomor követelményének eleget téve, siettem a többi nevezetességekhez.

A via Calzaiolin haladva, a székesegyházhoz, a toronyhoz (campanillához) s a baptistériához érek. Ez utóbbi egy nyolczszegletes kupolás épület, a dél felőli ajtón szent János históriáját ábrázoló fél domborművek bronzból, művésze Pisano 22 évig dolgozott rajta, míg elkészült vele, belseje hasonlít a pizaihoz. Majd a szemben levő székesegyházba néztem. Ez a legszebb góthstylusban épített templom, melyet valaha láttam. Az épület a XIII. századbéli, kupoláját a XV. században készítették el 14 évi munka után. Hosszasága 160 és szélessége 104 m. - A kupola összes magassága 107 m. Kár, hogy homlokzata még ma sem készült el. Viktor Emánuel rendeletéből 1875. óta dolgoznak rajta. Belülről tekintve, az épület impozáns volta meglep, kórusa a kupola alatt van. Az északi sekrestye arról nevezetes, hogy Laureco Medicis ide menekült a Pazzi lázadás alkalmával s itt talált menhelyet.

Kiérve a székesegyházból, a Campanilla öreihez fordulok, felmenetelt kieszközlendő. Megtörténik. Ez építmény négyszögű, 84 m. magas, vagy 400 lépcső vezet egész a tetőig. Szelet éreztem már lent is, azonban felérve észre veszem, hogy egész orkán dühöng, permetező eső és hópolyhekkal. Adieu holnapra tervezett velocipédezés az Appennineseken keresztül.

Felülről a borús idő daczára szép kilátás nyílt; minden oldalról a hegység óriási hóval takart csúcsai, lent a völgyben elterülő Firenzával.

Nem időzhettem fent hosszú ideig, az orkán leröpítéssel fenyegetett, a kapuajtó nagyságú ablakokon meg sűvöltött rémületet gerjesztőleg.

Az Arno tulsó oldalára igyekeztem jutni, midőn a Vecchia hídja mellett Machiavellinek háza mellett utczai szerencsétlenség történt; egy valakit kocsi gázolt el. - Mint egy villámütésre,

minden utcából fekete kámzsába bujtatott, fekete álarczos egyének jöttek elő, betegszállító kosárral, a beteget segélyezendő. Tagjai voltak ezek egy középkorban alkotott szerzetnek. - A nép rokonszenvez velök. Üdvös munkájukat végezve - nem váltanak senkivel szót.

Már majdnem szakadó esőbe érek a jelenlegi király lakhoz, a Pitti palotához. Kivülről a palota egyszerűsége lep meg, mintha óriási szikladarabokat raktak volna egymás mellé s ez képezné az épületet. - Az örök egyike igen szívesen vezetett keresztül Viktor Emánuel volt szobáin.

Kíváncsi voltam megtudni, vajjon az utak a városon kívül eláztak-e? Egy automedon csakhamar meg lett fogva s ki! - permetező esőben utakat vizsgálni.

A Viala dei Colli-ra hajtottam, Olaszország e legszebb sétányára, mely a kormánynak két milliójába került s simaságra bizony nem állja ki a versenyt a közönséges francia országúttal - szélessége 18 méter, hossza vagy 6 km. A város déli részén kívül vonul el, a dombokról szép kilátást nyújt a városra. Szép rózsasövények, platán szálfák szegélyezik. Balkézzről Eugenia excsászárnő villája látszik.

6 óra felé valamelyik Trattoriába vágtattam ebédelni s onnan a vendéglőbe a holnapi vasútutazáshoz készülendő Bologna felé.

Elfelejtettem elmondani, hogy még Rómában megtettem azt a fogadást, hogy gépemet szobámban meglakatozva fogom tartani. Rómában ugyanis - utolsó este, haza jöve, az Orientben egy sereg pinczéért látok, az «Invencible» felett voltigirozni. Kikergettem őket s hogy gépemet még egy ily attentatumnak ki ne tegyem, megigérttem magammal, hogy csak első rendű hételba szállok, - ott diszkréttebb szolgaszemélyzetet találok. Francia területen bárhol hagytam gépemet, meg lehettem győződve, nem nyul hozzá senki. Az olasz, ha nem tapogathatta, savanyú képet vágott.

Nem akartam még 8 órakor lefeküdni, kinéztem még egy perczre az Arno partjára. Az eső megszűnt ugyan, de heves északi szél fújt, egyszerre ének és mandolin hangjai tesznek figyelmezzé. Ohá! - gondoltam - egy szerelmes olasz legény, kinek zsebében tör van, dereka körül meg selyem hágsót hord körültekerve. Szóval, egy szilaj Romeo, ki mielőtt tönkre kurizálja Juliáját, lyrikus dalokkal preludál.

Közeledem feléje, modern fekete ruhába van bujtatva, fején Rembrandt-féle kalap, hosszú haja vállára hull. No ez költőt, festőt vagy szobrászt árul el. Egy balkonra szegzi szemeit az első emeleten, - nagyon szerelmesnek látszik. A balkonra nyíló ablakajtó kinyílik s egy bella Donna - egy marék centimeseket dob eléje.

Tyhű, micsoda tus! - Ha ez igazán szerelmes volt!?

Másnap reggel számlámat kértem, a reggel induló vonattal szándékoztam tovautazni.

Elém adják: 25 lira egy és fél napra!

Még csak nem is kávéztam a vendéglőben, a szobát, mint az Olaszországban szokás, előre kialkudtam 7 liráért. Azt hiszem, tévedés van a dologban.

Tudtomra adatik, hogy nem. Azoknak az utazóknak, kik nem a vendéglő «Table d'hôte»-ján étkeznek, hanem másutt, a szoba az előre megtörtént kialkudás daczára is drágább lesz. Pl. az enyém 7-nek alkudtatott ki, lett 10. A felhúzó gépen történt fölmenetel, szolgálat, borraivaló stb. Stimmt auffallend! Bandion, micsoda koppasztó!

26-án 9 órakor a Bolognába induló vonat II-od osztályú coupéjában foglaltam helyet. Összesen 3-an ültünk bent. Egy fiatal bécsi házaspár, mely Olaszország most az egyszer nem mosolygó ege alá jött mézeshetét elmorzsolni.

Daczára, hogy az Appenninesek méltóságteljes szépségében gyönyörködtem, nem állhattam meg, hogy észre ne vegyem, mennyire szerelmes egy pár az! Honfitársnőm gyönyörű szőke nympa volt, melynek hasonmását könnyen fellelhetjük Makart «Dianna vadászata»-ban. Boldogja beszélt neki itáliai élményeket Simmeringről, Hietzinger, Mödlingről s volt oly hamis alkalmas időben, egy-egy tunnel áthaladása idejében - hangos puszikat nyomni rózsás körömrre, eperpiros ajakra. Cré coquin, va!

A pisztolyok hazáján, Pistoján túl lámpákat gyújtott a conducteur, a legényke sietett ráhúzni a fátolt. A tunnelek egész serege következett, egyik nagyon hosszú volt. Szerelmes honfitársaim megkéstek... a vonat egyszerre világosra ért... Az elem tárt képet nem irom le, azok a kíváncsi olvasók, kik kíváncsiak rá, üssék fel Brantöm-ot megfelelő helyen...

Lám, mily befolyást gyakorol Itália balzsamdús levegője a nászútra indulókra!

Az ablakon kitekintve, csak gratulálhattam magamnak, hogy veloce-útra nem szántam magamat az Appennineseken keresztül, a hegység félmagasságig hóval volt borítva, lent a völgyekben zúgva hömpölygött az olvadó hó leve, itt-ott sárgásszínű vizeséseket képezve.

Délután két óra tájt Bolognában kitűnő ebéd elfogyasztása után siettem azt látni, a mit lehetett. A holnapi napot velocipéd-útam folytatására akartam szólni.

Sikerült! Az idő kedvezett egész Goláig. A magyar határig ezerszáz kilométert lehajthattam.

Bolognában az egyetem épületére s a ferde tornyokra voltam kíváncsi. Ez egyetem egyike a legrégibb olasz egyetemeknek, a XIII. században tanulóinak száma a 10,000-et haladta meg. - Orvosi facultása itt eszközli először az emberboncztant. A XVIII. században Galvani itt fedezi fel a villanyosságot. Jogi fakultása a római jog előadását kezdi meg.

Fájdalom! az épület képtárát, muzeumát nem láthattam, meg kellett tehát elégednem azzal, hogy láthattam, miszerint ez épületnek is utcára szolgáló földszinti része a többi házak - paloták módjára - csupa magas arcadokból áll.

Ime egy város, melyen a legnagyobb eső idején végig járhatjuk a várost, a nélkül, hogy egy csepp esőt kapnánk. Ha nem tévedek, ez építési mód unikum a maga nemében.

Csakhamar rábukkantam a ferde tornyokra, a 100 méter magasságúra felmentem, négyszögű, fél oly magasságú pajtása felé egy és fél méternyre hajlik. Vagy 450 borzasztó korhadat állapotban levő falépcső vezet fel; hogy itt egy pár látogató nem szegte eddig nyakát, a csodával határos. Egész a tetőig csupa szűette falépcső vezet, a vezető nem mulasztja el figyelmeztetni a látogatót, kapaszkodják becsületesen a karfába. A felülről élvezhető kilátás kárpótól a fáradságért, jó szem a síkon keresztül ellát Veronáig, Velenczéig! A másik ferde torony, a kisebbik 3 méternyre hajlik el. Ezt az egyet készakarva építették ferdére. Ehhez hasonlította Dante Antée óriást, (Pokol XXXI.) «s midőn egy terhes felhő száll el fölötte».

Képtárak, paloták, terek, templomok látogatását megúntam már, ugyan itt is láthattam volna egy csomót. De a reggel történő indulás minden figyelmemet lekötötte, meleg fürdőt vettem, borotválkozni mentem, velocipéd útipodgyászt készítettem. Vacsora után még egy rövid sétát tévén a boltozatok alatt s aludtam, akár az aludttej.

27-én reggel 7 órakor már a Bolognától északra vezető országúton hajtottam, gépemen ülve.

Gyönyörű tavaszi regg, az út a lehető legjobb állapotban volt, az előző nap esője nyirkossá tette ugyan, de bizonyos rugalmasságot adott neki, melyen élvezet volt a hajtás. - A városból kiérve, néhány szelid hajlású, gépen megjárható dombom volt, majd a Capo d'argine falu elhagyásával egy végtelen síkságra jutok! - Északon, messzire az alpesek kékelődnek, az Appennineseket egészen elhagytam, az út olyan, mint a billard-asztal, az egész táj csupa rizs-

ültetvényeket mutat. - Mondják, hogy Olaszországnak ez a legtermékenyebb tájéka - sejtetem, mert ennyi csatornát, szabályozott folyót egyhamar egy vidék sem mutathat.

Reno folyót átlépve, 11 óra előtt már Ferraraban vagyok. Csak kevés időt szentelhettem azon városnak, hol a XIV. században Este hercegnek fényes udvara pompázott.

A déli kapun behajtva, egy jobb vendéglő után néztem, hol egy beafsteak-nek elfogyasztása után szivarra gyújtva, Ariostonak, «Az őrvongó Rolland» szerzőjének háza után tudakozódtam, a Corso del Porta-n végig sietek, befordulok jobbra s im ott állok a költő háza előtt!

Igénytelen kis emeletes házikó, formára szegényebb Galilei szülőházánál, levakartam róla úti naplóm számára az emléktábla következő feliratát:

«Parva, sed apta mihi, sed nulli obnoxia, sed non sordida,
parta mea sed tamen oere domus.»

Állítólag a költő mondása. - Visszajöttem lépteimen s Ariostonak szobrát bíró térnél jobbra fordulva, a szent Anna kórház után tudakozódtam. Látni kívántam benne a cellát, melyben Tassót, a «Felszabadított Jeruzsálem» költőjét mint örültet zárva tartották. - Nem érhettem czélt, az elém jött szolgálta tudatta velem, jőjjenek 2 óra után.

Velocipédemhez vissza sietve, fél óra múlva már a Pó hídján hajtottam keresztül. A Pó képezi Romagna és Velence között a határt, a hídat átlépve, könnyebbülten sóhajtok fel, - no még ez az egy kerület s a krajczárok és forintosok hazájába érek. A táj mindig egyforma - sík.

Délután 2 óra tájt Rovigóba érek. Az oda érkezés kissé nehézkes volt. Nem tudom hol, de marhavásárnak kellett valahol lenni, a járást a kitűnő út dacára lassítani kellett az úton járó állatok miatt, melyek először rám bámulva, eszeveszett futással rohantak ároknak, bokornak.

Rovigóban a szűk és tekervényes utcán csak a Pádua felé vezető országutat kérdelem s mert egy rendőr nagyon a sarkamon van, hogy a felülésben gátoljon, a mily gyorsan csak lehet, kitolom gépemet. Kivül felülve rá, csakhamar az Ets folyón is túl vagyok, fél 4 órakor Monselicebe érek, mely az Euganez, magányosan álló vulkanikus hegyorom déli oldalán terül el; aggódtam, hogy e hegy nyulványai a páduai utamat teszik dombossá s a Páduba még az nap történő megérkezés kompromittálva lesz. Tévedtem, e hegycsoport csak alig 8 kilométernyi utat tett dombossá, haladhattam tovább aszfalt símaságú úton. E helyiséget elhagyva balról, a hegység között apró házikókat veszünk észre; az Arqua falu arról nevezetes, hogy Petrarca ott halt meg.

Háromnegyed óra után Battagliába érek. Az elébb említett euganei hegy nyulványai még ide is elérnek s magában a városban gyógyforrást bocsát ki, mely ez idő szerint gróf Weinpfen tulajdonát képezi. A gyógyviz hatása kell hogy üdvös legyen a betegek számára. Az utcán borzasztó sok fülig betakart köszvényes podagrás embert lehetett látni. No, nem szabad, hogy félreértessem, úgy értem: ezek idegenek, kik gyógyíttatni jöttek magukat.

Kiérve, egypár kilométernyi trachyt sziklás vidékem van balkézfelől, ugyancsak balról Abano falu látszik, hol állítólag Titus Livius született.

5 óra tájt Pádunak szűk, tekervényes és mert a galeriákat s arkadokat akkoriban rombolták, hogy az utcákat szélesítsék, épületanyagokkal telt utcáiba érek. A 120 kilométernyi utat a legjobb kondícióban hagytam hátra.

A «Hôtel Fanti»-ba szállva, meglep a vacsora ízletes volta s a mellett olcsósága (6 frank borral kenyérrel). Mászkálásra nem éreztem kedvet, jól esett a nyugalom.

28-án napfölkeltével Pádua keleti kapujánál ültem gépemre, Dolo előtt átléptem a Brentát s innen kezdve ezen már-már posványosodni kezdő síkon, mely azonban még mindig kitűnő

terméseket ad rizsaratás idején, kelet felé haladok, jobbkéz felől a Brenta folyó, balkéz felől a Velenczéből jövő vonatok zakatolnak. S középen húzódik el a majdnem francziás országút.

Mestre felé közeledve, előttünk a Lagunák ezer meg ezer pocsolyás szigetkéikkel s azon túl az adriai tenger. A tenger felszínéről kupolás paloták, templomok tornyai, városrészek látszanak lebegni. Az elbáméskodott útas, - már mint magam is azt hiszem, - boszorkányság, délibáb űzi velem csalóka játékát. Dehogy, az a víz tetején lebegni látszó tündérváros egyszerűen Velence.

Mestre-ben az első fogadóban szobát váltottam, oda helyeztem gépemet, a vasútról elhozattam czivilruhámat tartalmazó táskámat, a mily gyorsan lehetett, átöltözködtem, szobakulcsomat zsebre vágva, vasútállomásra rohanok s néhány percz múlva a 3 és fél kilométer hosszúságú, 8 méter szélességű töltésen robogtunk, mely a Lagunák fővárosát összeköti a szárazfölddel.

D. e. fél 11 órakor Velenczében voltam.

Velence. Elutazás.

Gondolába szálltam, mely a «Hôtel de Monaco»-ba volt menendő.

E járművek a XV. századbeli regulához hivek még manapság is, feketére festettek. Elején a bárd alakú, magasra kinyúló vassal, mely hídak alatt kényelmesen elfér s ennek következtében a gondola átjutását nem teszi kétségesé, azonfelül a «poppo» (gondolás) súlyának ellensúlyt képez.

A nagy kanálison hajóztunk végig, a vendéglő embere futólag megmutogatta az útunkban érintett palotákat; ez a Zichy-Esterházy palota, amott az a Sina-féle, távolabb az meg Don Carlosé, emez a Mocenigo palota, hol lord Byron lakott annak idejében. E különböző stílusoknak hódoló palotasoron bámulva, átadom magam a város történelme reflexiójának.

Néhány sorral hadd emlékezzem meg róla itt is, igérem, rövid leszek!

Velence hatalma tudvalevőleg Dandolo doge idejében a XIII. században kezd érvényesülni. A XV. században a «tizek tanácsa»-nak kezében van a kormányzó hatalom, Mocenigo ez időben veri meg a többi népek közt a magyarokat is és az Adria uraivá lesznek s a kereskedelemnek gyúponyját képezi a város.

Konstantinápoly a XV. század közepe táján török uralom alá kerül s Velence - hanyatlani kezd. Ugyancsak ez század végével rövidebb útát találják India felé s a kereskedelem a Portugallok kezébe kerül. A XVI. században a törökök ellen vívott csaták oly kedvezőtlenek, hogy csak észak itáliai birtokai maradnak meg. Napoleon korában semlegesek akarnak maradni, azonban - utolsó doge-ja meghal, majd olasz, majd osztrák birtokot képez, Radetzky 1848-ban hosszas ostrom után Ausztriához csatolja, a 66-ik hadjárat azonban végleg Itáliához fűzi. Mig e néma történelmi dissertáczió végig futottam, elértem a fogadóba.

A vendéglős szívesen megmagyarázta, hogy e várost megtekinteni megbízható cicerone nélkül - nyelvet nem ismerő egyénnek majdnem lehetetlen. Vannak a fogadóhoz szerződött emberek, kiknek becsületességében és városismeretében meg lehet bízni, ha kívánok egyet, még ma 2 órára, mire ebédemet végezem, meg lesz. - Elfogadtam - kaptam egyet.

A mint a Marc tere felé haladtunk, ajánló könyvét mutatta, magyar nyelvű ajánlatra bukkan-
tam benne. Zichy gróf úr tiszta lelkiismerettel ajánlja e vezetőt honfiai figyelmébe. A nemes
gróf nem tévedett, veres borotvált arcú, sasorrú vezetőm csakugyan jó vezetőnek bizonyult.

Elhatároztam, hogy a várost, a mennyire csak lehet, szemle alá veszem s azt még az nap
kezdem el.

Kiértünk a Szt-Marc térre. Itáliának csakugyan nincs több oly tere, mint ez, hosszúsága 170
m. és szélessége 50 lehet. Az egész tér széles trahcyt és márvány lapokból van kikövezve.
Köröskörül gyönyörű paloták által környezve s keletről az impozáns Szt-Marc templommal.

Ezer meg ezer sötétszínű galamb lepi el a teret, melyeket a várost tart el kegyeletből. Dandalo
tengernagy ugyanis Candia szigetét meghódítva, e galambok őseivel tudatta az örömhírt
Velenczével, az óta van koszt az idegeneknek is a várostól, a Szt-Marc templomának boltívei
meg elég egészséges lakást adnak.

A téren végig haladva, a román bizanczy stílusban épített templom felé indultunk.

Mily szép látványt nyújt e sok kupolás, délutáni napsugárban csillogó X., XI. századbeli
épület! S hol nem találjuk az aranynak, bronznak, márványnak, mozaiknak e csodás
sokaságát. A főbejárat felett látjuk a bronzból levő gazdagon aranyozott lovakat, melyeknek
magassága 1 és fél méter s melyek annyi vándorlason estek már át. Nero diadalíve fölött
voltak hajdan, majd Konstantinápolyba, onnan meg Párisba kerülnek a Caroussel diadalíve
fölé. Ferencz császár visszaszármaztatja a Szt-Marc fölé. Az előcsarnok gazdag mozaikja
csupa bibliai históriákat ábrázol. A főbejárat ajtaja előtt látjuk azt a három vörösmárvány
lapot, melyen Barbarossa Frigyes kibékül III. Sándor pápával. A templom görög kereszt
alakjára épített, főhajója három boltozatos, földszintje csupa XII. századbeli mozaik. Tiszta
veszedelem járni rajta, mert nagyon meg van viaszkolva. A főoltár Szt-Marc reliquiáit foglalja
magában. Balról a szomszédos oltár négy oszlopa Salamon templomából való. Jobbra-balra
doge-k siremléke. Egyik oltáron egy darab kő Tábor hegyéről.

Vezetőm mindezeket komolyan beszélte, míg én jegyeztem s néztem, nem volt tehát okom
kétkedni.

Majd a kriptába s onnan fel a galeriákra rándultunk, a mult nagyságát bámulva mindenütt.

Másnap kellett eljőnnöm, hogy a Marc-templom kincseit lássam: vért, a Megváltóét, egy
darabot szent János koponyájából, autentikus forgácsát a keresztfának stb.

Kijőve, a templom tornyába siettünk, mely ettől néhány lépésnyire áll nyugatra. Kényelmes,
széles csigavonalon lépcsők vezetnek a 100 méter magas toronyba. A lenyugvó nap gyönyörű
szinben tünteti elő lent Velenczét - ketté hasítva nagy kanálisa által, odább az Adriát, azon túl
a kékelő Karst, alpeseket s Appennineseket.

Kíváncsi voltam még a templom tulsó oldalán épített óra-műbe (Torre del Oroglio) felnézni.
Két bronz vulkán között egy harang áll, az óra-mű mechanizmusa az óriások kezében levő
kalapácsokkal ütteti Velenczének az órákat. A mű XV. századbeli. Olasz tolmács elbeszélte a
gépszerkezetet - egy szót sem értettem belőle.

Mielőtt vacsorámat mentem volna bekebelezni, még egy ugrásra leszaladtam, a templomtól
nyugatra eltérő «Piazzetta»-térre vetendő egy pillantást.

E tér egyrészt a kanális, a doge-k gótizlésű palotája, a királyi palota által van határolva. A
téren két egyenlő magasságú gránit oszlop van, egyiken Szt-Marc szárnyas oroszlánja, a
másikon Szt-Teodor áll bámulatos hidegvérűséggel egy szaladó krokodil hátán. E két oszlop
között történtek hajdan a kivégzések. Itt végeztetett ki az árulással vádolt Carmagnola vezér.
Ez idő szerint gondolasok pipázva ott várják a pasasirokat.

Beköszöntött a szürkület. A doge-palota megsejtelését másnapra hagyva, a gyomor követelményeinek siettem eleget tenni. Vize a lehető legrosszabb, úgy látszik nem is isznak belőle, a Dreher-féle sörház söre könnyen felejteti e bajt.

Másnap reggel a doge-k palotájára került a sor. A bejáratnál szemben nyílik a lépcsős felmenetel. «Óriások lépcsője»-nek nevezik Mars- és Neptun-nak oda állított óriási szobrai után. - A lépcső arról nevezetes, hogy az első lépcsőszakon történt a doge koronáztatása. - Az első emeleten levő képtár egy XVI. századbeli tűzvészben sok képet veszített, a jelenlegi képek a XVI. és XVII. század mestereinek muzeuma gyanánt tekinthető (Veronèse Pál stb.). A nagy tanácsteremben látjuk a világ legnagyobb olajfestményét, a «Paradicsom»-ot (hossza 22, szélessége 10 m.) A többi képek csupa történelmi tárgyakat ábrázolnak. A II-ik emeletre menve, ott találjuk a szent inquisitio előtermét, a terem falán alkalmazott tenyérnyi nyílás, az előtt egy márványból készített tátott szájú oroszlánfej által volt maskirozva. Ide dobták a névtelen feljelentő leveleket. Az oroszlán fejét Napoleon sietett a Louvre-ba elhelyezni. A doge-palota a «sóhajok hídjá» által, az ólomfedelek börtönhelyiségével van összekötve. Sietve átmentünk rajta. Vezetőm gyertya világánál mutatta meg a földalatti cellákat s ezek közül azt, melyben a halálra ítélték utolsó 24 órájukat töltötték. A közepén korhadtszék áll, - ez volt ágyuk.

Az utazók heve engem is elfogott, lekapartam egy darabot belőle. Ha minden utazó így cselekszik, minden évben más korhadtszék rakhatnak oda.

Casanova ur cellája - mondá vezetőm - már nem látható, az közvetlen a fedelek alatt volt, a francia forradalom idejében bontatott széjjel. Sajnáltam, hogy a XVIII. század e nagy szélművésze nem láthattam börtönét. Egyik rokonát Montpellierben egy esküdszéki tárgyalás alkalmával a vádlottak padján láttam. Szerette a kártyát - vesztett - sikkasztott.

A nap hátra levő részét a templomok látogatására fordítottuk. Megemlítem ezek között a S. Giorgio Maggiore-t, mely a Piazzettával szemben egy kis szigeten épült. Benediktinusok temploma hátulján 48 támlásszék támláján a szent Benő által véghez vitt rengeteg csodák vannak szép féldomborműbe fába vésve. Pap magyaráz - midőn ahhoz a jelenethez ér, milyen jó orvos volt szent Benő, gondoljon mindenki az öreg apja halálára, hogy szomorú képet csinálhasson, mert másképp frenetikus kacajba fog kitörni. Már pedig akkor a szent atya részéről legalább is zsidónak vagy pogánynak tekintetünk.

Délután a Giardini publici (nyilvános kertek) néztük meg, melyet I. Napoleon egy régi zárda helyébe építtetett, másnap Lido nevezetű kiránduló helyre mentünk, mely azonban e kora tavaszi időben még néptelen volt, néhányszor fel-alá mentünk a nagy kanálison, hol vezetőm majd mozaik-, majd szövő-, majd tükörgyárba szeretett volna vezetni, - de nem kértem belőle.

Kisütöttem, hogy egy darab velencei tükröt szeretnének a nyakamba sózni 50 frankért. Nem kértem belőle!

31-én napfölkeltével a «Hôtel de Monaco» előtt elmenő gőzhajóra ültem, mely a vasútállomásra vitt ki, az induló vonat 7 órakor már Mestre-be tett le.

Gyenge reggeli bevétele után veloceomon ültem, Trieszt felé menendő.

Említettem már egy helyen, hogy olasz városon keresztül velocipedezni csak úgy szabad, ha a veloceman rendőrségi közeg által le nem ránczigáltatik.

Képzelmű, mennyire resteltem rövid nadrág s hosszú harisnyában jó úton gépet tolni. Az inséges állapotot reparálandó, Velenczében oly nadrágot készíttettem, mely jobbról-balról - a két oldalon térdén felül fel volt hasítva s kamásli módjára gombok által begombolható volt, ha városon keresztül gépet toltam. - Gépre ülve felgyűrtem s madzagokkal kötöttem meg.

A dolog czélszerűtlennek bizonyult; velocipéden ülve, a nadrág szárai lecsúsztak s végei a kerékküllőkbe verődve, többször eséssel fenyegettek.

Városba érve, ha begomboltam is, az utánam iramodó kölyök seregnek - ennek a mindenhol létező százfejű hydrának (veloceman szempontjából ítélve) - csúfolódására elég tápot nyújtott ez a vadforma nadrág. Köszönhetem az olasz rendőri intézkedésnek!

Ilyen körülmények között mentem végig Trevison, majd Piávát átlépve Conegliánon, hova 11 óra tájt érek s reggelizem.

Sajátságos időjárás járt, a reggelek szép verőfényesek voltak, a délutáni órákban zápor jött. Így történt 31-én is. - Délután fél 3 óra táján Casarsától 10 kilométernyire lehettem, egyszerre beborul s megerednek az ég csatornái. Az úttól balra a nyílt mezőn csűrfélét veszek észre, leugrom a gépről s bemegyek. Szalmát, szénát tartalmazó pajtában leltem magamat, kevés vártatva jött oda vagy 5-6 utas. Paraszt, marhahajcsár, koldus, csavargó.

Megúnva a sok kérdésre felelgetni, megtudom ez igen heterogen társaság egyik tagjától, hogy jövet nem vettem észre az útszéli csárdát, ott lehet kenyeret és bort kapni, nincs messzebb egy kilométernél.

Visszahajtottam esőben, sárban.

Az egyetlen ivóban kopott bársonyruhas, két gyanús külsejű embert látok. A tűzhelyhez kuporodtam, ettem kenyeret, ittam bort, vártam az eső elállását.

E közben kevés keleti szél támadt, abban hajtani nem lehet. Vagy itt kell aludnom, vagy a gépet Casarsáig gyalogolva tolni esőben! - Kérdeztem a kocsmárost, lehet-e nála aludni? Lehet, - mondá - ha megfizetek, ide adják az ő egyedüli szobájukat, ők elférnek az éjjelre itt az ivóban is. - Nem fogadtam el az ajánlatot, felkeltem, elővettem gépemet s kimentem. Magam sem voltam tisztában azzal, hogy mit teszek? Nagy ellenszél keletkezett, az eső szemembe vágódott - esteledni kezdett. Ismét az elé a csűr elé kerültem, ösztönszerűleg benéztem. Üres volt. Egyet gondoltam s a mellett maradtam is. Nem megyek e czudar időben Casarsáig, hanem itt aluszom e csűrben, szalmába bujva.

Kimentem, elsütöttem a bulldoggot abból a célból, hogy meggyőződjem, a töltények nem nedvesedtek-e át. Elsült! Rendbe volt minden. Vissza mentem, elhelyeztem a szalma tetején az «invencible»-t, magam belebujtam a szalmába s elgondolkodtam, ha most az a két suhancz álmomban itt meg talál lepni, nekem holnap nem kell tovább velocipédeznem s ők gazdagabbak lesznek 40 darab 20 frankos Napoleonnal. - Előtte való nap ugyanis minden pénzemet kivettem a velencei postánál.

Künt dörgött és villámlott, valóságos istenítélet volt.

Jó ízűn aludtam. Reggel 4 óratájt ébredtem fel, megvártam, míg egészen kivilágosodott s útnak indultam Casarsa felé.

Ápril 1-ének reggelén nem kellett öltözködnöm, mosakodnom s fogat síkálnom, egyszerűen dispensáltam magam alóla, minden dispensatio nélkül.

Casarsában reggeliztem s egy varga, ki francziául beszélt, kivezetett az Udine felé vezető országútra. - Itt, most sempre diretto - mondá - találni fog Tagliamentóra rakott vagy 2 kilométer hosszú hídát s kitűnő utat, melyet Napoleon épített a d.....!

Nem tudtam, miért illette a francziák nagy emberét ezzel az epithète-el, nem is voltam rá kíváncsi. De e modor határozott ellenszenvet gerjesztett bennem, lehet azért, mert nem tudtam felgondolni, hogy lehet oly embert szidni, ki jó utat csinál?

Köszönet nélkül ültem fel, megtaláltam a köves ágyú Tagliamentot, kitűnő utat, mit eső nem rontott el.

Elérek Codroipoba.

Ha innen egyenesen megyek Palmanovanak, 60 kilométernyi kerülőt takarítok meg, de Ventimigliába deponált 33 frankom kivehetése végett az udinei fő-fő vámosoknál kellett jelentkeznem.

Balra fordulok tehát s Udinenak tartok, végig rohanok Campofornion, mely az 1797-iki szerződéskötésről nevezetes s pont délben elérek Udineba. Elhajtok ama vár, jelenleg kaszárnya előtt, mit Attila építtetett, hogy Aquiléja égésében gyönyörködjék.

Eszem, mint két ember s 2 órákor beállítok a vámhivatalba, hol ventimigliai olasz írásom, más itt nyert írással cseréltetik ki s azzal az utasítással eresztetem el, hogy a pénzt az írás előmutatásával Palmanovában ki fogják fizetni.

Hajrá Palmanova felé!

Fél 4 óra táján érek oda. Elértem keleti Olaszország utolsó várformájú városába. A vámosok a kifizetést illetőleg huzavonáznak, késlekednek. Rám nézve a dolog annál kellemetlenebb, mert még az nap Monfalconeba igyekeztem. - Hiú remény! A pénzt öt lírás darabokban (ezüst) kikapva, zsebre vágom, gépre szándékozom ülni, midőn ismét lecsitálnak róla. Azt hiszem, majd a városon kívül felülhetek. De a rendőrvámos megmagyarázza, hogy olasz zsandár kellőképp fegyverezve át fog adni osztrák rendőrvámosnak s miután zsandárnak bicyclije nincs, csak toljam a gépet a rendőr oldala mellett - Visco, az első vám-rendőrállomás csak 4 kilométernyire van ide, tehát sétáljunk csak oda. Főleg legyek okos, ne akarjak oda velocipédezni.

Miért mindez? - kérdém elszörnyűködve. - Azért, mert másképp itt maradhatna Olaszországban - felelek. - Jaj, dehogy maradnék - sóhajtottam fel s belenyugodtam sorsomba.

De furcsát gondolhattak, ha észrevettek azok a barna signorinák, kik mellettem cavalkadéztak el!

Olasz rendőröm jó fiú volt, szeretett fecsegni és nevetni. Kisütötte valahogy, hogy Velenczéből jövök. No, volt is heccz! Elmondta, illetve megértette velem, hogy mikor ő ott szolgált a vámosoknál, milyen szép bella donnája volt neki, nekem tetszettek-e, mert azok «multo bene»-k! - Ma sem tudom, mire értette.

Egyszer egy kis fehérre meszelt épületkéhez jutottunk; olasz katonák voltak benne. Vezetőm bemegy s kard és puska nélkül jön ki, sorompón átlépve, mondja: «no allez! allez!»

Csak akkor vettem észre, hogy osztrák területen vagyok!

Hála neked gondviselés! alig 50-60 lépésnyire az olasz épülettől az osztrák vámosok épülete áll. Olaszom bejelentett. A kijövő tiszt német nyelven tudtomra adta, hogy a gépet ma nem vámolják meg, sötét van már, az átelleni épületbe vacsorát s ágyat kaphatok, másnap reggel 7 órára, ha kívánom, a vámolás megtörténhetik.

Belenyugodtam; a veloce-t a vámhivatalba helyeztem, olasz rendőrömnek egy pár frank borraalót akarok adni - s csodák csodája! visszautasítja! Majd egy hónapig voltam vendégszerető hazájukban, a «Signor soldi» könyörgés már majd elsüketített s ime ez visszautasítja. Talán restelte az elfogadást ausztriai területen, vagy osztrák kollégáitól.

Az osztrák vámtiszttel beszélgettem, tisztességes embernek mutatkozott, az országút közepén állva. Sötétedett. Egyszerre bomba módjára ott terem egy rémséges hórihorgas ember s vámosomat megrohanja: Ja, von wo kommt er den? Was ist er den? - Hozzám fordulva: D'ou

venez vous? - De la France - felelém. A fellépés, modor, ember egyike a legvisszatartóbbaknak. - Kommens herein! - fordul hozzám. - Rá nézek a vámosra, az is felszólít, jöjjenek a hivatalba. - Bemegyünk. Bemutatja magát, ő a «Polizei-Kommissär an der Grenze» s kérdi, én meg nem vagyok-e magyar katona szökevény. - Megbántam, hogy csűrben aludtam, toilettem rendetlensége kelthetett ebben az emberben gyanút. Szó nélkül átadtam papírjaimat, - végül meg nem állhattam, hogy meg ne mondjam, miszerint francia és olasz lapok eleget meséltek jövetelemről, ő tudomással bírhatna róla. - Nem válaszolt; képeről láttam, hogy a magyar-francia okiratokból nem ért egy szót sem. - De ha turista, akkor önnek van pénze - mondá. Kivettem bőrtárczámat, kiszórtam az asztalra 800 franknyi aranyat. Megpengette, nem hamis-e, kérdezte, hol a fegyverem? Oda adtam a bulldoggot. - Nagy gondolkozva visszaadja e tárgyakat, fejét csóválja, hogy ember hogy kinlódhatik így országúton, ha nem muszáj. Papírjaimat reggel visszaadja Viscon, én úgy is arra kell, hogy menjek, ha Triesztnek megyek. - Gondoltam, hogy ki fogja otthon szótározni, beleegyeztem. - Elváltunk. Most pedig már sokkal barátságosabban, mint a hogy ismeretséget kötöttünk.

Vacsoráltam s jó ízűn aludtam rá.

Reggel 7 órakor már kész volt a megvámolás, 3 frt 75 krt fizettem, kocsmárosomnál beváltottam nehéz 5 lírás darabjaimat, melyekért ő egy rongyos 10 forintost adott, a mit Triesztben 9 frtért nagy nehezen beváltottam. S el!

Viscoban egy rendőr adta át irataimat, már várni látszott rám. A tegnapelőtti esőből itt nem esett semmi, az úton 5 centiméternyi porréteg volt, kerékvágás, kavics, szóval sajnosan kellett a két út közötti kvalitást tapasztalnom. 13-14 km. órai sebességgel kezdtem csak menni. Ahá - gondoltam magamban - kezdem érteni a «Kommissär» ur csodálkozását. Ez mulatságnak nem multság. Elérek Monfalcone-ba 10 óra tájt s kijutva belőle, bent látom magamat a sívár Karst hegységben. E helytől Nábresinál túlig 14 kilométernyi distance-ban a Karst folyton emelkedik. St.-Croce-ig mintegy 400 m. magasságot emelkedett.

A kilátás, mely e magasságból van, kárpótol a fáradságért, jobbra a kékelő Adria, előttünk Miramare s Trieszt en miniature, hátunk megett az Alpések. Mi nyakig vagyunk a sívár sziklás Karstban.

St.-Croce-tól az út kigyózdva 30° hajlás alatt mintegy 10 km. distáncban levezet Triesztbe. A lemenetelt a legnagyobb elővigyázattal kell eszközölni, az út gidres-gödrös, a vigyázatlan «fejet» csinálhat. Féket becsületesen kell szorítani, hogy minden perczen kényelmesen le szállhassunk a sűrű kocsiközlekedés miatt. Végre leereszkedtem, fél 2 órakor toltam be gépemet a «Hôtel de la Ville» folyosójába. Két és fél napomba került e 240 km. lehajtása.

Ebédemet végezvén, átöltözködtem s siettem a postahivatalba; tudtam, kell, hogy «poste restante» leveleim legyenek ott. Találtam kettőt, ajánlott volt mindkettő. Egyikben egy bécsi ház értesít, hogy a gazdasági állást, melyért Genuából folyamodtam s a feleletet ide Triesztbe vártam, nem nyertem el.

Fichtre! - gondoltam - ilyen nagy dicsőség nyeréséért kár volt m.-óvári, grignoni és montpellier-i iskolákba járni. - Másik levelem tartalma még keservesebb hatást gyakorolt rám; egy gyermekkori pajtásom tudatja Pestről, hogy a velocipéd bizony nagyon kiment a divatból a magyar fővárosban, nem nagyon rokonszenveznek vele s végre, bizony nem valami nagy becsületesemre válik, ha Franciaországból haza bicyclizem! (Tyhű! az a fej mosogatás, melybe részesülök, ha Pestre kerülök ez indiscretióért!)

Az ördögbe! végig ázom-fázom az országutakat s Pestre kerülve, lehet, még ki is csúfolnak!

Hála a pesti veloce-barátok szívélyességének, gyermekkori pajtásom tévedett. E két levél mégis elszomorított.

3-án reggel indultam Trieszt látására. Istenem! bizony ott édeskevés látni való van, majdnem semmi. A corso elválasztja a régi szűk utcás várost az újtól. A Mária-templomtól nyugatra terül el a kis, picziny házacsák által bekerített Piazzetta di Riccardo, hol állítólag orosz-lán-szívű Richárd volt egy ideig elzárva, érteve, hogy ott valami épületféle volt. Egypár lépéssel tovább római időből fennmaradt bolthajlás látszik, ha az ember kinyújtja karját, épen a tetejét simíthatja. Nem hiszem, hogy diadalív lehetett volna.

Majd szűk, rosszul kövezett utcák tömkelegén végig mászkálva, a hegyoldalon látjuk a Lapidaire muzeumot. Nyílt kerthelyiség. Felirattal vagy a nélkül talált kódarabok, siremlékek, sarcophageok halmaza, melyeket e vidéken és Aquilejában találtak. Balra Winckelmann archeologus siremléke. - Ha meg sem nézi az utazó, nem sokat veszít vele.

Feljebb hatolva, a székesegyház mellől - magasabb lévén a hely - kilátás nyílik Triesztre. Szintén nem épületes.

Innen visszatérve a Revoltella palotába néztem. Nekem a József-térre tekintő camera obscura tetszett a legjobban. Jóízűt nevettem rajta.

Ebédemet Triesztből való osztrigával kezdtem. Csak olyan rosszak voltak ezek is, mint a többi olasz osztriga. Színe sárgás, a kés hegyével az állat testébe nyúlva, az ragad a késhez, szaga kellemetlen. Velocipédistát, ki gyomrát rontani nem akarja, óva figyelmeztetek, hogy az e vidékbeli osztrigákhoz ne nyúljon.

Délután a 7 kilométernyire fekvő miramare-i palotába s kertbe velocipédeztem.

A szerencsétlen Maximilián császár e gyönyörű kéjlakja s kertje szépségben bátran versenyez Monaco szépségével. Érdekes az egyiptomi s görög régiségek muzeuma.

Visszajövet Barcolában kitűnő «Dreher»-t véve be, visszahajtottam a corsora, Piazza del Legnára, Corza Stationra, Boschettoba menendő. A hatalmas emelkedés azonban visszatérni kényszerített s csak másnap, gyalog mentem e szép Promenade látogatására.

5-én reggel a szokott órában hagytam el Triesztet. Az Optsinára vezető legrövidebb, de egyszerűs mind legmeredekebb utat választottam. Igás állatok se fel, se le nem szállíthatják a járműveket, a gépet a meredekség folytán alig lehetett tolni fölfelé. A nap sugarai melegen sütöttek, szörnyen izzadtam. Az emberek bámulva néztek utánam, mi a patvarnak tolom én fölfelé azt a masinát?

Felértem a kőkereszthez, - a villához - 400 méter magasságban voltam. Trieszt majdnem közvetlen alattam látszott - kicsinynek, mint a mily kicsinynek a mappák mutatják.

Még egy utolsó pillantás az Adriára - s el! az északkeleti irányban nyúló poros országúton.

Érdekes hatást gyakorol a repülő velocipéd az úton gyalogló lakosságra. Megfordulnak, végtelenül bámészkodó arcot vágnak, a fehérnép kereszteként hány - s ha a veloce tovább siklott, frenetikus kacajba törnek ki. Ez a nevetés oly természetes, egészséges, hogy ragadós voltánál fogva én is oly jóízűeket nevettem, hogy könnyem is kicsordult. Útink általában rosszak, kellőleg nincsenek gondozva, hegyoldalra fel és le nem kigyóvonal alakjában húzódnak, hanem grad aus! És mégis, e rossz út dacára Ausztria-Magyarországon akarták, vagy akarják a velocipédet a hadsereg körében meghonosítani. Ha a bécs ujhelyi kapitány Chadek kísérlete életerős intézménynyé válik s hadseregünkben a veloce futár szolgálati eszköz gyanánt elfogadtatik, abban az esetben Ausztria-Magyarországban vannak s lesznek a világ legjobb velocipédistái.

Franciaországban vannak a legjobb utak; háromféle útjai mind aszfaltsímaságúak - még csak nem is álmodnak ilyen intézményről. Milyen nagy diadal volna tehát nálunk, a rossz utak hazájában ilyen dolgot gyakorlatilag kivinni? Majd a jövő megmutatja.

Optsinát elhagyva mindinkább a Karst hegységbe nyomulok, az út minősége 14-15 kilométernyi órai sebességet enged meg.

Elhagyom Sessanát, Storjet. Szenosets és Prevald között az égnek meredő sziklák az 500 méternyi magasságot érik el. Mondtam, a nap melegen sütött, az országút sima része szám-talan, méter hosszúságú fekete kigyókkal volt tele, melyek kibujtak odújukból, hogy a napon melegedjenek, előttem szaladtak; midőn észrevették, hogy utólérem őket, összezsugorodtak s mérgesen sziszegtek fel rám.

12 óra előtt Adelsbergbe értem.

Ebéd után gyalog mentem két szolga társaságában a világhírű barlangot megnézendő. Eleget tettem a formának, felhúztam egy téli kabátot, mit az a pléhkalapos vezetőm erővel a nyakamba savanyított. Egyik velem maradt, a másik bement, hogy a 300 gyertyát meggyújtsa s megindultunk.

A barlang bejáratánál rögtön kifogásoltam velencei «bain de mer» czipőimet, bizony azok a talaj nedves voltánál fogva tökéletesen átáztak. Szemeink még a sötétben nem vehettek ki semmit, daczára a karos gyertyatartónak, a mit vezetőm jobb kezében tartott. Később, a mint a szem a sötéthez szokott, láttunk. Széles magas alagútban jártunk, jobbról-balról stalactitek és a stalagmitik csodás, majd különálló, majd bizarr összenövése.

Nézze ezen concretiót - figyelmeztet vezetőm - a lelógó rész egy transzparens zászlót látszik ábrázolni, a barlang fölfedezése óta egy milliméternyit sem vastagodott, mert akkor át-tetszőségéből veszített volna. Itt láthat egy szószék formájú képződményt, emitt egy esküre emelt kéz, csak három ujjúnak látszik. Amott vigyázza meg 5 lépésről e stalagmitet, nem hasonlít-e egy ülőhelyzetben levő baráthoz. Még az arcvonások is kivehetők. Emitt vigyázza meg ez oszlopképződményt, az átmérője 8 m.-nyi. Egy angol kiszámította az oszlop tömör-ségéből a barlang korát. Nem merem ide írni a mondott reneteg summát, nem férne el ez árkuson. - Itt oszlopok hevernek, melyek kettétörtök valaha, de a törött fölé ismét oly vastag képződmény rakódott. - Majd elérünk a tánczterembe, melyben, ha jól emlékszem, minden pünkösdre mondott emberem nagy nyári bált. - Amott egy emelvényen kis tér s azon két márványoszlop, megnevezik ezek azon napot, melyen ő felsége látogatta a barlangot. Majd egy emeletes ház magasságú emelvényre érünk, vaskorlátba comme il faut belekapaszkodunk s letekintünk az alul kivilágított avenue-re. A gyertyák fénye halványan verődik vissza a tompa morajjal a föld gyomrába eltűnő Poik (később Laibach) folyó rezgő hullámaiban. - Amott nézze - folytatá - nemde mintha tájképet látna, temetőt kápolnával, szép síremlékeivel. A gyertyák által jól világított tér csakugyan csalódásig hasonlított ilyesmihez.

Kérdem vezetőmtől, meddig szolgálja már a barlangot s ki tudna-e most menni, ha minden gyertyát eloltanának?

Harmincz évig - felelé. Apám is vezető volt itt, gyerekkorom óta folyton itt járok, de teljes sötétben nem tudnék kitalálni.

Bizony én sem - felelém. - In petto mégis hozzátettem, hogy vagy nagy számár a vezetőm, vagy ez olyan labyrinth, melyet kiismerni tizszerte hosszabb életkor szükséges.

Gyerektől, ki a barlang kijáratánál cseppköképződményeket árult, nem vettem egy mák-szemnyit, mert vezetőm figyelmeztetett, hogy az hamisítvány.

6-án reggel Laibach felé vettem útam. Az idő kedvezett, gyönyörű reggel volt, velocipéde-men guggolva, tele tüdővel szívtam a fenyő illatú levegőt. A vidék egyike a leghegye-sebbeknek, körülöttem a fenyő reneteg.

Egy meglehetősen hajlású hegyen toltam gépemet Adelsberg után, egy paraszt utánam vágat rozoga kocsijával s slovákba áthajló német szóval szólít, hogy fel ne toljam azt a «csodát», hanem üljek rá, ő látni akar?

Megmagyarázom neki, hogy hegynek fölfelé fárasztó, majd ott fenn ráülök.

De ő nem hajlik az ellenvetésre, csak üljek fel, ő ad egy krajczárt, Planinában meg estére megnézi a feleségével, meg a kis fiával a forstellungot.

Komédiásnak nézett.

Megálltunk. Azt mondtam neki: adja ide a krajczárt. Ő nem akarja, menjek föl elébb. Végre ide adja, de biztosít, hogy «m'r wern raufn», ha fel nem megyek a gépen.

Zsebre teszem a krajczárt, (még most is öröm emlékeim közt) felülök az egy kilométernyi útban, majd a lelkem adtam ki, mire felértem. Hajh! de keservesen szolgáltam meg ezt a krajczárt!

Fent, mire leszálltam izzadságom letörülendő, parasztom meglegedését fejezte ki, biztosított még egyszer, hogy eljön a komédiára estére s odább ment. 5-6 percz múlva, a mint a hegyről leszálltam, újra utólértem. Mily nagy volt bámulata, midőn engem széjjel vetett lábakkal látott ülni a gépen, mely szédítő gyorsasággal rohant alá.

Lohitsot és Felső Laibachot tíz óra tájt hagytam el.

Laibach előtt mintegy 10 kilométerrel gyönyörű síkságra értem, örömmel konstatálhattam, hogy Karst hátam mögött maradt. - Szép sima úton hajtottam Laibach felé. Itt e síkon, e jó úton, körülbelül ott, hol a Poik folyó újra fölszínre kerül hosszú földalatti vándorlásából, hol régi nevét elveszti, hogy Laibach néven legyen ismeretes, történt utazásom 2-ik nagy buk-fencze.

Dél felé járhatott az idő. A nap melegen sütött, gyenge nyugoti szél fújt, mely hajtásomban segített. Elgondolkodtam, mily szerencsés egy év ez rám nézve, az idén oly hosszú tavaszom van, Languedoc-ban ez idő szerint (áprilisban) már igen meleg van! Egy kis viskó előtt - előttem vagy 500 méternyire egy kocsit láttam állani, hajtottam feléje, csakhamar mellette vagyok. Abban a pillanatban, a mint mellette el akarok haladni, hatalmas fenyőhasáb lódul gépem elé, mely a kérdéses kocsiról röppítettett elém. Kerülni nincs idő, a gép neki vágódik s bumm! ksss! a fejet csinált testnek ezek voltak az első ártikulusai.

Minden tapasztalt veloce-barát tudni fogja, hogy a «fej» csinálás pillanatában a test a magasból vertikális irányba esik a földre (bumm!) Mihelyt talajt ér, a röperő törvényének hódolva, néhány centimétert előre csúszik (ksss!)

Örülhet a velocipedista, ha ez előrecsúszás nem arczbőre s a talaj közvetlen surlódásával történik. Ilyenkor fogak, epidermis és még valami szokta azt megbánni. Én szerencsésebb voltam, jobb vállamra estem s azon csúsztam.

Mire föltápaszkodhattam, a merényletet elkövető hetedhét országon túl volt. Igen nagy fájdalmat éreztem kezeimben, alig tudtam a csuklókat mozgatni, keserves gondolatok között ültem egy kilométermutató tetejére, veloce-om az úton maradt, a hol feldőlt, akkora fájdalmat éreztem, hogy meg sem nézhettem. Egy kóbor kutya kerül elém valahonnan s közvetlen közelből mérgesen megugat. - A bosszuállás dühe még nem csillapodott le bennem, talán azért is éreztem oly nagy fájdalmat, hogy senkin nem bosszulhattam meg magamat. Előrántom a «bull-dog»-ot s bár alig tudom tartani kezemben, elsütöm a kutyára! Találtam! Sivítva vonszolta el meglőtt hátsó részét. - Ez tulajdonkép a kocsinak volt szánva.

Nem voltam képes többé felülni, csuklóim megtagadták a szolgálatot.

Délután volt már, mire Laibachban az «Elefánt»-ba megszálltam. A vendéglő fürdőjében találkoztam az orvossal, rendelt kenőcsöt, de megtiltotta, hogy már holnap gépre üljek.

Jó - gondoltam magamban - lábaim egészségesek, odább tolom holnap a gépet vagy 50 kilométernyire. Ugy is lett.

*(Elutazás Laibachból. - A Krajnában élő párisi «pschutteuse». -
Utazó cigányok. - Rudolfsverth. - Landstrasse. - Száva folyó. *)*

A laibachi orvosnak tehát igaza volt, az esés oly mérvű csontficzamat idézett elő jobb kezem könyökizületében, hogy gépre ülnöm valóban lehetetlen volt. Az alábbi sorokban majd megemlékszem róla, hogyan igyekeztem mégis felülni.

Reggeli 6 óra tájt kész voltam útikészletemmel, elővettem gépemet, hogy 50 kilométernyire eltoljam.

Kiértem Laibachból; az út délkeleti irányban húzódott végig síkon keresztül. Az út kemény s gondozott volt. Néhány kilométernyi gyalogolás után azonban erőt vett rajtam a felszállási vágy. Kísérletet tettem: azonban alig hogy jobb kezem könyöke s bal kezem csuklőizülete némi nyomásnak tétetett ki, rögtön el kellett eresztenem a kormányt.

Végre, hosszas gondolkodás után úgy fogtam ki a bajon, hogy egy telegraf oszlopához döntém a gépet, felmásztam rá - s hajtottam.

Nyeregrúgóm bár ez időben még igen jó állapotban volt - nagyon megrázott. E rázódás leirhatatlan fájdalmat okozott kezeimnek, de hát végre is 10-11 kilométernyi órai sebességgel folytathattam útam.

15-16 kilométernyire Laibachból az út dombos kezd lenni; e dombok Rudolfsverth felé már 100 m. magassággal bíró hegyek lesznek. A gép, hogy hegynek felfelé is hajtható legyen, kell, hogy a kormányon a kezek által is emeltessék. Fájdalom! én erre képtelen voltam s a legcsekélyebb hegyen-dombon leszállni valék kénytelen.

20-21 kilométernyire lehettem Laibachtól, midőn egy igénytelen, alig száz házat számláló kis krajnai faluban találom magamat. Miután az idő délfelé járt, ebédelés szempontjából kocsma-keresési inspekcióhoz láttam.

Találtam egyet a «Grand Hôtel»-t (Grosses Wirthshaus).

Beléptemre a falu népe néhány percz alatt összecsődült csodalátásra.

Gépemet biztos helyre téve, az elém siető kocsmárostól az ebédelhetési viszonyok iránt igyekeztem magamat tájékoztatni. Bizony az csak igyekezet maradt, Krajnának délkeleti részében furcsa nyelvet beszélnek. Az ugynevezett Kránerisch-t, a ki azt nem érti, hiába vet bizalmat német, szerb, franczia nyelvismeretében. A «Kránerisch» nyelvet beszélő makacsul a mellett marad, hogy ő másféle nyelvet nem érthet meg.

Mimikával magyarázom, hogy enni akarok, emberem a tűznélküli tűzhelyre mutat. Magyarázom ugyanugy, hogy valamit készítsen, a kocsmáros arcza nagy kérdőjellel változik át: de hát mit?

* Az útleírás eredeti, utolsó másfél ív kézirata a nyomdában elveszett; a művet befejezendő, most 2 év után leírom ismételve. A leírásnak következő része *tisztán emlékezetből* történik, miután az adatok szintén az utolsó másfél ív sorsára kerültek. Igali S.

Én fáradt, éhes vagyok; a délelőtti megerőltetett karjaim fáznak, kilátásom a jövőre ugyancsak nem kecsegtető. Ugy látszik enni nem fogok kapni s a bécsi «Geografisches Institut» által kiadott térkép, mely szerint utaztam, Rudolfsverth felé czudarul hegyes útat tüntet elő.

A lehető legrosszabb kedvvel dőltem az asztal melletti székre, hogy jobb karomat a laibachi orvos kenőcsével bekenjem.

E pillanatban hallom, hogy női hang tiszta franczia nyelven szólít meg: C'est vrai Monsieur, vous-êtes un francais?

Feltekintettem. Egy, a környék paraszt-kosztümjébe bujtatott 30-32 évesnek látszó asszony szólított meg.

Elbámultam. Végre midőn szóhoz juthattam, elmondtam utazásom mibenlétét.

Ő hálából kikapta kezemből a kenőcsös kendőt s «miután ő jobban ért hozzá», szorosan ráillesztette karomra. Tolmács gyanánt szolgál köztem s a kocsmáros között, kivel megígérteti, hogy félóra mulva rostélyost fog számomra elkészíteni. Addig, míg az készült, az asszonyka mellém ült s néhány percz alatt megismertetett élettörténetével.

Csehország egy kis falujában született, a faluban egy gazdag gyáros lakott, a gyáros fia beleszeretett a szegény csehleányba, a leány meg a legénybe. A legényke valahol jelentékenyebb pénzösszegre tett szert, egy szép napon örök bucsút mondtak szép Csehországnak, hogy a nők paradicsomába, a férfiak és omnibuszlovak poklába, Párisba szökjenek. A magukkal hozott 120,000 frank hamar elfogyott, a legény elzüllött, talán a Morgue hivatalnokai kutatják azonosságát, ő (a hölgy), miután a Champs-Élysée elsőrangú szépsége volt, egy évig ide Krajnába húzódott, hogy kis leányának pirulásnélküli anyai nevelést adjon.

Meghatott ez az országútnál is vénebb és mégis örökké új história.

Ebédemet végezve, elbucúztam szajnamelléki hölgyemtől, ámbár nagyon marasztalt; maradjon - ugymond - karja meg fog dagadni, hisz már is fekete, baja lesz vele!

Nem hallgattam rá, a síma útra kiérve, bajosan bár, de oszlop nélkül felülhetek s aprózom a 10-11 kilométert.

Tökéletesen beesteledett, mire Rudolfsverthbe értem. Az első házak egyikében jobbra dinomdánomot hallok, azt hiszem kocsmá. Tévedek, mert ott lakodalmat tartottak, részeg parasztok tartóztatnak ugyan, de a tévedést belátva, különben is pihenni akarok, odább hajtok. A falu közepe táján akadok az igazi nagy kocsmára.

Este vacsora után kezem akarom gondolni, észreveszem, hogy a jobb kar belső oldala posztófeketeségű, a fájdalom némileg alább hagyott. Gépemet némileg megtisztogattam, megolajoztam. Jegyzőkönyvembe beírtam: «Laibach-Rudolfsverth 52 kilométer. A kocsmárosnak piros arcú, fekete szemű leánya van. Nagyon erényes.».

Másnap keleti irányban folytatom útam Landstrasse felé. A dombos vidék ismét síksággá változott át, az út kifogástalan simaságú. Az «Invincible» kitünően síklik tova. De ime, közeledem már a stájer határ felé.

Hadd emlékezzem meg a krajnai útról, mint a hogy azok azt megérdemlik.

A mennyire én ismerem Ausztria-Magyarországot, Krajnában vannak a legjobb országutak. Igaz, hogy a gondozásukra kirendelt emberek egész csoportját láthatja künn az utazó.

Landstrasseban tartottam ebédemet, az uradalmi tisztok s néhány csendőr a Rann, illetve a Száva felé vezető utat mutatják meg s délután 4 óratájt már Rann-nak vagyok átellenében, melytől csak a sebesen tova iramló Száva folyó választ el.

Néhány percz mulva átjött a «kompos», ki egy hatost megköszönve, átvitt a stájerpartra, Rann-ra.

Sajátságosak azok a szávai kompok: a folyó két partjára erős czölöpök vannak leverve s erre erős kötél rátekerve. Már most a komp e kötéltre csigák alkalmazásával van ráerősítve, minél fogva a kompnak egyik partról a másikra való átszállítása az erők megosztási elvén alapszik, miután az a folyó ereje által eszközöltetik. Érdekes megnézni, de csak egyszer s akkor is rövid ideig.

A Száva folyó a Krajna és Stájerország közötti határt képezi. Megkönnyebbülve léptem a stájerpartra - egy provinciával megint kevesebb.

(Stájer-Horvátország.)

A Száva partján felültem, hogy Dél-Stájernek e kis városkájába hajtsak.

Két templomtornyot, kövezett utcákat, sok boltot vettem észre; következtettem tehát belőle, hogy a helyiség Stájerország földrajzi műveiben kiválóbb helyet foglal el. Az eszeveszett (az iramodás után ítélve) kölyök csoport egyike elkiáltja magát: «to kummt d'r Teifl!» Ucczuz neki, boltok zajjal csapódnak be, boltos, mesterember födetlen fővel rohan ki «Teifl»-t látni. Néhány percz s utánam, hadd használjak hyperbolát en miniature; egy olyan kíséret keletkezik, mint a milyen Gambetta földi maradványait kísérhette. A kíséretnek között az a különbség volt, hogy az enyém lökdöste, rugdosta egymást, a sok futásban kifáradva lihegett, köhögött, szidott engem, mert nem követhetett - szóval rakonczátlankodott.

Egy megmentő, nagy zöldre festett pléhkoszorút vettem észre, hozzá való felírással. - Az volt a rann-i nagy vendéglő - bementem.

Este, mielőtt vacsorához ülhettem volna, a város intelligens polgársága mutatta be magát, kérve engem, mutassam meg a «kereket!» Szívesen eleget tettem kérésüknek.

Reggel korán, a mint hálósobám ablakán kinéztem, finoman permetező esőt konstatálhattam. Az utca azonban még nem volt sáros. Nem telt bele negyedóra, felültem a gépre s hajtottam Horvátország felé.

Tegnapi ismerőseim tudván, hogy 6 órakor indulok, majdnem valamennyien künn vártak az utcán. - Üdvözlést váltva - távoztam.

Rannon kívül az eső mindinkább jobban nyilvánult. Az országút közvetlen a Száva partján haladt, a Száva krumplics nagyságú hömpkőveit az intéző körök jónak látták az úton széjjel-szórni, az út készítése, javítása céljából. Stevens ugyancsak rámondta volna, mint ahogy azt az eszék-trpinjei útvonallal tette, hogy «Afghanistán!»

Podszuszedben túl Horvátországban termettem, ha az út mellé állított kocsirány jelzők nyelve nem is tudatta volna velem, de látván a sártapaszból álló házfalakat, viskókat, melyekből az inség és éhség vicsorít ki, ráismertem volna a horvátok hazájára. A tájék mindinkább dombosabb és dombosabb lett, az ugynevezett zágrábi hegyek közé kerültem. A dombok tetejéről vettem észre, hogy a Száva jobb kéz felől tűnik el.

Podszuszedben akartam ebédelni, a gazda megkérdez, hogy mit? Megmondom, hogy levest, húst stb. Szemei ökölnyire dagadnak ki, hogy micsoda eretnecség, «ta szad je veliki poszt» (hisz most van a nagybőjt!) - kiált fel majdnem kétségbeesetten. «Nema száma Kiszelicze.» (Nincsen, csak «Kiszelicza» = nyers káposzta levével, preparálva olaj, só és paprikával).

Niobenak nem festettek fájdalmasabb arcot, mint a milyent én e pillanatban vázolhattam. - Végre a Kiszelicza, nyerstojs addiczióval ebédet képezett.

Zágrábtól még vagy 20 kilométernyire lehettem. A 25 krajczár ebéd-díjat asztalra tévén, tovasiettem.

A pár kilométernyire elhúzódó dombot arra használok, hogy tojs közben szivarozzam. Egy csürje előtt álló paraszttól tüzet kérek. Azt mondja, hogy nincs! Ráfogom, hogy hazudik, erre kijelenti, hogy ördögöt bizony nem is ereszt a házába, mert felesége most viselős állapotban van, ártani talál neki.

Zágrábhöz közeledve, az út feltűnően jó. Bizonyos sebességgel hajtok, a velem szembe jövő, kocsitvonó lovak ijedeznek. Egyiken egy kabátos ember s kocsisa ülnek, a szekér fával van megrakva. 30-40 lépésnyi távolságból az internaczióális velocipéd-törvénynek hódolok, midőn felszólítom a parasztot, vigyázzon ijedős lovára. Én részemről a megállásig lassan hajtok. Egyszerre a lovak jobbra rugnak ki - bele az árokba! Egy-két vészes recscsenés tudatja velem, - hogy ott ropogott most bizonyos kocsirész.

Nem akartam elszökni, tudtam, hogy baj érte a kocsist. Leszálltam tehát s feléje közeledve kértem: mi baj történt?

Már akkorára a kocsis szaladt felém, bizonyosan a «kabátos» által felbízattva s útközben esküdözött égre-földre, hogy: no most végem lesz!

Megálltam s revolveremet jobb kezembe véve, a dühöngő mellének szegeztem, kész lévén e barmot lelőni.

Stoj! - rivaltam rá.

A fegyver láttára a gyáva számár elsápad, térdei inognak s esdeklő hangon szólítja Nikolájt, ki a szomszéd szőlőben kapált.

Nikoláj ugyan oda nézett, de nem mutatott harcias hangulatot.

Parasztom, ki még folyvást káromkodik s illő távolságból hadonáz löcsével, kérdésemre, hogy tartozom-e neki valamivel, csak káromkodással felel.

Ráparancsolok, hogy onnan, a hol most van, ne jöjjön közelebb, én pedig néhány lépésnyire eltolom a gépet, ráülök s pár perc múlva már nem hallom a dühöngő kurizálását. Elértem Zágrádba.

A nyugati út felől jöve, egy levélhordótól kértem, hol van az elsőrangú hétel.

A «Kaiser Franz Josef»-be utasított.

A vendéglő kényelmes berendezésű, olcsó és jó ételféléket szolgáltatnak ki.

Délután 5 órára, mire némileg helyrehoztam toiletem, a földrengéses és czímertépő Zágráiban siettem széjjel nézni.

A Jellasich-téren fogtam egy hordárt, az cziczeronem lett a nélkül, hogy szükséges lett volna az ide-oda szaladgálás. - Itt van a Jellasich szobra - mondá a tér közepére mutatva - a kard hegye kelet felé van irányulva - tevé hozzá fenyegető hangon. - Amott fenn a dombon látja a székesegyházat, az utóbbi földrengés alkalmával sokat szenvedett, egy részt lebontottak belőle, a most még fennálló részt vaspántokkal erősítették meg, most már nem dőlhet össze többé. Az egész város lakossága a Jellasich-téren rögtönzött sátrakban lakott.

Már a földrengés epizódjainak elbeszéléséhez fogott, midőn egypár hatos elfogadására készítettem őt s elutasítottam.

A Jellasich-tértől jobbra Dreher-etablissement létezik. Betértem oda vacsorálni.

Kitettem magamat egy-két ujságíró interviewolásának, kik nevetve kérdek tőlem: nem kaptam-e verést Zágráb előtt?

Az ellenkezőről biztosítván őket, elmondták a hallott híreket, hogy 10 horvát az úton engemet jól elagyabugyált!

Kilencz óra tájban vendéglőmbé akartam menni, hogy lefeküdhessem. - A vendéglő előtt nem találok fiakkert. Kinézek a Jellasich-térre, ott sincs. Kérdést intézek ez ügyben a szomszédos kávéskónál s ámulva hallom, hogy ha egyszer Zágrábban alkonyodik, akkor fiakker megszűnik létezni.

Nem akartam hitelt adni ez állításnak, összejártam itt is, a színház előtt is a teret, de nem tudok automedont fogni.

Este annyi Zágrábban a fiakkeros, akár Velenczében!

Másnap reggel indultam Zágrábból s ugyanaz nap este értem Koprainitzába.

Ez a napom a koplalás és a rossz úton való járás napja volt. Nem igen értem rá a helyiség neve után kérdezősködni, csak enni kértem s már előre tudtam, mi lesz a kétségbeejtő felelet: «A nagybőjt!»

Ha a test jól ki van fáradva, bár éhes legyen a gyomor, igen jól alszik az ember. Így történt velem is Koprainitzában.

Husvét hetében, nagycsütörtökön indultam el, hogy Drnjének haladva, a Drávát átlépjem.

Déltájt értem ez utóbbi faluba.

Vendéglőbe menve, tudtomra adatik, miszerint kaphatok savanyú tojásos levest, kivételes eset, hogy főznek, de miután a bíró ur itt kosztiroz...

Gépemet biztos helyre téve, asztal mellé kuporodom s eltitkolhatatlan sóvárgással lesem már a savanyú tojásos levest.

Gépem a tornác belsejében volt, a kíváncsi falusi nép erőnek erejével irrupciót csinált gépemhez. Kivül zaj és lárma van. Én türelmesen várok.

Végre olyan alakú ur lép be, milyent az «Üstökös» Zatraczeni Zatróczy Vitályos néven mutat be olvasóinak s szép horvát nyelven írásaimat kéri.

Átnyújtom neki, miután kijelentette, hogy ő a «knez» (bíró). Passe-parte-om természetesen magyar és francia nyelven van kiállítva.

Én beszélem a horvát nyelvet s így hallottam, a mint fejtegeté a bíró az összejött parasztságnak, hogy: ez az ember magyar. Ha magyar, nálunk nem jó járatban van, ez valamit ki akar lesni - nem a saját pénzén utazik, meg van érte fizetve.

Elzöldülhettem dühömben, kikaptam kezéből útlevelemet s kértem tőle, engem nevez-e «spioná»-nak.

Kitérő feleletet ad - én szemtelennek nevezem!

A jelenlevő csöcselék pártokra oszlik, néhányan az én pártomat fogják, nevezetesen azok, kik ujságot olvastak s tudják, hogy én most jövök Afrikából, tengeren keresztül.

Nem várom a tojáslevest, hanem gépemet elővéve, továbbállok.

Ideje is volt, hogy távozzam innét, mert az utcán már ütlegelték egymást. Kérésemre néhányan megmutatták a Dráva felé vezető utat. A mutatott irány felé mentem, az ordítózó s

ellenséges érzelmű parasztok lóra ülve követtek, - végre a sebes hajtásnak köszönhettem, hogy elmaradtak.

Mikor a mondott úton a Drávához értem, ott találtam egy sereg malmot; de a molnárok, kiket az átvitel végett megszólítottam, egyszerűen megtagadták azt, mondván: menjek a parton felfelé, ott találom majd a «szkelá»-t (átjáró helyet), ők nem szállítanak át senkit.

Felfelé mentem tehát; gyepen a Dráva partja mellett vagy 9 kilométernyire.

Beláttam, hogy a szemtelen drnjei csöcselék az által állott rajtam bosszút, hogy hamis útra terelt.

A drnjei átszálló hely épen olyan, mint a ranni szávai átjáró. A kompok átvitele ugyanugy történik.

Nagyot lélekzettem, midőn a Dráva tulsó partjára, magyar területre léptem.

(Magyarország.)

Az idő d. u. 4 óra felé járhatott. Az út minősége elárulta, hogy közönséges mezei úton járok. Néhány kilométernyire a Dráva által kiöntött homokba bokáig sülyedek géptolás közben. Az égre sötét, nehéz fellegek húzódnak, a szél azonban hátulról nyugatról jön s így a gép propulsióját elősegíti. Felülök, egy ideig képes vagyok hajtani. Végre akkora lesz a szél, hogy a felvert por és homoktól nem vagyok képes útát látni. Oly lassan hajtok, a mint csak lehet. Néha féket szorítok, hogy a hajtás sebességét csökkentsem.

Beállott az est, mikor Golába értem.

A megmutatott vendéglőben megtudtam, hogy jó magyaros halpaprikást és jó ágyat fogok kaphatni.

Jó kedvvel tettem le tehát gépemet a számomra kijelölt szobába, én meg szokásom szerint falut mentem nézni. Erről a szokásomról soha sem fogok leszokni tudni; az úton inkább lassabban hajtok, hogy túlságosan ki ne fáradjak, mikor faluba vagy városba érek. Ha azután a nyugalom helyére érek, vacsora, lefekvés előtt összejárom a falut. Hiszem, hogy Stevens is jó néven veszi e szokásomat. (Lásd Budapesttől Belgrádig). Lapja számára ugyancsak írhatott, hála e «promenade»-oknak. - Saját kifejezése.

Vacsorámnál ismételtetni akartam halpaprikás adagomat, fájdalom, ez óhajom a kocsmárosné lábosának szűkkeblősége folytán hajótörést szenvedett. A közös ivószobából e közben medvetánczoltatónak danája hangzott, ki állatát provance-i dalok éneklése mellett trainirozta. - Szobámba érve, ott egy vegyes vallásbeli kisasszony sereget találtam, kik gépemet jöttek megnézni.

Bármilyen vérű franczia lelkesedve kiáltott volna fel: «Oh mon Dieu! quel joli pensionate!» Én megelégedtem a gép megmagyarázásával.

A kocsmárosnének meghagytam, hogy ha esni talál az éjjel s az út sáros lenne, keltsen fel 3 órakor, hogy a 4 órakor induló vonattal utazzam; ha pedig jó idő lenne, akkor 5 órakor.

Még alig voltam az ágyban, hallottam az ereszről lecsurgó záporosót.

Másnap reggel 3 órakor hatalmas dörömbölés riasztott fel álmomból; a cseléd jött jelenteni, hogy egész éjjel esett az eső, vonattal akarok-e tovább menni. - Odakünn locsogott a zápor, nincs rá eset, hogy egy hét előtt az utak járhatók legyenek.

A négy órai vonattal bementem Pécsre.

Egész nap esett az eső.

A mint déltájt a pécsi «Magyar Király»-ba léptem gépemmel, ismerősökkel találkoztam, kik ámulva kérdeék: csak nem velocipéden jöttem ebben a rengeteg időben?

De - felelém - talán megbolondultam!?

A két rá következő napon az eső folyton szakadt. Elérkezett a keresztény világ nagy ünnepe, a husvét; bizony nem hozott nekem «piros tojást» (értsd: jó utat).

A többiek társaságában ki mentem én is a «Tegyére», hol a Solimán által épített várromok árnyékából néztük a bosnyák leányok kólóját. Néztük a ringlispilező kaczer paraszt szüzeket. Szóval mulattunk, a mint mulatni szokás, ha vidéki «Emaus»-ban vagyunk.

Csak szerdán indulhattam; Pécstől Szederkényig az út igen dombos. A Mecsek hegy nyúlványai egész idáig érnek. - Ezen útnak nem hiszem, hogy valaha lett volna útmestere, ha pedig volt, annak az útjavítás helyett máshol járt az esze.

Szederkényen ebédeltem. Épen a mint azt végeztem, vettem tudomást Ugrósvi szederkényi jegyző ur ebédre való meghívásáról.

A meghívás ugyan későn érkezett, de azért elfogadtam, az nap ugy sem akartam tovább menni Mohácsnál. E szivélyes körben igazán jól éreztem magamat. Fájdalom! biz az nagyon rövid ideig tartott.

Három óraker ismét az országúton voltam. Az országút mentében szép számú koldus csoport tartott kaszinót, az áprilisi nap meglehetősen felszárította az utat, de a követ nem pusztította el. A «hősvértől pirosult gyásztér»-en végig vezető út meglehetősen volt. - Mohácsra egész a sokác negyedig gépen ülve lehetett haladni.

Alkonyodott, mikor Mohácsra, Krecsmer jó hírv vendéglőjében elhelyezkedtem.

Másnap délután voltam indulandó. A mohácsi Dunapart kövezete rosszabb, mint a karlovitzi. Egyik ablakból ismerős női arc szólít meg, üljek fel. A kis nagysád állítása szerint még nem látott ilyesmit.

A kérést udvariatság nélkül nem lehet visszautasítani. Engedelmeskedem, hajtok gyorsan 100 méternyi út után «fejet» csinállok.

A laibachi katasztrófából még becsületesen ki nem gyógyult kéz ismét megdagadt, megkékült. Ismét nyugvás tehát. Az éjjel 2 óraker induló hajóval tettem meg a Mohácsra Duna-Szekcsőre elválasztó 15 kilométert.

A mohácsi esés erősebb volt, sem hogy hittem volna, igaz, hogy a baj elmérgezéséhez hozzájárultak az előbbeni esések nyomai.

D.-Szekcsőre két napig ágyban kellett maradnom, orvos és gyógyszerár így kívánták.

Hála az égnek, ez a baj is elmúlt, mire feltápázkodtam, akkorra beállott az országos eső s 12 napig folyton esett. Unalomról nem panaszkodhattam, a költő Garay testvérének, Garay plébános urnak társaságában ez idő hamar elmúlt.

Egy felkiáltást azonban nem tudtam soha visszatartani: Elázott a pesti út! Feneketlen sár lesz most azon!

Olyannak is találtam elutazásom idejében.

Május 3-án a reggeli órában indultam Szekcsőre. Gépreülésről az óriási kerékvágások miatt szó sem lehetett. Gyalogutat azért nem lehetett használni, mert sok volt rajta a vízleeresztő

árok. A 34 kilométernyi távolságot Szekszárdig nagy részben gyalogolva tettem meg. Oda érve, azt a napot a viszontlátás örömének akartuk áldozni. Ugyancsak sikerült. Este, a mint vacsorához ültünk, a zápor ismételve hozzáfogott, némelyek azt állították, hogy a lovak hasig úsznak odakünn, nem sokat törődtünk vele. Kovács Dávid, Nyitrai Lajos, Gruber Ede stb. kitűnő kedélyű embereknek mutatkoztak.

Nem szükséges bizonyítanom, hogy a «szekszárdi» és a magyar pezsgő kegyetlenséggel fogyasztatott. És mert künn úgy is sár van, másnap aludtunk 11 óráig.

Ebéd után Tolnára vittem a gépet. A sár akkora volt, hogy a krumpliföldekre kényszeríttettem menni. Spányi és Gruber erőltetettnek találták a promenádót. Ketten ugyanis a vámig kísérték ki. Tolnán persze szerettem volna aludni, de a «Sas» bérlője az napon nagy színészbált tartott, volt táncz és ének. Én meg aludni nem tudtam.

5-én reggel, a mint gépemmel kiértem Tolna északi határán, a 133-ik km. oszlopnál észreveszem, hogy az út minősége tökéletesen átváltozott. Nem volt rajta kerékvágás, kavics. Jó kemény és sima volt. Alkotó eleme a sárga dunai murva volt. A lombardiai és provancei utak óta nem volt ily kitűnő útam s mégis ez utat, mely egész Tétényig húzódik el, tehát 120 km. distancziájú, mily kevés budapesti velocipédista ismeri. Az egyes egyletek Pest és Gödöllő között rendeznek 48 kilométernyi országút (nemzetközi) versenyeket, hol az egyes versenyző csak a nyakát szegheti, ha teljes erővel neki megy. E kitűnő versenyteret meg figyelmen kívül hagyják. Versenyternek elég versenyter. Oda és vissza 240 km. a nagysága. S a kocsiközlekedés rajta majdnem semmi, miután az egyes helyek 20 kilométernyire fekszenek egymástól. Még egyszer figyelmeztetem az intéző köröket: a Téténytől Tolnáig vezető országút versenyter!

Pakson ebédeltem az nap, Kömlődig az utat szeméthulladékkal látom belevé, különben e 6 km. be is van kövezve s délután 4 óratájt értem Duna-Földvárba. A «Zöldfá»-ba szálltam.

Másnap reggel elindultam s mire délután 3 óra tájt megérkeztem Adonyba, a zápor is zuhogni kezdett.

E napon Kovács Sándor társaságában Prökl és Pálköldi hunnisták érkeztek oda, tehát azok is uniformisban voltak. Csepütrágó komédiások is érkeztek, volt tehát Adonyban látványosság.

Kovács, Oszoly és említett hunnisták társaságában másnap kimentünk a város északi határában levő csárdába. Végre is elmúlt az idő.

8-án reggel a budapesti egyletek két tagja lépett szobámba: Ehrlich és Philipovics, félóra múlva indultunk Pest felé.

Ercsiben beszálltunk a vendéglőbe ebédünk végzése céljából. Eközben Vermes a veleérkezett kis csoporttal Adony felé vágatott Ercsin keresztül. Kis Philipovicsnak ugyancsak meggyülhetett a baja, mig utólérte őket.

Végre visszajöttek, 2 óratájt indultunk Pest felé.

Midőn Promontoron túl átléptem a pesti vámsorompót, boldogabb ember nálamnál nem lehetett e széles világon.

A peleskei nótárius szerint én is üdvözölhettem volna büszke Budavárát:

«Hajh de látom Budavárát,
Mátyás király palotáját s elfelejtve minden baj, minden baj.»

Este 6 óra felé járhatott az idő, midőn nagy Széchenyi remek művén, a lánczhídon hajtottunk keresztül.